

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
BASIN EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ BÖLÜMÜ

**HABER AJANSLARININ KAMUOYUNU ETKİLEME FONKSİYONLARI VE
TÜRKİYE-AZERBAYCAN KARŞILAŞTIRMASI (“ANADOLU” VE “AZERTAC”
ÖRNEĞİ)**

Yüksek Lisans Tezi
EFSELEDDİN AGHALAROV

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
BASIN EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ BÖLÜMÜ

**HABER AJANSLARININ KAMUOYUNU ETKİLEME FONKSİYONLARI VE
TÜRKİYE-AZERBAYCAN KARŞILAŞTIRMASI (“ANADOLU” VE “AZERTAC”
ÖRNEĞİ)**

EFSELEDDİN AGHALAROV
Danışman: Doç.Dr. Şevket Sayılğan

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı BASIN EKONOMİSİ VE İŞLETMECİLİĞİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi EFSELEDDİN AGALAROV'nın HABER AJANSLARININ KAMUOYUNU ETKİLEME FONKSİYONLARI VE TÜRKİYE-AZERBAYCAN KARŞILAŞTIRMASI ("ANADOLU" VE "AZERTAC" ÖRNEĞİ) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 2.05.2019 tarih ve 2019-12/8 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 18.06.2019

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi ŞEVKET SAYILGAN	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. LEVENT ELDENİZ	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. İHSAN KARLI	

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

ÖZET

Kitle iletişim araçlarının gelişimi hiç şüphesiz haber ajanslarının ortaya çıkması sonucunda günümüzdeki konumuna ulaşmıştır. Haber ajansı, haberin üretir ve hızlı bir biçimde bu haberin yayınlar. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da (Fransa’da) ilk Haber ajansının (“Havas”) kurulmasının ilk nedeni, tüketiciye yeteri kadar objektif (nötr) bilgi vermek gerekliliği olmuştur. Tam da o zamandan yenilikler sadece politik mücadele aracı olmakla kalmayarak emtiaya, pazar hedefine dönüşmeye başlamıştır. O zamanlardan günümüze kadar, hangi ajansının bilgisi ne kadar net olursa, müşteri sayısı da o kadar çok oluyordu.

Günümüzde tartışma konusu, hangi medya tekniğinin siyasal iletişimde daha etkin olduğudur; televizyon mu, gazete mi, yeni medya mı? Genel olarak bir değerlendirme yapılırken bu listeye medya sektörünün en büyük haber tedarikçisi olan haber ajansları da dahil edilmelidir. Özellikle ulusal veya uluslararası etkinliği olan haber ajanslarının siyasal iletişimin altyapısını oluşturduğu unutulmamalıdır.

Haber ajanslarının siyasi iletişimde de büyük rol oynadığını dikkate alırsak siyasilerin ve üzerindeki rolünü tahmin edebiliriz. Devletler yapılarına bağlı olmaksızın haber ajanslarının hepsinin bilgi toplama ve yayma çalışmasında her zaman aktif olmuşlardır. Buna mülkiyet, gözetim, tarif ve iletişim imtiyazları, sansür gibi birtakım tedbirler dahildir. Devletin bu ilgisi sadece uluslararası kapsamda kendi ülkesinin itibarını yaymak çabasıyla değil, aynı zamanda politik ve ekonomik, iç ve dış etkin haberler almak arzusuna da bağlı olmuştur.

Birçok ülkelerde olduğu gibi Azerbaycan ve Türkiye’de kurulan ilk haber ajansları cumhurbaşkanlarının teşebbüsü ve katılımı ile kurulmuştur. Bunlar Azerbaycan’da “AzerTAc”, Türkiye’de ise “Anadolu” ajanslarıdır.

Bu tezde “AzerTAc” ve “Anadolu” ajanslarının ortaya çıkmasını tetikleyen nedenler, tarihi benzerlik, kuruluşlarından günümüze kadar görülen işler, dış ilişkileri, dünya haber ajansı sektöründeki yerleri karşılaştırma yolu ile ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haber ajansları, Devlet Haber Ajansları, Anadolu Ajansı, AzerTAc ajansı, Kitle İletişim Araçları.

ABSTRACT

The development of mass media has undoubtedly reached its present state because of the appearance of the news agencies. A news agency generates news and broadcasts them swiftly. The first reason for the establishment of the first news agency ('Havas') in Europe (in France) in the second half of 19th century was the necessity to provide people with enough objective (neutral) information. Exactly from that time on, innovations were not only a tool of political struggle but also they began to turn into the commodity, the market target. From that time to nowadays, the clearer the information an agency has, the more customers they have had.

Today's subject of discussion is which media method is more effective in political communication: television, newspaper or the new media. While an overall evaluation is being made, news agencies that are the biggest news providers of the media sector must be added to this list as well. It should especially be noted that the news agencies, which have national or international activities, set up the substructure of political communication.

Considering that news agencies play a major role in political communication, we are able to predict the part of politicians on them. Regardless of their structures, the states have always been active in the process of collection and publication of information by all news agencies. This includes some sort of measures such as possession, surveillance, depiction and communication privileges, and censorship. This interest of the state is not only to spread its own reputation within the international scope, but it is also dependent on the desire to receive effective political, economic, internal, and external news.

As in many other countries, the first news agencies in Azerbaijan and Turkey have been founded thanks to the initiations and the participation of the presidents. These are the agencies named as 'AzerTAc' in Azerbaijan and 'Anadolu' in Turkey.

In this thesis, the reasons that triggered the emergence of 'AzerTAc' and 'Anadolu' agencies, historical similarities, the acts that have been done since their establishment, external affairs, their position in the world news agency sector, the presidency elections in a comparative way.

Key Words: News agencies, State News Agencies, Anadolu Agency, AzerTac agency, Mass Media Tools.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
1. KAMUOYU OLUŞTURMA YÖNÜNDE HABER AJANSLARININ FONKSİYONLARI	
1.1 Haber Ajanslarının Oluşumunu Gerektiren Etkenler.....	4
1.2 Haber ajanslarının gelişme aşamaları.....	8
1.3 Haber ajanslarının gelişimine devlet desteği.....	13
1.4 Kamuoyu kavramı: Kamuoyunun fonksiyonları.....	15
1.5 Kamuoyunun yapılanmasında haber ajanslarının katkı mekanizmaları.....	17
1.6 Haber ajanslarının kamuoyunu etkileme araçları.....	21
2. AZERBAYCAN VE TÜRKİYE HABER AJANSLARININ FAALİYETLERİ YÖNÜNDEN KARŞILAŞTIRILMASI (ANADOLU VE AZERTAC AJANSI)	
2.1 Türkiye’de haber ajanslarının yeri.....	26
2.1.1 Türkiye medya sektöründe Anadolu Ajansı’nın pozisyonu.....	26
2.1.2 Kamuoyunu bilgilendirmede Anadolu Ajansı’nın konumu.....	31
2.1.3 Anadolu Ajansı’nın uluslararası ilişkileri.....	32
2.2 Azerbaycan’ın medya sisteminde “AzerTAc” haber ajansının pozisyonu.....	34
2.2.1 Kamuoyu bilgilendirmede “AzerTAc” haber ajansının konumu.....	40
2.2.2 “AzerTAc” haber ajansının uluslararası ilişkileri.....	41
2.2.3 Haberin bulunması, oluşturulması ve yayımı sırasında Anadolu Ajansı ve AzerTAc’ın benzer ve farklı noktaları.....	46

3. ANADOLU VE AZERTAC AJANSLARININ KAMUOYU ETKİLEME YÖNÜNDEN SEÇİLMİŞ GÜNDEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

3.1 ABD’de başkan seçimleri.....	56
3.1.1 Anadolu Ajansı’nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Türkiye’nin siyasi gündemine etkisi.....	57
3.1.2 AzerTAc Ajansı’nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Azerbaycan’ın siyasi gündemine etkisi.....	61
3.2 Brexit – Büyük Britanya’nın Avrupa Birliği’nden ayrılması.....	64
3.2.1 Anadolu Ajansı’nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Türkiye’nin siyasi gündemine etkisi.....	67
3.2.2 AzerTAc Ajansı’nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Azerbaycan’ın siyasi gündemine etkisi.....	70
3.3 “Kırım” olayları.....	76
3.3.1 Anadolu Ajansı’nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Türkiye’nin siyasi gündemine etkisi.....	82
3.3.2 AzerTAc Ajansı’nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Azerbaycan’ın siyasi gündemine etkisi.....	89

4. ANADOLU VE AZERTAC AJANSLARININ YAYIN POLİTİKASININ HABERCİLİK ANLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

4.1 ABD’de başkan seçimleri sürecinde Anadolu ve AzerTAc ajanslarının haber politikalarının karşılaştırılması.....	95
4.2 Brexit sürecinde Anadolu ve AzerTAc ajanslarının haber politikalarının karşılaştırılması.....	99

4.3 Kırım olayı sürecinde Anadolu ve AzerTAc ajanslarının haber politikalarının karşılaştırılması.....	105
5. SONUÇ	110
KAYNAKÇA.....	116

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Anadolu Ajansı ve AzerTAc Ajansı'nın ABD'deki 45. başkanlık seçimleri sürecinde yayınladığı en önemli haberler.....	93
Tablo 2: Anadolu Ajansı Haberleri.....	97
Tablo 3: AzerTAc Ajansı Haberleri.....	98
Tablo 4: Anadolu Ajansı ve AzerTAc Ajansı'nın Brexit sürecinde yayınladığı en önemli haberler.....	99
Tablo 5: Kırım referandumundan sonra Anadolu ve AzerTAc ajanslarının yayın politikaları.....	103

GİRİŞ

Çok eski zamanlarda, toplumdaki çoğunluğun (kitlenin) düşüncesini farklı araçlarla etkileyerek onu belirli bir orta noktaya taşımaya çalışan araçlar ortaya çıkmıştır. Bu araçlardan en etkilişi medyadır ve medyanın temel fonksiyonlarından biri kamuoyunun yapılanmasına yardımcı olmaktadır. Kamuoyu oluşturan, devletlerin siyasi gündemini belirleyen, ekonominin hansi düzeyde olacağını kesinleşdiren kitle iletişim araçları arasında haber ajanslarının yeri büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmanın birinci kısmında kamuoyunu etkileyen nedenler ve bu nedenler arasında haber ajanslarının rolü ele alınmıştır. Haber ajanslarının ortaya çıkmasına neden olan sebepler, bu sebeplerin günümüz haber ajansları üzerindeki etkileri ve modern haber ajanslarının çalışma metotları araştırmamızın ilk bölümünde önemli bir yer tutmaktadır.

Literatürde haber ajanslarının çalışma metotları ile çok sayıda bilgi bulunsa da, devlet haber ajansları ile ilgili daha kısıtlı enformasyon elde edebildik. Bunun da en büyük nedeni birçok ülkede devlet haber ajanslarının kapalı kutu olarak saklanması ve onların çalışma metotları hariç, ekonomik yapılanmaları ile ilgili geniş bilgilerin olmamasıdır.

Tezin ikinci bölümünde devlet haber ajanslarının kamuoyunu etkileme fonksiyonları çerçevesinde Azerbaycan ve Türkiye örnekleri üzerinden konuyu incelemeyi sürdürdük. Azerbaycan devlet ajansı “AzerTac”ın ortaya çıkması, onun Azerbaycan Halk Cümhuriyeti’nin özgürlük savaşı verdiği yıllardaki mücadelesi, bu mücadelede “AzerTac”ın enformasyon savaşındaki davranışı, Azerbaycan medyasında “AzerTac”ın yeri, uluslararası ilişkileri ve bu ilişkilerin ajansa kazandırdığı tecrübeyi belirttik. Bu yöntemi aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti’nin devlet haber ajansı olan Anadolu Ajansı’nın üzerinde de yapılandırdık. Anadolu Ajansı’nın tarihi ve bu günü, Türkiye medyasındaki yeri, kamuoyunu etkileme yönündeki çalışma stratejisi ve bu stratejini belirleyen faktörler yönünde çalışma yürüttük. Literatürde “AzerTac” ve “Anadolu” ajansının tarihi ve bugünü ile ilgili birçok bilgi olsa da, onların birlikte faaliyetini gösteren çalışma ne yazık ki, literatür olarak mevcut değil. Bu durum, çalışma metodu belirlememize ve bu metodla “AzerTac” ve “Anadolu” ajanslarının günümüzdeki çalışma stratejilerini ortaya çıkartmamıza sebebiyet vermiştir.

Tezimizin üçüncü bölümünde kamuoyu, onu etkileme yolunda haber ajanslarının çalışma metodu, “AzerTac” ve Anadolu ajanslarının tarihi ve bu tarihin günümüzdeki etkileri konularını arkada bırakarak, habercilik kavramlarına önem veren araştırma kısmına başladık. “AzerTac” ve “Anadolu” ajansının ABD’de geçirilen 45. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri, “Brexit” süreci, “Kırım” krizi gibi olaylara hem habercilik kavramları içinde, hem de bu kavramları koruyarak devlet haber ajansı fonksiyonlarını icra etmesine neden olan sebepleri ortaya çıkardık.

Üçüncü bölümümüzde adını belirlediğimiz konularla ilgili haberleri ve bu haberlerden sonra siyasilerin olaylara yaklaşım şekillerini belirttik. Her üç olayın Azerbaycan ve Türkiye için etkilerini önemli kılan haberler üçüncü bölümümüzde kaydedilmiştir.

Tezimizin son bölümünde ise toparladığımız tüm bu bilgilerin, haber başlıkları ile analizini karşılaştırma metodu ile yaptık. Uyguladığımız karşılaştırma metodu bize AzerTac ve Anadolu Ajanslarının üç olay üzerinden yaptıkları haberlerin kamuoyuna etkisini ve bu etkinin siyasilerin konuşmalarına, açıklamalarına olan tesirlerinin umumi analizini yapmamıza yardımcı olmuştur.

“Siyasetçiler mi haber ajanslarını konuşturuyor?”, yoksa “Haber ajansları mı siyasetçilerin fikirlerine, atacakları adımlara etki ediyor?” sorusuna cevabı dördüncü bölümümüzde oluşturduğumuz tablolarla daha net bir şekilde ortaya koyduk. AzerTac ve Anadolu ajansları üzerinden yaptığımız karşılaştırmada devletlerin birçok konuda devlet haber ajanslarını nasıl enformasyon savaşçısı gibi meydana yürüttüklerini görmüş olduk.

Karşılaştırma metodu bize bugüne kadar Anadolu ve AzerTac ajanslarının habercilik kuralları içerisinde günümüzdeki çalışma stratejilerini belirlememize neden oldu. Bu metotla daha somut ve daha tutucu bilgileri edinmiş olduk. AzerTac ve Anadolu ajanslarının üç konu üzerinden yaptığı haberler ve bu haberlerden sonra oluşan siyasi manzara dördüncü bölümümüzde oluşturduğumuz tablolarla tarih ve yıl olarak kaydedilmiştir.

Tezin araştırma sorusunu açıklarken kullanılacak yöntem nitel araştırmalardan tarihsel çıkarımlarda bulunmaktır. Tezin ilk bölümünde literatür, ikinci bölümünde AzerTac ve Anadolu ajansının tarihi ve bu günü, üçüncü bölümünde internetin verdiği

imkanlarla doğru haberleri bulmak için tümdengelim metodu, dördüncü bölümde ise karşılaştırma (mukayese) metodu uygulanmı dır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAMUOYUNU ETKİLEME ALANINDA HABER AJANSLARININ TEMEL FONKSİYONLARI

1.1 Haber Ajanslarının Oluşumunu Gerektiren Etkenler

Farklı insanlar, milletler ve devletler arasında bilgi alışverişinin geçmişi yüzyılları aşkın bir süreden beri devam etmektedir. İlk başlarda iletişimin sağlanması amacıyla meşaleler, ateşler, davullar, haberciler, posta güvercinleri, arabalar, yelkenli gemiler gibi çeşitli araçlar kullanılmıştır. Bu tür basit yöntemlerin insanların giderek artan bilgi gereksinimini objektiflik ve etkililik açısından tamamen karşılaması mümkün değildi. Dahası haberin gerekli adrese bu yöntemlerle ulaştırılması pahalı olmaktaydı. Bu nedenle bilginin objektifliğini, etkililiğini ve ucuzluğunu garanti eden herhangi bir kurumun var olmasını gerekli kılmaktaydı, ki insanların bu arzusu, XIX. yüzyılın ikinci çeyreğinde gerçekleşmiş oldu. 1835 yılında Macar kökenli Fransız Charles Louis Havas dünyanın ilk haber ajansını kurdu. Daha sonra 1848 yılında ABD’de Amerika basınının kooperatif birliği olan “Associated Press” kuruldu. Aynı yıllarda Almanya’da “Volf”, Londra’da “Kontinental Telegraf”, İtalya’da (Turin’de) “Stefani”, İspanya’da “Sentro de korrespondencias” gibi çeşitli ajanslar kuruldu ve daha sonra bu kurumlar büyük bir ağa dönüştü. Bu noktada sorulması gereken bir diğer soru, “Haber ajansı nedir?” olacaktır. Bu sorunun farklı kaynaklardaki cevapları da farklılık arz etmektedir. Bu kavram;

“Haber ajansı, vatan ve dünya olaylarını ve gelişmelerini toplayıp haberleştiren, yayımlayan ve abonelerine servis eden kurum” olarak veya “...hukuki statüsü ne olursa olsun, genel anlamda haberleri, gerçekleri gösteren ve tanımlayan, aktüalite belgelerini bulup, bunları kitle iletişim araçlarına onları ikna etmenin dışında kalmak üzere yayan, yasaların hükümlerine, ticaret kurallarına uygun, olanak verdiği ölçüde tam ve tarafsız bir hizmet götüren kuruluş”¹

olarak tanımlanmaktadır.

“Yabancı komünikativistik bilgi toplumunun eşiğinde” adlı terimler ve konseptler sözlüğünün yazarı Lyuda Mixayilovna Zemlyanova (Rusya), haber ajansını

¹ Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, Ankara: İmge Kitabevi, 2000, s. 144.

şu şekilde ifade etmektedir: “gazete, dergi, radyo ve televizyon, devlet kurumları, bilim ve kültür işletmeleri vs. için bilgi toplayan, çalışarak hazırlayan ve yayan bir kurumdur.”² Frans-press ajansının kılavuzunda ise bu kavram şu şekilde tanımlanmıştır: “Haber ajansı medya ve diğer tesisler için bilgi toplayan gazeteci kurumudur.”³

Rus uzman Vladimir İqoroviç Sapunov’a göre,

“Şimdi haber ajansları herkes için önem arz eden zengin bilgi kitlesini hazırlayan büyük merkezlere dönüşmüştür. Onların etkinliği sadece kitle iletişim araçları için bilgi yaymak çerçevesini aşmıştır. Bu nedenle de bu sosyal enstitüyü şöyle tanımlamak doğru olur: Haber ajansı herkes için önemli olan bilgileri toplamak, işleyerek hazırlamak ve yaymakla, toplum kapsamında iletişim sisteminin en iyi etkinliğini sağlamakla uğraşan iletişim iletişim kompleksidir.”⁴

Azeri yazarlardan Gulu Muharremli ve Elçin Şıhlı’nın düzenledikleri “Gazetecilik Terimleri Sözlüğü”nde ‘bilgi ajansı’ terimi şöyle açıklanmaktadır:

“Operatif haberleri toplamak ve yaymak alanında uzmanlaşan kitle iletişim araçları: Temel görevleri gazeteleri, dergileri, televizyon ve radyo kanallarını, nitekim diğer kullanıcıları en güncel haberleri temin etmektir. Bu tür ajanslar hem açık (internette ücretsiz), hem kapalı (yalnız aboneler için), hem de karmaşık (kısmen ücretsiz, kısmen aboneler için) rejimde faaliyet gösterebilir. Ajansların haber ve materyalleri diğer kitle haberleşme araçlarında yayıldığında sağlam kaynağa dayanılması gerekmektedir.”⁵

Uzmanlar haber ajanslarının, yukarıda belirtilen üç temel gereksinimden (objektiflik, çalışkanlık ve ekonomiklik) oluştuğu belirtilmektedir. Bu üç etken şu şekilde açıklanabilir:

² Lyuda Mixayılovna Zemlyanova, **Bilgi toplumunun eşiğinde dış iletişimcilik**, Moskova: Moskova Devlet Üniversitesi Yayınları, 1999, s.13.

³ Agence-Press Haber Ajansı, www.agence-press.fr (01.09.2018).

⁴ Vladimir İqoroviç Sapunov, **Yabancı Haber Ajansları**, Sank – Peterburg: Voronej Üniversitesi Yayınları, 2006, s.144

⁵ Gulu Muharremli Ve Elçin Şıhlı, **Gazetecilik Terminleri Sözlüğü**, Bakü: Altun Kitab Yayınları 2016, s.87-88.

Objektiflik (tarafsızlık): Gazeteciliğin temel ilkelerinden biridir. Bu prensip olayların duygulara kapılmaksızın, tarafsız ve yorumlardan ayrı tutularak ortaya konulmasını gerekli kılmaktadır. “Gazetecinin meslek etiğinin uluslararası ilkeleri”nde (UNESCO, 1983) bu husus şöyle ifade edilmektedir: “Gazetecinin en önemli görevi objektif gerçekliği vicdanla yansıtarak insanlara doğru ve gerçek bilgi aktarılmasını garanti etmektir.”⁶

Büyük Britanyalı bilim insanı B. McNair Batı ülkelerinin modern medya teorisinde gazetecilikte objektifliğin oluşumuyla ilgili üç temel düşüncenin olduğunu belirtmiştir. Birinci düşünceye göre; XIX. yüzyılın ilk on yıllarında gazetecilikte objektiflik, bu dönemde ABD’de basılan “bir kurşluk basın”ın ve İngiltere’deki gazetelerin büyük yayıncılarının politik çıkarlarına bağlı olmamasıyla ilgilidir. İkinci düşünce; gazetecilikte objektiflik basında pozitif epistemoloji (idrak teorisi) uygulandıktan sonra oluşmuştur. O dönemde ilk olarak metinler analiz edilmekte, yorumlar arka plana atılmıştır. Üçüncü grup düşünceye göre ise gazetecilikte objektiflik haber ajansları ile birlikte ortaya çıkmıştır. Haber ajansları bir yandan sadece “tam yenilikleri” toplayarak yaymakta, öte yandan da aynı bilgiyi birkaç alıcıya aktarmaktadır.⁷

Gerçekten de XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da (Fransa’da) ilk Haber ajansının (“Havas”) kurulmasının ilk nedeni tüketiciye yeteri kadar objektif (nötr) bilgi vermek gerekliliği olmuştur. Tam da o zamandan yenilikler sadece politik mücadele aleti olmakla kalmayarak emtiaya, pazar hedefine dönüşmeye başladı. Ajansın bilgisi ne kadar net olursa, müşteri sayısı da o kadar çok oluyordu. “Reuter” ajansının tarihini öğrenen bilim adamı Devid Rid, bu kurumunun temellerini oluşturan Julius Reuter hakkında şöyle yazmıştır:

“Reuter hiçbir zaman gazeteci olmamıştır. O, ilk olarak girişimciydi, nereden daha çok kâr elde edilebileceğini önceden hissediyordu. Eğer XVIII. yüzyılda yaşasaydı yün imal eden büyük fabrikaların sahibi, eğer XX. yüzyılda yaşasaydı petrol alanında

⁶ Yuneskonun “Gazetecilikte meslek etiğinin uluslararası ilkeleri” projesi, http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30353998 (10.05.2008)

⁷ Brian McNair, **News and Journalism in the UK**, London: Routledge; 5 Edition, 1994, s. 25.

*zengin işadami olurdu. XIX. yüzyılda ise en kârlı ürün haberdı, bu nedenle de Reuter bu işi seçti.”*⁸

Bu dönemde haberin ticari rol üstlenmesi, alışveriş hedefine dönüşmesi gazeteciliğin siyasi siparişlerden uzaklaşmasına, tarafsız bir yer edinmeye çalışmasına neden olmuştur. Tam da bu nedenle o dönemde haber ajansları objektif bilginin temel taşıyıcıları sayılmaktaydı.

Haber ajanslarını oluşturan ikinci temel etken **çalışkanlık**, yani bilgiyi olabildiğince kısa sürede toplamak, hazırlamak ve zaman kaybı olmadan adresine ulaştırmaktır. Tarihi bir gerçeğe bakalım: 21 Ekim 1805 tarihinde İngiliz amirali Horatio Nelson (1758-1805), Atlas Okyanusu’nun İspanya’ya ait Trafalgar Burnu yakınlarında Fransa-İspanya armadasını darmadağın ederek kendisi de bu savaşta hayatını kaybetmiştir. Bu haber olay yerinden çok da uzakta olmayan Londra’ya 17 gün sonra, yani 6 Kasım’da ulaşmıştır. Günümüzdeyse dünyanın herhangi bir noktasında yaşanan olayla ilgili dünyanın her yerine haber anında ulaşmakta, bazı olaylar canlı olarak aktarılabilir. Durumun bu tür yüksek düzeye erişmesinde haber ajanslarının rolü büyüktür. J. Reuter’in meslektaşlarına ilk talimatı şöyle olmuştur: “Bizim temel görevimiz, haberi daha hızlı yayarak gazeteleri geride bırakmaktır.”⁹

Bu yeni kurum; başka araçlarla karşılaştırıldığında haberi daha hızlı şekilde yayması için kurulmuştur. Böylece haberin diğer araçlardan daha hızlı bir şekilde yayılması hedeflenmiştir. Önceleri bu, çok kolay bir iş değildi. Ama daha sonra telgrafın ortaya çıkması ve yaygın uygulanması, bilginin iletilme sürecini bir hayli kolaylaştırmış oldu. 1797 yılında Fransız mühendis Sapp bilgiyi bir kuleden öbür bir kuleye iletebilen optik makine keşfetti. 1837 yılındaysa Cook ve Winston; kablo telgrafi keşfetmiş ve patent hakkı almıştır. 1840 yılında Samuel Morse, noktalardan ve kısa hatlardan oluşan bir telgraf alfabesi düzenledi ve 1844 yılında telgraf aracılığıyla uzak mesafeye ilk bilgi iletildi. Böylece, pratik açısından haber ajanslarının işi kolaylaştı.

Burada iki taraflı bir süreç yaşanmıştır: yeni teknik araçların oluşması haber ajanslarının gelişimine neden olmanın yanı sıra, haber ajanslarının gelişimi de teknik araçların gelişimine ve güncel haberlerin topluma ulaştırılmasında daha modern prensiplerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur. Kuruluşunun üzerinden 10 yıl

⁸ Read Donald, **The Power of News: The History of Reuters**, Oxford, 1992., s. 3.

⁹ Graham Storey, **The Century of Reuters**, London: Max Parrish, 1951, s. 17.

geçmemişken Avrupa'nın öncü haber ajanslarının kendileri için sualtı telgraf kabloları çekmeye başlaması sadece bir tesadüf değildi. 1862 yılında dünya üzerindeki telgraf hatlarının toplam uzunluğu yaklaşık 150.000 mildi. 1858 yılında Fransa ile ABD, 1866 yılındaysa ABD ile İngiltere arasında ilk transatlantik kablolar çekildi.¹⁰

Ekonomiklik – Operativlik ve çalışkanlık bir süre sonra haber ajanslarının iyi bir gelir kaynağına dönüşmesine neden oldu. Artık iş adamları bir yün fabrikası ve ya herhangi bir restoran yerine daha iyi gelir getiren ve aynı zamanda daha büyük gelecek vad eden haber ajanslarına yatırımlar yapmaya başladılar. Bu ise dünyada yeni haber ajanslarının kurulmasına neden oldu.

1.2 Haber ajanslarının gelişme aşamaları

Uzmanlar tarihi yasaları ve bir takım başka etkenleri göz önünde bulundurarak haber ajanslarının tarihini 5 gelişim aşamasına ayırmaktadır¹¹.

1. Aşama: XIX yüzyılın 30. ve 60. yılları arasını kapsamaktadır. Bu, haber ajanslarının oluşma ve yapılanma dönemi olarak kabul edilebilir. Yukarıda belirtildiği üzere, bu aşamada “Havas”, “Associated Press”, “Volf”, “Kontinental telegraf”, “Stefani”, “Sentro de korrespondensias” gibi birkaç ajans, çalışmalara başlamışlardı. Bunlardan “Volf”, “Stefani”, “Sentro de korrespondensias” özel kurumlardı ve onların sahipleri sadece kar elde etmeyi düşünüyorlardı. Avusturya – Macaristan'ın 1860 yılında kurulmuş “Telegrafen Korrespondentsbüro” ajansı bu alanda dünyada ilk devlet kurumuydu, resmi devlet dosyalarını Avusturya gazetelerine dağıtmakla meşguldü. Haber ajanslarının çalışma alanları onların haberlerin “perakende” yayıncıları, yani basın makamları için “toptan satış” merkez rolünü oynayacakları öngörülmüştür.

Haber ajanslarının gelişiminin 2. aşaması (XIX. yüzyılın 70'li yılları – 1919 yılı) bu kurumların hızla gelişmesi ile hafızalarda yer etmiştir. Bu dönemde kurulmuş ajansların hepsi (örneğin, Danimarka'nın “Ritzau”, Norveç'in NT, İsviçre'nin ATS, Bulgaristan'ın BTA ajansları) Avrupa'yı Afrika, Asya ve Güney Amerika ile birleştiren telgraf hatları yaygın kullanılmaktaydı. 1880 yıllarında 12 okyanusaltı telgraf kablosu vardı. Avrupa'nın merkezinde yeni ajansların kurulması yerel gazetecilerin “Havas”a, “Volf”a ve “Reuter”e bağımlılığını azaltmak içindi. Örneğin, İsviçre'nin

¹⁰ Vladimir İgoroviç Sapunov, **Yabancı Haber Ajansları**, Sank – Peterburg: Voronej Üniversitesi Yayınları, 2006, s.127.

¹¹ Sapunov, s.127-144.

“Jurnal de Jenev”, “Bund” ve “Neue Züriche Zeitung” gazeteleri ATS ajansını bu amaçla kurmuşlardı. Asya’da ilk Haber ajansı “Associated Press of India”, 1910 yılında Hindistan’da kurulmuştur.

Teletayp (1880) ve radyonun (1895) keşfi, fotonun hat aracılığıyla uzak mesafeye iletilmesi deneyimi de haber ajanslarının gelişiminin 2. aşamasına denk gelmektedir.¹²

XIX yüzyılın ikinci yarısında İngiltere, Fransa ve Almanya imparatorlukları sömürgecilik politikası yürüten dünyayı kendi aralarında bölüştürdükleri gibi, onların haber ajansları da bilgi sömürgeciliği prensibi ile faaliyet göstermekteydi. 1870 yılında “Continental Telgraf Şirketi”, “Reuter” ve “Havas” arasında imzalanmış sözleşme gereğince, dünya 3 etki bölgesine ayrılmıştı: Britanya İmparatorluğu’nun ve Uzak Doğunun arazilerini “Reuter”, Almanya’yı, Merkezi Avrupa’yı, İskandinavya’yı ve Rusya’yı “Continental Telgraf Şirketi”, Fransa İmparatorluğu’nu ve Güney Amerika’yı “Havas” bilgilendirmekteydi. Bu sözleşme gazetecilik alanında dünyada ilk uluslararası anlaşma kabul edilmektedir.

1870 yılında o zamana kadar, genel olarak, ülke içi sorunları açığa çıkaran “Associated Press”, 1870 yılında sınırlarını genişleterek dünya genelinde hizmet sunmaya başladı. Fakat Avrupa ajansları, onu kendilerine eşit taraf olarak görmüyorlardı. “Associated Press”, Avrupa haberlerini elde etmek için her ay onlara 2.400 frank ödüyordu. O zaman Avrupa’dan gelen haberler Amerikalılar için daha önemliydi¹³.

ABD’de 1907 yılında E.Skripps, “United Press”, 1909 yılındaysa U.Herst “International News Service” ajansını kurdu.

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) aynı zamanda katılımcı devletler arasında yaşanan bilgi savaşıydı. Bir tarafta “Reuter” ve “Havas”, öbür taraftaysa “Continental Telegraf Şirketi” psikolojik savaşta önemli rol almaktaydı. “Reuter”in o zamanki baş editörü, F. Dickinson şöyle yazmıştır: “Şimdiki durumda dünya olaylarının tam ve

¹² Eberhard Neujoks, **Bismarck und das Wolffsche Telegraphenbüro, Geschichte in Wissenschaft und Unterricht**, Germany: 1963, Jg/ 14, s. 609.

¹³ Sapunov, s.128-129.

tarafsız görüntüsünü yansıtabilen insanın müstesna özellikleri olmalı... Bizim Londra’da olaylar, sadece tek taraflı yansıtılıyor.”¹⁴

Haber ajanslarının gelişiminin 3. aşaması (1919-1939 yılları): İki dünya savaşı arasındaki 20 yıllık dönemi (1919-1939) kapsamaktadır. Bu süre zarfında haber ajanslarının etkinliğini etkileyen temel faktör dünya finans krizleriydi. Bu nedenle “Reuter” ve “Fabra” (İspanya) statülerini değiştirmek zorunda kalmışlardır. 1929 yılında “Havas”ın bilgi bölümü zararlarla çalışmaya başlamıştır. “Associated Press” uluslararası faaliyetlerinden kaynaklanan masraflarını önemli ölçüde azaltmak zorunda kalmıştır. Bu dönemde haber ajanslarının tamamen kötü bir duruma düşmemelerinin temel nedeni kendi ülkelerinin hükümetlerinden doğrudan veya dolaylı olarak maddi destek almalarıdır. 1930’lu yıllarda kapitalist ülkelerinin, faşist Almanya ve Sovyetler Birliği ile arasındaki ilişkiler son derecede keskinleşmiştir. Bu nedenle de bu ülkelerin hükümetleri kendi haber ajanslarını tebliğ aracına dönüştürmüşlerdi.

3. aşama birtakım yeni ajansların ortaya çıkmasıyla oldukça dikkat çekici bir dönemdir. 1919 yılında Polonya’da (PAT), 1920 yılında Azerbaycan’da (AzerTAc) ve Türkiye’de (Anadolu Ajansı), 1921 yılında İsveç’te (TT), 1922 yılında Japonya’da (Domei), 1931 yılında Çin’de (Cinxua), 1934 yılında İran’da (Fars) ve Hollanda’da (ANP), 1935 yılında Avustralya’da (AAP), 1938 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti’nde (SAPA) ulusal haber ajansları kurulmuştur.

Dönemin karakteristik özelliklerinden biri, ajansların özel işletme şeklinde tutulmasının maddi açıdan zor olması nedeniyle bazılarının anonim şirkete dönüşmek zorunda kalmalarıydı. Örneğin, “Reuter”in sahipleri, haberleri Britanya gazetelerine satmış ve bu, kurum niteliğinden çıkarak halka kapalı anonim şirkete dönüşmüştür. İspanya’nın “Fabra” ajansı da 1926 yılında anonim şirkete dönüşerek üç bankanın mülkiyeti olmuştur.

Haber ajanslarının gelişmesinin 3. aşamasının temel niteliklerini, Olliver Boyd-Barrett ve Terhi Rantanen gibi uzmanlar genel olarak şöyle karakterize etmişlerdir: bu dönemde “ajanslar üç temel yönü yansıtıyordu: haberlerin gücü ve etkisi, kitle iletişim

¹⁴ Donald Read, **The Power of News: The History of Reuters**, London: Oxford University Press, 1992, p. 134.

araçlarının ulusal ve tebliğ aracı olarak kullanımı, kitle iletişim araçlarının teknolojik açıdan gelişmiş profesyonel gazetecilik örneği olarak kullanımı”¹⁵.

4. aşama (1939-1945): Haber ajanslarının bu dönem zarfında etkinlikleri, doğal olarak II. Dünya savaşı ile ilişkili olmuştur. Ön cephede savaşlar devam ettiği gibi, karşı tarafların bilgi araçları da birbirlerini gözden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Örneğin, Almanya’nın “Neue Tag” (“Yeni gün”) gazetesi şöyle yazmıştır: “Reuter”in yaydığı haberler zehirli poğaça gibi. Churchill’in ve Lloyd George’un ona eklediği tebliğ, “anlaşılan” ve “objektif” dilde verildiği için çok tatlı oluyor”¹⁶.

Almanya Cumhurbaşkanlığı “Reuter”i Britanya harp makinesinin içeriği olarak görüyordu. 1941 yılının Aralık ayında “Reuter”in başkanı R. Couns istifa ettiğinde Roma radyosu bu olayı Britanya’nın parçalanma alameti olarak değerlendirmiştir.

“Deutsche Allgemeine Zeitung” gazetesi (23.10.1941) “Reuter”in hisselerinin satışa çıkarılması ile ilgili Almanya parlamentosunda gerçekleştirilmiş tartışma materyallerini kullanarak şöyle yazıyordu: “Bu tartışma gereğince, Britanya haber hizmetlerinin manevi açıdan uçuruma gittiği belirtiliyor. Bu, Büyük Britanya’nın Enformasyon Bakanı’nın yorumlarında daha açıkça gözükmetedir: “Reuter”in hisselerini Britanya ve yurtdışındaki aboneleri aldatmak için satıyorlar. Onları “Reuter”in haberlerinin çok değerli olduğuna inandırmaya çalışıyorlardı.”¹⁷

I. Dünya Savaşı’nda olduğu gibi, bu savaşta da “Reuter”in muhabirleri Britanya ve Fransa orduları nezdinde akkredite olmuşlardır. Dahası, Britanya istihbaratından elde edilmiş bilgiler, “Reuter” muhabirlerinin imzası ile verilmekteydi. Örnek olarak, Askeri Bakanlık’tan Blümenfeld’in 18 Aralık 1939’de “Reuter”in muhabirine söylediği ifadesini göstermek mümkündür: “Şanghay’dan alınmış bilgiyi özel muharibimizin adına yayımlarsanız, size çok minnettar oluruz. Asıl kaynak tabi ki açıklanmayacaktır.”¹⁸

5. aşama (1945-1990): II. Dünya Savaşı’ndan sonra savaşa katılmış ülkelerle onların haber ajanslarının kaderi, hemen hemen aynı oldu: savaşı kazanan devletlerin ajansları (SİTA, “Reuter”, “Frans-Press”) savaştan mağrur şekilde çıktılar. Savaşı

¹⁵ Oliver Boyd-Barrett and Terhi Rantanen, *The Globalization of News*, London: Sage Publications, 1998, p.10.

¹⁶ Read, p. 219.

¹⁷ John Ralph Lewrenson ve Lionel Barber, *The Price of Truth: The Story of the Reuters Millions*, London: Mainstream Publishing Company, 1986, p. 42.

¹⁸ Read, p. 217.

kaybeden ülkelerin haber kurumlarının kaderiyse talihsiz oldu: Almanya, İtalya ve Japonya'nın "DNB", "Stefani" ve "Domen" ajansları faaliyetlerini durdurdular. Onların yerine tamamen yeni, ekonomik statülü ve görevleri tamamen yenilenmiş haber örgütleri kuruldu. İspanya'nın EFE ajansıysa 5 yılı aşkın bu süre zarfında uluslararası faaliyetlerden kaçındı.

ABD'nin "Associated Press", "United Press" ve Büyük Britanya'nın "Reuter", bir süre sonraysa Fransa'nın "Frans-Press" ajansları liderlik kazanarak dünya haber ajansları statüsü kazandılar. Almanya'da ve İtalya'da yeni halka kapalı anonim şirketleri olan DPA (Deutsche Presse-Agentur) ve ANSA (Agenzia Nazionale Stampa Associata) kuruldu.

Bu dönem daha çok iki dünya sistemi olan kapitalizm ile sosyalizm arasında gerçekleşen ideolojik mücadelede (soğuk savaş) kitle iletişim araçları ile ve dolayısıyla haber ajanslarının katılımı ile devam etmiştir. Büyük Britanya, Fransa ve ABD, II. Dünya Savaşı'nda Sovyetler Birliği'ne yardım ederek Almanya faşizmini yendikten sonra ondan daha korkunç olan "komünizm kabusu"nu tarihten silmek için yollar aramaya başladılar ve "soğuk savaş" fikrini ileri sürdüler. Bu fikrin ve "soğuk savaş" teriminin sahibi Büyük Britanya'nın eski Başbakanı William Churchill kabul edilmektedir. 5 Mart 1946'da ABD'nin Fulton şehrindeki Westminister Koleji'nde şöyle demiştir: "Doğu'dan gelen tehlike uygarlık için ölüm kadar tehlikeli. Evren geçmişteki karanlık yüzyıllara atılabilir. ABD, Doğu'dan gelen tehlikeye karşı İngiltere ile işbirliğini daha da sağlamlaştırdı, Sovyetler Birliği'ne yönelik daha kararlı politika yürütmesi gerekmektedir."¹⁹

Bundan sonra Batı'nın tüm bilişim araçları seferber edilerek SSCB'yi sessiz bir şekilde içten dağıtma stratejisini uygulamaya başladılar. Bu işte haber ajansları da önemli rol oynuyordu. 1950'li yılların başında Çekoslovakya, Romanya ve Kuzey Kore'de bulunan "Associated Press" muhabirleri, Amerika'nın Merkez İstihbarat Müdürlüğü (CIA) ile işbirliği yapmakla suçlanarak hapsedilmiştir. 1953 yılında "Birleşik Devletlerin Bilgi Ajansı" (USIA) unvanlı yeni kurum oluşturuldu. Genellikle, ABD'nin yabancı ülkelerdeki büyükelçilikleri ve 142 ülkede faaliyet gösteren gayri kamu örgütleri ile işbirliği halinde çalışıyordu. Amerika araştırmacısı P. Laynbercer,

¹⁹ Nasir Ahmedli, **Azerbaycan'ın Ortadoğu'da uluslararası yayıncılığı: Tarihi, Uygulaması ve Kuramları**, Bakü: Bakü Üniversitesi Neşriyatı, 2003, s. 49-50.

USIA'nın topluma psikolojik etkisini şöyle ifade etmektedir: "Onun görevlileri çağdaş politikayı, harp sanatını, kitle iletişim araçlarının çalışma özelliklerini, bilginin yayıldığı ülkelerin geleneklerini, dilini, psikolojisini vs. iyi biliyorlardı."²⁰

6. Aşama (1990-dan günümüze kadar) : 1990 yılların başında Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa'daki sosyalizm, tarihin arşivine sevk edildi ve yeni bağımsız devletler ortaya çıktı. Bu dönemin belirgin özelliklerinden biri de dünyanın hemen hemen tüm ülkelerinde (Doğu Avrupa, Afrika, Asya ve Latin Amerika'da bağımsızlık kazanmış ülkelerinde) yeni haber ajanslarının kurulması ve tanınmış ajansların bu alanlarda kendi faaliyetlerini genişletmesidir. Genç devletlerde radyo ve bilgi ajansları bağımsızlığın sıfatı olarak algılanıyordu.

UNESCO'nun bildirdiğine göre, 1950 yılında 54 ülkede 96 haber ajansı bulunmaktadır. 1964 yılında bu sayı, 82 ülkede 160 haber ajansına yükselmiştir. 70'li yılların ortalarında 100'ü aşkın ülkede 190'ı aşkın haber ajansı faaliyet göstermiştir. Şu anda ise bu sayı 400'e ulaşmıştır. 60'lı yıllardan itibaren haber ajansları bilgisayar teknolojilerini, 70'li yıllarından iletişim uydularını, 80'li yıllardan ise multimedya teknolojilerini kullanmaya başladılar. 1978 yılında "United Press International"ın başkanı Roderik Biton şöyle beyan etmiş: "Çağdaş ajanslar herhangi bir yerde bulunan bir gazeteye en fazla 6 dakika zarfında bilgi iletmek için uydu teknolojilerini uygulamaya başlamalıdır."²¹

1.3. Haber ajanslarının gelişimine devlet desteği

Haber ajansları ortaya çıktıkları ilk günden beri bir şekilde devletle bağlantılı olmuşlardır.

"Devletler yapılarına bağlı olmaksızın haber ajanslarının hepsinin bilgi toplama ve yayma çalışmasında her zaman aktif olmuşlardır. Buna mülkiyet, gözetim, tarif ve komünikasyon imtiyazları, sansür gibi birtakım tedbirler dahildir. Devletin bu ilgisi sadece uluslararası kapsamda kendi ülkesinin itibarını yaymak çabasıyla değil, aynı zamanda politik ve ekonomik, iç ve dış etkin haberler almak arzusuna da bağlı olmuştur. Bunun yanı sıra, devletlerin kendilerine özgün bilgi dağıtan kanala da ihtiyaçları

²⁰ Sapunov, s.128-129.

²¹ Georgi Nikolaeviç Vaçnadze, **Dünya Televizyonu**, Тбилиси: Ganatleba, 1989, s. 311.

bulunmaktadır. Hükümetlerle ilişkide olmak, ajanslar için de fayda sağlamaktadır. Öncelikle hükümet ajansların en önemli müşterisi olmuş, bu ajanslar devletten çeşitli imtiyazlar almışlar ve ayrıca, ajanslar hakim kurumlardan özel bilgiler edinebilmişlerdir.”²²

Birçok ülkede olduğu gibi Azerbaycan ve Türkiye’de kurulan ilk haber ajansları cumhurbaşkanlarının teşebbüsü ve katılımı ile kurulmuştur.

Azerbaycan Cumhuriyeti’nin genel haber ajansı olan AzerTAc; 28 Mayıs 1918’de kurulmuş ve yoluna Azerbaycan Halk Cumhuriyeti hükümeti ile birlikte 27 Nisan 1920’ye kadar devam etmiştir. 3 Mart 1919’da ülkenin Bakanlar Kurulu toplantısında Azerbaycan Telgraf Ajansı’nın kurulmasına dair konu görüşülmüştür. Toplantıda Bakanlar Kurulu başkanı Feteli Han Hoyski’nin buna dair beyanı dinlenmiş, Halk Eğitim Bakanı Nesib Bey Usubbeyov’a Azerbaycan Telegraf Ajansı’nın organize edilmesi görevi verilmişti. Fakat, arşiv materyallerinden görüldüğü üzere, bu karar bilinmeyen bir sebepten ötürü uygulamaya konulmamıştır. 2 Şubat 1920 tarihinde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti hükümeti Jamo Bey Hajinski’nin başkanlık yaptığı Posta ve Telegraf Bakanlığı yanında “geniş iç ve dış haberler, aynı zamanda devlet yönetiminin tüm alanları üzerine hükümet haberleri bölümleri olan “Azerbaycan Telgraf Ajansı’nın AzerTAc’ın organize edilmesine dair yeni karar almıştı.”²³

AzerTAc, Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin kurucusu Muhammed Emin Resulzade’nin adıyla işkili olmasının yanı sıra, Anadolu Ajansı (AA) da Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün teşebbüsü ile kurulmuştur. Hilmi Bengi’nin “Tarihsel süreç içinde Anadolu Ajansı’nın özgün kurumsal yapısı (1920-2011)” başlıklı yazısında şöyle ifade edilmektedir:

“Anadolu Ajansı, devletin oluşturulma sürecinde Gazi Mustafa Kemal’in Hey’eti Temsiliye Reisi sıfatıyla 6 Nisan 1920’de yayımladığı bir genelge ile faaliyete başlamıştır. Ajans başlangıçta dar bir kadro ile çalışan bağımsız bir kuruluştur. AA’nın kurucusu Gazi Mustafa Kemal (Atatürk), ajansla çok yakından ilgilenmiş, ilk dönemlerde yayına verilen haberleri bizzat incelemiştir. Ajansın kurulduğu sırada

²² Sapunov, s.126

²³ Aslan Aslanov, Vagif Musayev ve Dağbeyi İsmayilov, **AzərTAc’tan AzərTAc’a şərəfli yol**, Bakü: “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 2008, s. 16.

henüz Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmadığı için ajansın bir kuruluş kanunu yoktur. Anadolu Ajansı, Matbuat ve İstihbarat Müdüriyeti Umumiyesi'nin (bugünkü adıyla Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü) kurulmasından sonra bu genel müdürlük bünyesinde bir birim olarak faaliyet göstermiştir. Böylece ajans, devlet örgüt yapısı içinde yerini almıştır.”²⁴

1.4 Kamuoyu kavramı: Kamuoyunun fonksiyonları

Diğer bilgi araçları gibi haber ajansları da kamuoyunu etkileme gücüne sahiptir. Peki kamuoyu nedir? Zengin tarihe dayanmasına rağmen bu kavramın henüz tek bir tanımı (tarifi) bulunmamaktadır. Fikirler gereğince, kamuoyu farklı insan gruplarının hayatta yaşanan ve onların çıkarlarıyla ilgili olan olay ve süreçlere ilişkisinin kitlesel ifadesidir. Toplumun ve politik sisteminin faaliyetini etkileyebilir. Bu tanım (“Public Opinion”) XII. yüzyılda İngiltere’de ortaya çıkmış. İlk kez milletvekili ve yazar C. Salisbury’nin “Polikratik” eserinde ülke nüfusunun parlamentoyu desteklemesi anlamında kullanılmıştır.

Prof. Dr. N. Ahmedli, tebliğ kavramını analiz ederek şu sonuca varmıştır: “Tebliğ her zaman belirli bir ideolojiyle ve politikayla ilgili, bazı politik kurumların amaçlarına hizmet vermektedir. Tebliğin esas fonksiyonu belirli bir sosyal enstitünün fikir ve görüşlerini nesnenin bilincine aktarmaktır.” Ahmetli, ayrıca belirtilenleri toplu şekilde değerlendirerek tebliği şu şekilde tarif etmiştir: “Tebliğ herhangi bir sosyal kurumun siyasi çıkarlarını dikkate almakla hazırlanmış belirli bilgilerin izleyiciye iletilmesi, insanların faaliyetini subjektin arzuladığı yöne taşımak için onların bilincini amaçlı şekilde etkileme sürecidir.”²⁵

Kamuoyunun temel fonksiyonlarından konuşurken belirtmeliyiz ki, fonksiyonlar insanların kolektif değerlendirme tartışmalarının kendi bilinçlerine ve davranışlarına etkisinin sosyal sonuçlarına bağlı olarak yansımaktadır. Kamuoyunun fonksiyonları toplumda mevcut olan farklı enstitülerin ve aynı zamanda insanların olayları değerlendirmeleri ile belirlenir ve ilgili literatürde bu fonksiyonlar şu şekilde yorumlanmaktadır:

²⁴ Hilmi Bengi, “Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı’nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011)”, **Atatürk Yolu Dergisi**, Cilt 13, Sayı 50, 2012, s. 299.

²⁵ Nasir Ahmedli, **Kitle İletişim Araçları yurtdışı siyasi propaganda sisteminde**, Bakü: Bakü Üniversitesi Neşriyatı, 2004, s.6.

“1. En kapsamlı fonksiyon olan etkileyici fonksiyonda kamuoyunun nesnel içeriği ile devlet enstitüleri ve onların liderleri gözlemlenmektedir. Büyük nüfus kitleleri tarafından farklı gözlemleme şekilleri gerçekleştirildiğinde ise bu verimlilik daha da artmaktadır.

2. Öneri fonksiyonu: sosyoekonomik, politik, devletler arası sorunların çözüm yolları hakkında kamuoyunun yardımı ile öneriler sunmaktadır. Özellikle de bu kendini yönetim sisteminde yansır ve her hangi bir kararın alınmasında kullanılmaktadır.

3. Direktif fonksiyon: Bu fonksiyon kamuoyu tarafından herhangi bir sosyal soruna ilişkin karar alınması zamanını yansıtmaktadır.

Kamuoyunun toplum tarafından yapılandırılan muhakemelerin içeriğine bağlı olmaksızın değerlendirici, analiz edici olarak nitelendirildiğini göz önünde bulundurmak lazım. Unutmayalım ki, hisleri tercih eden değerlendirici düşünce bu ve diğer soruna ilgisizdir. Analiz edici kamuoyu her hangi bir önemli kararın alınmasından önce teorik tefekkür elemanlarının yardımıyla tam şekilde analiz edilmesini öngörmektedir.”²⁶

Siyasal iletişim açısından medya, siyasilerin bir kanaldan bir başka kanala gittiği ve kendilerini, mesajlarını anlattığı oluşumdur. Medya araçlarının halk kitleleri tarafından takip edilmesi ve etkileme gücünün varlığının bilinmesi, liderleri bu mecralarla işbirliğine yönlendirmektedir.

Medyanın güçlenmesi ve kullandığı kitle iletişim araçlarının gelişimi, siyasal seçim kampanyalarını da etkilemiş ve çehresini değiştirmiştir. Artık seçim kampanyaları medya araçlarının yapısına göre düzenlenmeye başlanmış, kampanya içerikleri kitle iletişim araçlarının ilgisini çekecek düzeyde yapılmaya başlanmıştır. Bir anlamda seçimler artık medya araçlarına göre tasarlanmaya gitmektedir.

Önceleri liderlerden ziyade partiler önemliydiler. Partinin başına kim geçerse geçsin insanlar partiye oy verirlerdi. Ancak şimdilerde artık partilerden ziyade liderler ve imajlar öne çıkmaktadır. Genç Parti lideri Cem Uzan’ın bir parti geçmişi yoktu;

²⁶ Hümeýra Teymur Mustafayeva, *Sosyoloji üzerinden seminer öğretim metodolojisi*, Bakü: ADİU, 2013, s. 17-18.

ancak lider olarak bir imajı ön plana çıkarılmıştır. Aynı biçimde AK Parti için geçerli olan Recep Tayyip Erdoğan'da aynı durumu ifade etmektedir. Adayların öne çıkması beraberinde kişisel danışmanları, uzmanları da ortaya çıkarmıştır.²⁷

1.5 Kamuoyunun yapılanmasında haber ajanslarının katkı mekanizmaları

Kamuoyu kitlesel bilincin öyle bir şeklidir ki, burada vuku bulan olay ve süreçlere bütün olarak toplumun veya onun bir kısmının ilişkisi yansımaktadır. Toplum farklı bireylerden ibaret ve onların fikirleri çoğu zaman birbirine uymaktadır. Bu nedenle de çok eski zamanlardan toplumun yüksek sınıf çoğunluğun (kitlenin) düşüncesini farklı araçlarla etkileyerek onu belirli bir orta noktaya taşımaya çalışmışlardır. Bu araçlardan en etkiliisi medya ve onun temel fonksiyonlarından biri kamuoyunun yapılanmasına yardımcı olmaktadır.

Kamuoyunun yapılanmasını etkileyen etkenler objektif ve sübjektif olmak üzere iki çeşittir. Objektif etkenler bireysel gereksinim, kolektif çıkarlar, sosyal sorunlar vs. kapsamaktadır. Bunlar belirli ekonomik, politik, kültürel ortama bağlıdır. Sosyoloji araştırmaların çoğunda kişisel gereksinim etkeni önde durmakta, zira kolektifi oluşturan bireylerin herbirinin gereksinimi temin edildiğinde kolektifin de gereksinimi temin edilmiş sayılmaktadır. “Sübjektif faktörler” dendiğinde kamuoyunu bilinçli olarak etkileyen çok sayıda yöntemler öngörülmektedir. Burada kamuoyunun kendilerinin faydasına olmasını isteyen sübjektler (siyaset adamları, korporasyon başkanları ve saire) mevcuttur. Çoğu durumda, kamuoyunu ifade etmek yerine onu kendi çıkarlarına uyarlamaya çalışmaktadırlar. Öte yandan, bu sübjektler halkı yönetmeye heveslidir, diğer bir deyişle onları istedikleri gibi görürler ve onların yakınında bulunan bilgileri kullanırlar. Kitlesel, yoğun ve farklı bilgi akışında, orta sınıf insanlar, içerdikleri tüm bilgileri kabul edemez ve doğrulayamazlar. Bu nedenle, kanaat önderlerinin görüşünü alır veya belirli bir grubun baskısına maruz kalırlar. Bunun sonucunda, çoğu birey, bireysel ihtiyaçlarını unutarak, düşüncelerini, duygularını ve iradesini kolektif iradeye tabi tutarak bu veya diğer güncel manipülatif etkilere maruz kalmaktadır.

Kamuoyu sürecinde, üç taraf vardır: konu, araç ve nesne. Konu, kamuoyunun şekillenmesine etkisi olacak ilginç olaylar (hükümet, siyasi partiler, sosyal kurumlar, ticari kurumları vs.); araç, medya kuruluşları; nesne ise kitle iletişim araçları olarak

²⁷ Ömer Terzi, **Kamuoyu Oluşturmada Kitle İletişim Araçlarının Görevi**, Ankara: Milat Gazetesi, 22 Eylül 2013.

açıklanabilir. Hedef kitle iyi anlaşılmadığında amacın başarıyla yerine getirmesi son derece zordur, belki de imkansızdır. Hedef kitleyi öğrenmenin çeşitli yolları vardır: Profil veya telefon aracılığıyla anket yapılması, okuyucu (dinleyici, izleyici) konferanslarının yapılması, mektupların analizi, görüşlerin teşkili, uzman görüşleri... Birçok ülkede somut analizler yapılır ki, bu da belirli bilgiler elde edilmesini sağlamaktadır.

Haber ajansının etkinliği, hedef kitlenin niteliklerinin ne derece dikkate alındığına bağlıdır. Etkinlik, hedef kitle hakkında doğru bilgi gerektirmektedir. Bu durumda esas kriter kısmında oditoryum bilgileri; ilgi ve talep görür, öne sürülen amaçlar ise modern tarihin aktif oyuncularını hakkında somut tasavvurlara ve toplumsal gelişme yasalarının anlaşılmasına dayanmalıdır (Terzi, 2013).

İnternet ortaya çıktıktan sonra, haber ajanslarının çalışması, izleyicilerin öğrenmesini kolaylaştırdı ve bilgiyi daha hızlı ve daha geniş bir şekilde yaymaya başladı. Artık ajansların ürünlerinden faydalananların sayısı kat kat çoğalmış, yayın coğrafyası oldukça genişlemiştir. Şimdi, önceki yıllardan farklı olarak dünya bilgi mekanı birkaç lider kurumun tekelinde değildir. Başka ajanslar da kendi internet sunucularını kurarak ürünlerini dağıtmak için araçların hizmetine muhtaç kalmamaktadır. Bunu yaparken, ajanslar belirli bireysel tipolojileri (izleyiciler, iç yapılar, türler, tasarımlar vesaire) tespit edebilmektedir. Video-konuşma ve bunları dolaşıma dönüştürme kapasitesine sahip bir kitle iletişim aracı haline gelmektedir. Bu, onlara aynı anda halkı doğrudan etkileme fırsatı vermektedir. Bilgilerin izleyici üzerindeki etkisi, dağıtılan materyalin ne kadar objektif, doğru, kaliteli ve verimli olduğu ölçüde ölçülmektedir.

Haber ajansları, kamu yararına bilginin toplanması, işlenmesi ve iletilmesi gibi kritik bir görevi yerine getirmekte ve böylece halkın bilinirliği sürecine katkı sunmaktadır. Onların en bariz ve en önemli görünümü, tanınmış Norveçli gazeteci E. Fichtelius'un söylediği gibi,

“Önemli konu hakkında genel bir açıklama yapmaktır. İzleyiciler için büyük bilgi akışından seçim yapmak önemlidir. Bilgi gazetecisi için malzeme seçerken, kendisine her zaman “Bu haberi okuyana, dinleyiciye, izleyiciye ne getirir ve eserleri ne ölçüde yönlendirilir?” diye sorma ihtiyacı duymuştur. Gazeteciliğin ilk veziri

bilgilendirmek ve kamuoyunu şekillendirmektir. Bu, herkesin değer verdiği çok ciddi bir konudur. Gazeteci tarafından yaratılan kamuoyu, toplumun adil, yönetimine hizmet eder. Kamu yönetimi, siyasetin her alanında kamu yönetimi üzerinde olumlu bir etki yapıyor.”²⁸

Kitle iletişim araçları, bilginin toplanması, işlenmesi ve yaygınlaştırılmasına hizmet eden çeşitli yapılardan ve kitlelerin farkındalığından oluşmaktadır. Kitle iletişim araçları, topluluk genelinde kendi doğası gereği geniş ve gayri resmi bilgi alışverişi yapmak üzere tasarlanmıştır. Sumqayıt Devlet Üniversitesi’nin doçenti Cavid Mamiyev “Tarih ve onun problemleri” dergisinde yayımlanmış “Kitle İletişim Araçlarının Kamuoyuna Etkisi” başlıklı makalesinde bildiriyor ki, “KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI iki şekilde işletilmektedir: 1) bilgilerin toplanması, işlenmesi ve dağıtılması süreci; 2) bilginin insan bilinci ve davranışına etkisinin toplumsal sonuçlarının incelenmesi.”²⁹

Kamuoyunu şekillendirme sürecinde çeşitli mekanizmaların ortaya çıkması ve bunların uygun bir şekilde kullanılması, haber ajansının bu alandaki başarısının ana koşullarından biridir. İlki tahrik edicidir. Promosyon, nesneye (bireyler ve kitleler) amaçlanan etkinin sosyal-psikolojik bir mekanizmasıdır. Bu şekilde, insanlarda genel bir zihinsel durum oluşur ve işleri toplumsal olarak yararlı hale getirmeye hazırdırlar. Fikir kritik olmayan algılama ve sözlü iletişim vasıtasıyla gerçekleşir.

Etkili olabilmesi için, bilgi kaynağı (mevcut durumda haber ajansı) etkili olmalı, insanların güvenini kazanmalı ve ihmalkar faaliyetlerde direnişle karşılaşmamalıdır.

İkinci sosyo-psikolojik mekanizma mantıksal kanıtlara dayalı inançtır. Başka bir şeye inanmayan inananlar, söylediği şeyin doğru olduğuna inanmalıdır. İnandırma sürecinde özne (inandıran taraf) nesnenin çeşitli özelliklerini (cinsiyet, yaş, eğitim, yaşam tarzı ve s.) bilmeli ve dikkate almalıdır. Zamanının (M.Ö. VI. yüzyıla ait) ünlü bir konuşmacısı olan Demosfen, dinleyicilerine, “sizi ikna edebilsem söylediklerimi yapardınız,” demiştir.

²⁸ Erik Fichtelius, **Gazteciliğin 10 altın kuralı**, Bakü: AJB-nin neşri, 2001, s. 26.

²⁹ Cavid Mamiyev, Kitle İletişim Araçlarının Kamuoyu üzerinde etkisi, **Tarih ve Sorunları Dergisi**, 2. Sayı, 2010, s. 215.

Üçüncü mekanizma taklittir. Verilen bilgilere göre, örnek niteliğindeki bireylerin kamusal görüntüleri yaratılır, olumlu örnekler örneklenir ve bilgi alanlar davranışlarını bu örnek kişilerin davranışlarına uyarlamaya çalışırlar.

Prof. Dr. Mammadli'nin yazdığı gibi,

“Kamuoyu toplumunun gelişimi ve adil yönetimindeki önemli faktör kadar değerlidir. Kamuoyu, topluluğun ya da çeşitli grupların topluma karşı tutumudur; bu olay, halka yankılanan olaylar için çok önemlidir. Halkın eski kökenlerinden gelen binlerce yazılı olmayan toplum yasalarının temeli kamuoyundan doğmuştur. “Utaniyorum”, “utanç verici” gibi kelimelerin ve insanların kötü şeyler yapmasını engelleyen tüm ifadelerin temelinde kamuoyu baskısı dayanmaktadır. Halk, olayların ve süreçlerin toplumun değeri olduğu gerçeğinden asla olumsuz bir şekilde etkilenmemektedir.”³⁰

Gazeteciliğin ana odak noktası, süreçleri topluma tam ve doğru bir şekilde sunmaktır. Bu düşüncüyü tüm gazetecilerin aklında tutarak, medyanın işlevini yerine getirme becerisi profesyonel bir toplumun kurulması ve geliştirilmesine büyük katkıda bulunabilmektedir.

Medyanın üç ana güvercin olduğu bilinmektedir: bilgilendirici, aydınlatıcı ve eğlendirici. Fakat bunların dışında, daha önemli bir nedeni var. Medya sıradan seçmenlerin sesini topluma ve devlete aktarmalı, devlet ile toplum arasında köprü oluşturmalıdır. Bu zorlukların yerine getirilmesi zor ve sorumlu bir görevdir.

Haber ajansları, kitle haberleşme araçları sisteminde merkezi bir yer tutmakta ve çoğunlukla farkındalık misyonunu yerine getirmektedir. Onların materyalleri doğrudan kitleye hitap etmez, ancak genellikle diğer medya türleriyle iletilmektedir.

“Kitle iletişim araçlarının siyasi iletişim alanındaki yeri büyüktür. Yönetilen ilişkilerin yönetimi ve seçim dönemi çalışmaları da dahil olmak üzere politik iletişim, medya aracılığıyla yürütülür. Medya sektöründe medya, dergi, radyo, televizyon, internet medyası, yeni medya, sosyal medya, mobil ortamlar vs. sayılmaktadır. Bugün tartışma konusu medya tekniğinin siyasal iletişimde daha etkili

³⁰ Cahangir Mammadli, **Gazeteciliğe Giriş**. Bakü: “Bakı Üniversitesi” neşriyyatı, 2001, s.24-25.

olduğudur; Genel olarak, bu liste medya sektöründeki en büyük medya tedarikçisi olan haber ajanslarını içermelidir. Özellikle ulusal veya uluslararası haber ajanslarının politik iletişimin temelini oluşturduğunu belirtmek önemlidir. “Medyanın toptancıları” olan haber ajansları genellikle kısa adları veya logolarıyla tanınırlar.”³¹

Haber ajanslarının ilk okuyucuları profesyonel gazeteciler veya analistlerdir. Haber ajansları yalnızca çeşitli konularda çeşitli bilgileri analiz edebilir ve değerlendirebilir.

Kısa haberlerin derhal algılanması kuşkuludur. Bu nedenle, haber ajansları “döndürülmüş piramit” yöntemini tercih etmektedir. Bu yöntem, haberin tüm kritik unsurlarının kapağına yerleştirilmesini gerektirir. Kapak metninin ilk kısa paragrafı gazetecilik malzemesinin önemli bir yapısal unsurudur:

“Bilgi faaliyetine başlarken, bu işin amacını açıkça anlamak gerekir. Böylece, iyi düzenlenmiş bir bilgi ticaretinin amacı, tüm kaynakları, kelimenin tam anlamıyla, kaynakların belirlenmesinden sunum şekillerine ve yayma yöntemlerine kadar kapsamaktır. Aynı zamanda özel faaliyetlerin, kamuoyunun ve karar alma süreçlerinin uygulanması için gerekli bilgilerin edinilmesi ve dağıtılmasını da içermektedir.”³²

1.6 Haber ajanslarının kamuoyunu etkileme araçları

Haber ajansları her gün birçok çeşitli konularda (politika, ekonomi, kültür) bilgi üretimi gerçekleştirmektedir. Bu bilgilerin her birinin kendi müşterisi vardır. Örneğin, bankalar haber ajanslarına döviz kurları, borç yükümlülükleri ve promosyonlar hakkında bilgi verir. Yatırım şirketleri ise günlük ekonomik göstergelerle daha fazla ilgilenmektedir. Aracı kurumlar ve ticaret şirketleri daha çok menkul kıymetler, alım satım ve büyük borsalar (metaller, enerji, tahıl vb.) ile ilgili bilgilerle ilgilenmektedir.

Haber Ajansları da böyle bir durum karşısında kamuoyunu etkilemek için birçok yeniliklere imza atıyorlar. Associated Press Ajansı’nın deneyimine dikkat edelim. Bu ajansın ana ürünü “DataStream” adlı yeniliktir. “Associated Press”in bu

³¹ Muzaffer Şahin, “Siyasal iletişimde Anadolu Ajansı’nın rolü”, www.academia.edu/35518277 (20.09.2008)

³² Aslan Aslanov, **Enfarmasyon yaratıcılığı: Standartlar ve yeni yaşamlar**, Bakü, “Şərq-Qərb” nəşriyyatı, 2016, s.86

ürünü kullanan kullanıcıları gün boyu siyaset, ekonomi, kültür, spor olmakla 1.500 makale elde ederler. Burada ajans geleneksel haber ürünleri ile birlikte, bazı makaleler de kullancılara gönderir. “DataStream” kullanıcıları istedikleri bilgiyi çok fazla vakit kaybetmeden elde edebiliyorlar.³³

Dünyanın en büyük haber ajansları, yalnızca ürünün kalitesi için değil, teslimat süresi için de birbirleriyle rekabet eder. Her saniyenin, her dakikanın bu işte önemi vardır. Genellikle ekonomi yazarları günümüzde daha çok rekabet ortamında kalırlar. Bu grupta yer alan yazarların verdikleri haberlerde küçük bir bilgi eksikliği veya bilgi değişimi bile büyük krize neden olabilir. Örneğin, herhangi bir ajansta çıkan ekonomik haber ABD devi olan NASDAQ’da tüm durumları değiştirebilir. Bunun için gazetecinin haber kaynaklarını doğru seçmesi ve enfarmasyonun doğruluğunu kesinleştirmesi en önemli kuraldır.³⁴

Ajanslar arasında en büyük farklılıklar onların kendilerine özgün belirledikleri haber üretim şekilleridir. Birçok ajansta haberlerin birbirine benzediği düşünürüz. Ancak yazı üslubu ve olaya yaklaşım şeklinden ajansların farklılıklarını anlamak mümkündür. Ajanslarda haberin standart kuruluşunda yazar yorumlarına yer verilmemektedir. Çünkü haber ajanslarının geleneksel yayın türünde bu yasaklanmıştır. Kural şöyledir: hiçbir yoruma göre para verilmez, para yeniliğe göre verilir.

Haber ajanslarının en yoğun ve en basit türü “yıldırım haberleri”dir. Örneğin, saat 9:00’da herhangi bir ülkenin hükümetinin istifa ettiğini varsayalım. 3 ya da 5 dakika sonra, ajanslar haberin doğruluğunu kontrol ettikten sonra büyük harfler ile “Bu ülkenin hükümeti düştü” diye başlık atarlar.

Bir sonraki adım haberi genişletmektir. Amerika’da bu tür 1861’den beri uygulanmaktadır. Bu türde ajans ters pramit şeklinde haberi yayınlar. Yani önce olayın detayları, sonra onun daha geniş içeriği yer alır: hükümeti seçimlere kadar kimin yöneteceği, parlamentonun bu konuya ne zaman bakacağı, olaya uluslararası tepkiler vs.³⁵

Tüm bunların yapılması ajansın pozitif imajının kurulmasına, onun objektifliğine inamın ve sosyal gücünün artmasına hizmet etmektedir.

³³ Yuri Poqorelniy Adreyeviç, **Bilgi Ajansı: Operasyonel mesajların tarzı**, Moskova: Aspekt Press, 2000, s.26

³⁴ Adreyeviç, s.27

³⁵ Yuri Poqorelniy Adreyeviç, s.28.

Haber ajansı kamuoyunu temel olarak kelime ile etkilemektedir. Kelime o zaman değerli olur ki, gerçeği yansıtsın, anlaşılır ve mümkün olduğu kadar kompakt olsun, karşı tarafın (etki objektinin) bilincine yansiyarak onda belirli bir düşünce oluştursun, onu kendi ve başkaları için yararlı işler gerçekleştirmeye teşvik etsin. Bunun için abonelerin her birinin ve izleyici kitlesine giren ayrı ayrı grupların motivasyonunu bulmak, bu motivasyona dayanarak onların düşüncesini yapılandırmak önemli husulardan biridir. Kelime insanların davranışını, belirli bir olaya karşı ilgisini bazen pasifleştirmektedir, bazen de onları harekete geçirerek farklı reaksiyonlar ortaya çıkarmaktadır.

Siyasal iletişimde kitle iletişim araçlarının yeri büyüktür. Yöneten - yönetilen ilişkilerini ve seçim dönemi çalışmalarını kapsayan siyasal iletişim, medya aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Siyasal iletişimin gerçekleşmesini sağlayan medya sektörü içinde gazete, dergi, radyo, televizyon, internet medyası, yeni medya, sosyal medya, mobil ortamlar vs. sayılmaktadır. Günümüzde tartışma konusu, hangi medya tekniğinin siyasal iletişimde daha etkin olduğudur; televizyon mu, gazete mi, yeni medya mı? Genel olarak bir değerlendirme yapılırken bu listeye medya sektörünün en büyük haber tedarikçisi olan haber ajansları da dahil edilmelidir. Özellikle ulusal veya uluslararası etkinliği olan haber ajanslarının siyasal iletişimin altyapısını oluşturduğu unutulmamalıdır.³⁶

Doç. Dr. Muzaffer Şahin'in ifade ettiği gibi,

“Medya sektörü içinde haber ajanslarının nicel ve nitel haber etkinliği giderek artmaktadır. Medyanın toptan haber tedarikçisi olan haber ajansları, siyasal iletişimin akışkanlığına, modern altyapısıyla hizmet vermektedirler. Türkiye piyasasına yönelik olarak yerli ve yabancı haber ajanslarının günlük genel bülten haber üretimi yaklaşık 5.500 adede ulaşmıştır. Bu üretimin yüzde 13’ü doğrudan siyaset kategorisindeyken; ekonomi, dış politika, diplomasi, güvenlik kategorilerinin dolaylı içerikleri ile haber ajanslarının siyasal iletişime katkı oranı yüzde 50’lere yaklaşmaktadır. Ulusal çapta yayın yapan gazetelerin haber sayıları incelendiğinde, ajans haberleri,

³⁶ Muzaffer Şahin, *Siyasal iletişimde Anadolu Ajansı’nın rolü*, Ankara: İ&D, 2014, Sayı: 3, s.107-127

rumuzlu olarak yüzde 16'lık bir yer işgal etmektedir. Haber ajanslarının adı belirtilmeden, doğrudan veya alıntılı kullanılan haberlere bakıldığında bu oran yüzde 70'lere çıkmaktadır”³⁷.

Seçimler arifesinde haber ajansları küçük materyallerle beraber, daha büyük yazılar da düzenlemektedir. Bunlar, genel olarak, cumhurbaşkanı, milletvekili, belediye üyesi adaylarının kamusal portrelerinden oluşmaktadır. Bu türde gerçek kişilerin psikolojik durumu, sosyopolitik etkinliği, sosyal imajı yansıtılmaktadır. Diğer makale türlerden temel farkı burada belgelere dayanma ile sanatsallık belirli derecede birleşmektedir. Yazar, politik sahneye çıkmak isteyen veya bu sahnedeki faaliyetini devam ettirme niyetinde olan adayın asıl psikolojik niteliklerini yansıtmaktadır. Ayrıca adayın ilerdeki etkinliklerini tahmin etmeye çalışmakta, bu adayın sosyal gelişime verebileceği katkıları analiz etmekte ve bir insan ve siyasi figür olarak başkalarından üstün olan yönlerini açıklamaktadır.

Haber ajanslarının kamuoyunu daha iyi etkilemek için yeni teknik ve araçlardan da yararlanarak devamlı olarak kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Bilimsel teknik gelişimin en yeni başarılarının haber ajanslarının çalışmasında uygulanması konularına bu alanın bilim adamlarının eserlerinde de geniş yer verilmiştir. ABD teorisyenleri P. Monroe, R. Beata ve V. Stefan, “Media reformu: Demokratik medya demokratik devlet demek” kitabında şöyle yazıyorlar: “İnternet de dahil yenilikçi teknolojilerin meydana çıkması ve kullanılması, hiç şüphesiz, kitle iletişim araçlarının gelişiminde ve demokratikleşmesinde yeni aşamanın başıdır. Yeni teknolojiler sosyal sistemin yeni modelidir”³⁸.

Kitapta yeni teknolojiler sırasında multimedyaadan daha çok yazılmış. Küresel haber mekanının yapılanmasında, kamuoyunu daha iyi etkilemesinde özel rolü olan, son yıllar insanların konuşmalarında daha sık duyulan multimedya bilgi temininin lokomotifine haline gelmiştir.

Günümüzde dünyanın önde gelen haber ajansları multimedya sisteminin açtığı geniş imkanlardan azami şekilde yararlanmaya çalışarak haberlerin izleyiciye daha etkili ve daha yüksek kaliteyle ulaştırabilmektedirler.

³⁷ Muzaffer Şahin, “Ajans Gazeteciliği ve Medya Sektöründe Haber Ajanslarını Etkinliği”, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, 37/Güz 2013, s. 206.

³⁸ Monroe E. Price, Beata Rozumilowich ve Stefan G. Verhulst, **Media reform: Democratizing the media, democratizing the state**, New York: Routledge, 2003, p. 263.

Rus bilim insanı A. Kaçkayeva multimedya ile izleyici ve kamuoyu arasındaki karşılıklı ilişkileri şöyle yorumlamaktadır:

“Bizim izleyici multimedya bilgisinin üretimi sürecinin katılımcısı olmuştur. İnsanları bu sürece çekmek bizim için zaman geçtikçe daha da önemli hale gelmiştir: onlar sadece okumak değil, aynı zamanda fikir söylemek; sadece izlemek değil, aynı zamanda kendi kayda aldıkları videoları göndermek; sadece soru sormak değil, aynı zamanda cevap almak, tartışmaya katılan insanların yorumlarını dinlemek imkanı elde etmeliler. Ortama uyan gazeteciliğin yeni sosyal kalitesi tam da böyle oluşmaktadır”³⁹.

Böylece, haber ajansları farklı araçlar, yöntemler, yaklaşımlar, uygun usuller kullanarak farklı içerikli, orijinal yapılı, olgun biçimli, rengarenk materyaller hazırlayıp yayarak kamuoyunu gereken tarafa yöneltmektedirler.

³⁹ Fokusmedia, “Gaztecilik: Geleneksel medya neden ve niçin multimedya haline dönüştü”, 2010, s.9

İKİNCİ BÖLÜM

2. AZERBAYCAN VE TÜRKİYE HABER AJANSLARININ (ANADOLU VE AZERTAC AJANSLARI) FAALİYETLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

2.1 Türkiye’de haber ajanslarının yeri

Medyanın günlük hayatımıza olan etkisi, haber ajanslarının işinin daha iyi şekilde kurulması nedeniyle mümkün olmaktadır. Dünyanın her yerinde yaşanan olaylardan zamanında haber almanın en kısa yolu, uluslararası çapta bir ağı sahip haber ajanslarıdır. Hem gelişmiş, hem de gelişmekte olan ülkelerde yaşanan olaylar haber ajansları tarafından izlenmektedir.

“İşte bu amaçla 1992 yılı Kasım ayında Anadolu Ajansı (Türkiye), AzerTAc (Azerbaycan), Kaztag - şimdiki Kazinform (Kazakistan), "Kabar" (Kırgızistan) ve TAK (Kuzey Kıbrıs) ajanslarının kuruculuğu ile Ankara’da Türk Dili Konuşan Ülkeler Haber Ajansları Birliği (TKA) kuruldu. Birliğin kurulma amacı; Türk dünyası ile ilgili haberlerin birinci elden, tarafsız ve objektif şekilde dünyaya ulaştırılması konusunda yardım etmek, ayrıca üye kurumlar arasında işbirliğin sağlanması, karşılıklı deneyim paylaşımı fırsatlarının genişletilmesidir. TKA Genel Kurulu’nun Ankara, Aşkabat, Lefkoşa ve aynı zamanda 2008 yılında Bakü’de yapılan toplantıları da bu hususların gerçekleştirilmesi açısından önemlidir.”⁴⁰

İş bu ajansların her biri kendi ülkelerinin medya sisteminde önemli rol oynamaktadır. Listedenden de anlaşılacağı gibi, ilk iki yerde Türkiye ve Azerbaycan’ın önemli haber ajansları - Anadolu Ajansı (AA) ve AzerTAc yer almaktadır. Şimdi, bahsi geçen iki ajansın tarihin çeşitli dönemlerinde Türkiye ve Azerbaycan’ın medya sistemlerinde yakaladıkları pozisyonları somut olgular temelinde incelemeye çalışacağız.

2.1.1 Türkiye medya sektöründe Anadolu Ajansı’nın pozisyonu

Türkiye’nin ulusal basın tarihi 1831 yılında Sultan II Mahmud’un teşebbüsü ile “Takvîm-i Vekâyi” gazetesinin 1. sayısının çıktığı zamana uzanır. Bundan sonra

⁴⁰ Pərvane İbrahimova, “Türk toplumlarının haqq səsi”, *modern.az*, <http://modern.az/articles/66196/1/#gsc.tab=0> (27.10.2014).

“Ceride-i Havadis (1840)”, “Tercüman-ı Ahvâl (1860)”, “Tasvir-i Efkâr” (1862) ve birtakım başka gazeteler ortaya çıkmıştır.

1919 yılında Türkiye’de Ulusal Kurtuluş Hareketi’nin başlatılması Türk gazeteciliği tarihinde yeni sayfa açmıştır. 16 Mart 1920’de İstanbul işgal edilmiş, Meclis-i Mebusan kapatılmıştır. Mustafa Kemal Paşa Meclisi, Ankara’da bir araya toplamaya karar vermiş ve 19 Mart’ta il ve komutanlara bu konuda bilgi vermiştir. Ulusal mücadeleye katılan birkaç aydın da onlara katılmıştır:

“Ankara’ya doğru yola çıkan iki ayrı kafilede yer alan Yeni Gün gazetesinin sahibi Yunus Nadi Abalıoğlu ile gazeteci yazar Halide Edip Adıvar, 31 Mart’ta Geyve’de buluştular. Trenle yollarına devam eden “millici” iki aydın, Geyve-Akhisar (şimdiki adıyla Pamukova) istasyonundaki mola sırasında Ankara’ya gider gitmez ilk iş olarak “bir ajans teşkilatı” kurulmasının gerekliliğini görüştiler. Yunus Nadi ve Halide Edip, ajansın adını konuşurlarken; “Türk,” “Ankara,” “Anadolu” seçenekleri arasından “Anadolu Ajansı”nda karar kıldılar.”⁴¹

Anadolu Ajansı’nın kurulması ve ilk yıllardaki etkinlikleri doğrudan yüce Atatürk’ün ile ilgilidir. Atatürk’ün söylev ve demeçleri ile ilgili eserlerde, onun yurt gezilerini anlatan kitaplarda Anadolu Ajansı’nın haberlerinden sıkça yararlanıldı. AA muhabirleri, Atatürk’ün, Türkiye Cumhuriyeti ve halkı için gerçekleştirdiği her güzel şeyde yaşadığı sevince, mutluluğuna tanıklık ettiler; hastalığında, onun sağlığına ilişkin haberleri duyururken hüznünlendiler. Atatürk’ün ölümünde ise vatandaşlara da dağıtılan ve onların gözyaşları içinde okudukları hükümetin “Resmi Tebliğ”inin yer aldığı bülteni yazmanın acısını içlerinde hissettiler.

Anadolu Ajansı’nın tarihi, Türk Basın Tarihi, Türk Edebiyatı Tarihi için de önem taşımaktadır. Türk basınının gelişmesine öncülük eden Yunus Nadi Abalıoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay gibi kalemler, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi Türk edebiyatının önemli yazarları ve araştırmacıları ve daha niceleri, Anadolu Ajansı’nın kuruluşundan itibaren kurumda görev aldılar ve onun gelişmesi için çaba harcadılar.”⁴²

⁴¹ Kuruluşundan Bugüne Anadolu Ajansı, <https://aa.com.tr/tr/p/tarihce> (01.01.2018)

⁴² Anadolu ajansının kuruluş amacı nedir?, <https://www.facebook.com/notes/mynet-cevaplar-soru-sor-cevap-al/anadolu-ajans%C4%B1n%C4%B1n-kurulu%C5%9F-amac%C4%B1-nedir/192719457409464/> (19.01.2011)

Görüldüğü gibi, ajansın kurulması ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması tarihi, neredeyse denk gelmektedir. 5 Nisan 1920'de TBMM'nin açık ilan edilmesinden 17 gün önce "Anadolu" TBMM tarafından kabul edilen kanunlarla ilgili ilk bilgileri verdi. Ajanslık, milli mücadelenin her aşamasına, devrimlerine ve kurtuluş hareketlerine tanık olmuştur.

Anadolu Ajansı'nın hükümetin elinden çıkarak yavaş yavaş bir şirket haline dönüşmesi, 1924 yılı bütçe tasarısı tartışıldığı sırada gündeme geldi. Bu nedenle, 2 Mart 1925'de kurulan Anadolu Ajansı, Anonim Şirket ile özerk statü aldı ve Anonim Şirket'e dönüştü. 1 Mart 1925'te Atatürk Anadolu'yu Batılı modele uyarlamak için bir kararname yayınladı ve birkaç yakın arkadaşını işe davet etti (ve bununla ilgili özel bir konuşma yaptı). Yeni hükümet, basın gelişimine özel dikkat gösterdi. Basın bürosu Ankara'da kuruldu. Kurumun Müdürü bakana eşit olan ünlü Azerbaycan neşriyat ve gazetecisi, Genç Türklerin devrimi döneminde Bakü'den Türkiye'ye göç etmiş Ahmet Bey Ağaoğlu atandı.

“Madde 1- Aşağıda ad, unvan, uyruk ve açık adresleri yazılı olanlar arasında bir anonim şirket kurulmuştur.

Ağaoğlu Ahmet (Ağaoğlu), TBMM üyesi, Kars Mebusu, Ankara, TC uyruklu. 2- Mahmut (Soydan), TBMM üyesi, Siirt Mebusu, Ankara, TC uyruklu. 3- Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), TBMM üyesi, Mardin Mebusu, Ankara, TC uyruklu. 4- Ruşen Eşref (Ünaydın), TBMM üyesi, Karahisar Mebusu, Ankara, TC uyruklu. 5- Falih Rıfkı (Atay), TBMM üyesi, Bolu Mebusu, Ankara, TC uyruklu. 6- Teyfik Kamil (Koperler), Ankara, TC uyruklu. 7- Hikmet (Bayur), Ankara, TC uyruklu. 8- Alaattin, A.A. Genel Müdürü, Ankara, TC uyruklu. 9- Ethem Hidayet (Akımsar), A.A. İstanbul Mümressili, İstanbul, TC uyruklu. 10- Enver Nurettin, A.A. Edirne Mümressili, Edirne, TC uyruklu. 11- Kemalettin Kami (Kamu), A.A. Başyazarı, Ankara, TC uyruklu.”⁴³

1961 Haziran'ında ilan edilen yeni anayasa temel hak ve özgürlükler de dahil olmak üzere, basın özgürlüğünü de ilan etmekteydi. Bu, ülkedeki basını geliştirmek için uygun koşullar oluşturdu. XX. yüzyılın 60'lı yıllarının ortalarına doğru Türkiye'de

⁴³ Nuri İnügür, **Türk Basın Tarihi**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul: 1992, s. 31.

1.722 yayın vardı ki, bunun 861'i gazete, bir o kadarı da dergiydi. Gazetelerin 420'si günlük çıkıyordu. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra günlük gazetelerin sayısı daha çok artmaya başlamıştı. Karşılaştırma için bazı rakamlara dikkat edilebilir. Savaş sırasında ülkede yayınlanan günlük gazeteler, parmakla sayılırdı. Bu tür basın makamlarının sayısı 1949 yılında 109 adede, 1955 yılında 278'e, toplam üç yıl sonra, yani 1958 yılında 411'e, 1963 yılında ise 420 ye ulaşmıştı.⁴⁴

XXI. yüzyılda Türkiye'nin medya ağı daha da genişlemiş, yeni gazete ve dergiler, televizyon ve radyo kanalları, web siteleri oluşmuştur.

Türkiye'de en büyük grup 2003 yılında ülkede gazete ve yayın ortamından reklam gelirlerinin yüzde 40'ını alan Doğan Medya Grubu'dur. 2003 yılında toplam 257 televizyon kanalının ve 1.100 radyo istasyonunun işletme lisans vardı ve diğerleri lisanssız faaliyet gösterirdi. Lisanslı olanlardan 16 televizyon kanalı ve 36 radyo istasyonu ulusal kitlelere ulaştı. 2003 yılında ülke çapında yaklaşık 22,9 milyon televizyon ve 11,3 milyon radyo kullanılmaktaydı. Tirajlarına göre en popüler günlük gazeteler Posta, Hürriyet, Sabah, Habertürk ve Sözcü'dür. Uydu çanaklarının ve kablo sistemlerin yaygın olarak kullanılmasından dolayı yayın ortamında çok yüksek penetrasyon bulunmaktadır. Türkiye'de Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), yayın ortamını denetleyen devlet kurumdur.⁴⁵

Anadolu Ajansı tüm bu iletişim araçları ile ortak çalışır ve onlara güncel haberler sağlamaktadır ve böylece kamuoyu oluşumunda katılımcı olur. Türkiye medya sisteminde AA'nın kendine has önemli pozisyonu var, kendine ait yararlı faaliyetleri ile bu sistemin daha da geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Anadolu Ajansı'nın tarihi Türkiye basını ve edebiyatının tarihi için de büyük önem taşımaktadır. Bu ajansta Türkiye basınının gelişmesine öncülük etmiş Yunus Nadi Abalıoğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ahmet Muhip Dıranas, Cahid Sıtkı Tarancı, Arif Nihat Asya gibi tanınmış kalem sahipleri ve araştırmacılar çalışmıştır.

7 Eylül 1986'dan itibaren, ajans tamamen bilgisayar teknolojisine geçmiştir. Şubat 1998'de Tandoğan'daki yeni hizmet binasına taşınan, konferans salonunun girişinde profesyonel Sanat Galerisi düzenleyen ajans, 2000'li yıllardan başlayarak tüm teknolojik yeniliklerle hizmet etmektedir.

⁴⁴ H.A. Veliyev, **Xarici ölkələrin jurnalistikası tarixi**, Bakı, "Tuna", 2012, s. 441.

⁴⁵ *Türkiye'de medya*, <http://www.wikizero.info> (01.01.2018).

Anadolu Ajansı, 15 - 17 Nisan 2003'de ilk kez dünya ülkeleri haber ajanslarının zirvesine ev sahipliği yapmıştır. 58 haber ajansından 113 yetkilinin katıldığı zirve toplantısı önemli kararlar almıştır. 2012 Kasım ayında Anadolu Ajansı'nın Arap Haber Koordinatörlüğü Kahire merkezi Arapça haberler üzere bölge müdürlüğünü, sonraki yılın 22 Ocak Beyrut şubelerini açmış ve şubenin açılışında "Arap uyanışı" başlıklı fotoğraf ile akıllara kazınmıştır. 30 Mayıs 2013'de Mavi Marmara saldırısının 3. yıldönümünde ajansın faaliyetlerini resmen onaylayan Gazze şubesi açıldı. Burada 6 muhabir çalışmaktaydı.⁴⁶

Ajans; Anonim Şirket olup, hisselerinin %49'u devlete, %51'i özel yatırımcılara aittir. Temel sloganı: "inanç, objektif ve operatif gazetecilik" dir. 30'a yakın ülkede muhabir ofisi bulunmaktadır. Bunlardan 22'si temsilci olarak faaliyet göstermektedir. Ajans, Avrupa'dan, Ortadoğu'ya ve oradan Kuzey Afrika ülkelerine kadar takipçilerine günde ortalama 700 haberi iletmektedir. Anadolu Ajansı foto hizmetlerine göre Türkiye'de dört büyük ajanstan birisidir ve bilgisayar sistemi ve uydu hattı ile günlük 150'den fazla kaliteli fotoğrafı katılımcılarına ulaştırabilmektedir.⁴⁷

Günümüzde Türk medyasının temel haber kaynağı Anadolu Ajansı, meslek ciddiyeti ve hizmet etkinliğiyle, her dönemde, ülkedeki gerçek, dürüst ve ahlaklı haberciliğin güvencesi olmuştur. Anadolu Ajansı ayrıca, 98 yılı bulan onurlu geçmişiyle, Atatürk'ün Türk devleti ve ulusuna bıraktığı en değerli miraslardan biri olarak, uluslararası camiada da saygın yerini pekiştirmiştir.

Anadolu Ajansı'nın ekonomik durumuna incelendiğimiz zaman unutmamalıyız ki, ajans kurulduğu zaman henüz Türkiye Cumhuriyeti resmen kurulmamıştı. "Anadolu Ajansı, Kuvayi Milliye hareketini yurda ve dünyaya duyurmak amacıyla 6 Nisan 1920'de, yani Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış hazırlıklarının yapıldığı bir sırada Ankara'da kurulmuştur. Ulusal Kurtuluş Savaşının büyük önderi Mustafa Kemal'in bu konuda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi adına yayımladığı bildiride, Anadolu Ajansı'nın 'bütün Rumeli ve Anadolu'nun giriştiği ulusal ve kutsal savaş sırasında halkın en doğru iç ve dış

⁴⁶ Türkiye'de medya, https://www.wikizero.com/tr/T%C3%BCrkiye%27de_medya (01.05.2016)

⁴⁷ Hamid Valiyev, Pervane İbrahimova, Vefa İsgenderova, **Gazetecilik: Dünyanın Dünyanın önde gelen haber ajansları...**, Bakü: Nurlar, 2017, s. 60-62.

haberlerle aydınlatılması zorunluğunu önemle dikkate alınarak' kurulduğu belirtilmiştir.”⁴⁸

2.1.2 Kamuoyunu bilgilendirmede Anadolu Ajansı'nın konumu

Bilgilendirme medyanın, o sıradan haber ajanslarının üç temel işlevinden birincisidir. Bu işlevin mahiyeti kitleni insan faaliyetinin farklı alanlarına ilişkin güncel bilgi ile sağlamaktadır. Yüklü miktarda bilgi almakla insanlar hem kendi bakış açılarını genişletir, hem de yaratıcı potansiyellerini zenginleştirirler. Bilgi etkinliğinin önceden tahmin edilmesini ve zamandan tasarruf etmeyi sağlamaktadır. Bu anlamda bilgilendirme işlevi toplumun ve her bir bireyin yararlı iş görüşümünü optimize etmektedir.

Yüzlerce haber ajansı, dünyanın dört bir yanından yenilikleri, yaşanan olayları insanlara iletir. Binlerce radyo istasyonu ve televizyon kanalı, gece gündüz en farklı içerikli bilgiler yayar. Küreselleşme dalgası geçen dönemlerin zaman, mesafe kavramlarını büsbütün ortadan kaldırmıştır. Modern dünyayı bilgisiz ve medya üreticileri olan kitle iletişim araçları olmadan hayal etmek imkansızdır. Bunlar milyarlarca insanın düşünce tarzının, davranışının, uluslararası çapta ve somut toplumlarda sosyal fikrin oluşumuna çok güçlü bir etkisi vardır.

Gazetelerden farklı olarak, her iki haber ajansı da sürekli çalışmaktadır - gün boyunca haber yaymaktadır (hafta sonları ve tatiller dahil). Bu kurumların faaliyetlerinin etkinliği, ortakları ile iş birliği kullanarak, kendi ülkelerinin hayatına dair en önemli haberleri operatif şekilde yakın ve uzak bölgelere ulaştırabilmesidir.

2 Nisan 2015'te Türkiye Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı Akdoğan AA İstanbul Bölge Müdürlüğü'nü ziyaret ettiklerinde toplumun bilgilendirilmesi konusunda AA'nın önemli yeri olduğunu belirterek, “AA kutup yıldızı gibidir. Doğru istikameti gösterecek bir kurum olma özelliğini taşıyor” demiştir:

“Sorumlu habercilik, yayıncılık açısından çok önemli bir misyon ifade ediyor. AA ve TRT gibi kamu kurumlarının bu süreçlerde üstlendikleri örnek olma rolü daha da önem taşıyor. Çünkü bunlar bizim ortak meselelerimiz. Yaşanan hadiselerde toplumun doğru bilgilendirilmesi, sorumlu yayıncılık yapılması da önemli. Toplumda

⁴⁸ Hikmet Sami Türk, “Anadolu Ajansı sorunu ve çözüm yolları”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 34, Sayı: 1-4, 1977, s.62.

bu tür zamanlarda manipölasyonlar, dezenformasyonlar olabiliyor. Toplumı tahrik edici birtakım yanlış yönlendirmeler, bilgilendirmeler olabiliyor. AA, kutup yıldızı gibidir. Doğru istikameti gösterecek, bir kurum olma özelliğini taşıyor. Arkadaşlarımıza başarılar diledim.”⁴⁹

2.1.3 Anadolu Ajansı’nın uluslararası ilişkileri

Günümüzde doğru bilgiye en kısa sürede ve en hızlı biçimde ulaşmak önem kazanmıştır. İçinde yaşadığımız bilgi çağında, insanlar artık yalnızca kendi çevrelerinde gelişen olaylara değil, tüm dünyada olup biten olaylara ilgi duymaktadır. Haber ajanslarının da (ister yerel ister ulusal isterse uluslararası nitelikte olsun) temel amaçları büyük bir hızla haber toplama ve topladıkları haberleri müşterilere ulaştırmaktır. Bu nedenle günün yirmi dört saati haber alma yarışında savaşım veren ajanslar açısından hız oldukça önemlidir. Haber ajansları, ellerinde bulunan gelişmiş teknolojik araçlar yardımıyla gazetecilerin yaptıkları haber toplama ve iletme görevini, ulusal ve uluslararası boyutta oldukça hızlı ve yaygın bir biçimde yerine getirmektedirler.

Anadolu Ajansı, yalnızca genel bültenden günde ortalama 700 haberi abonelerine sunarken, Türkiye’nin “Haber Bankası” olmayı başarmıştır. Ajans AP, Reuters, AFP, DPA, ANSA ve XINHUA gibi dünyanın önemli haber ajansları ile işbirliği içinde bulunmaktadır. Ayrıca, Anadolu Ajansı’nın 100 ülkenin ulusal haber ajansları ile de karşılıklı haber değişimi çerçevesinde işbirliği anlaşmaları bulunmaktadır. Anadolu Ajansı, “siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeler, ekonomi haberleri, borsa, para piyasaları, Parlamento’dan haberler, Anadolu basını için yerel haberler, sanat ve kültür dünyası, Türkiye’den ve dünyadan spor haberleri, sanat ve kültür dünyası” başlıkları altında haber yayını yapmaktadır. AA yayınlarının önemli bir bölümü, Dış Haberler Müdürlüğü’nün çeşitli servislerinde, uluslararası ajansların haberleri arasından derlenerek Türkçeye çevrilen haberlerden oluşmaktadır. Dış haberler yayını, bir yandan da AA’nın çeşitli ülkelerde bulunan temsilcilerinin gönderdikleri bilgi ve haberlerle de desteklenmektedir. Anadolu Ajansı ayrıca, İngilizce, Fransızca ve Almancanın yanı sıra Türk lehçeleri ile hazırladığı haberleri

⁴⁹ Sefa Mutlu, “AA Kutup yıldızı gibidir”, *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-kutup-yildizi-gibidir/61193> (02.04.2015).

Türkçe konuşan ülkelerin haber ajanslarına ulaştırarak, Türkiye ile ilgili haberlerin en doğru biçimde söz konusu ülkelerin basınında yer almasını sağlamaktadır.”⁵⁰

AA'nın hâlen 300'ü aşkın aboneliği vardır. Aboneler arasında ulusal ve yerel kitle iletişim araçlarının yanı sıra, kamu kuruluşları ve özel şirketler de bulunmaktadır. Haberde, genel bülten, net özel ve bülten (internet aboneliği), yabancı dil bülteni ve il bülteni abonelikleri vardır. Fotoğrafta; genel fotoğraf, arşiv fotoğrafları, spor fotoğrafları, özel fotoğraflar ve il fotoğrafı hizmetleri vermektedir. Görüntülü serviste ise, görüntülü haber ve canlı yayın hizmeti bulunmaktadır. Anadolu Ajansı, abonelin kişisel bilgisayarına (PC) encoder'dan gelen bilgileri çözen bir decoder kartı takmakta ve bu bilgileri ekrana haber olarak yansıtan bir yazılım yüklemektedir. Anadolu Ajansı, Türksat 1C uydusu üzerinden kendisine ayrılmış olan banttan yayın yapmaktadır. Ajans, televizyon yayınları üzerinden bilgi aktarımı olan Vertical Blanking İnterval (VBI) sistemini kullanmaktadır. Bu sistem sonucu ajansın haber ve fotoğrafları Türkiye'nin her yerine, yurtdışında da Avrupa'dan Asya'ya kadar olan merkezlere ulaşabilmektedir. Ajans fotoğraf hizmeti alanında da bugün en ileri teknolojiyi uygulamaktadır. Bilgisayar sistemi aracılığıyla her gün abonelere 100'ü aşkın fotoğrafı büyük bir hızla ulaştırmaktadır. Anadolu Ajansı, uzun süredir üzerinde çalıştığı görüntülü haberler servisine de başlamıştır. Merkezi Ankara'da bulunan Anadolu Ajansı'nın Genel Müdürlük birimleri dışında, yurt içinde 22 Bölge ve Müdürlükleri bulunmaktadır.⁵¹

Anadolu Ajansı, 15-17 Nisan 2003 yılı tarihinde ilk kez dünya ülkeleri haber ajanslarının zirvesine ev sahipliği yapmıştır. 58 haber ajansından 113 temsilcinin katıldığı zirve toplantısı birçok önemli kararlar almıştır.

Anadolu Ajansı hazırladığı metinleri, fotoğraf, grafik, ses ve video ürünleri tüm medya araçlarına, gazetelere, radyo ve televizyon kanallarına, özel ve kamu kurumlarına ulaştırır. Ajans hazırda Türk, İngiliz, Bosna, Hırvat, Sırp, Arap, Fars, Rus, Fransız, Kürt, Arnavut ve Makedon dillerinde haberler yaymaktadır. Yakın geçmişte Rusya'nın TASS, Japonya'nın "Kiodo" ve Arnavutluk'un "ATA" haber ajansları ile anlaşma sözleşmesi imzalamıştır. Dünyada kendi sözünü söyleyen "AP", "Reuters", "France-Presse", "DPA", "EFE", "ANSA", "Sinhua" gibi büyük bilgi ajansları da dahil

⁵⁰ İbrahim Sena Arvas, “Türkiye’de Öne Çıkan Bazı Haber Ajansları”, <http://ibrahimsenaarvas.blogspot.com/p/turkiyede-one-ckan-baz-haberajanslar-1.html> (02.07.2011)

⁵¹ Arvas.

olmak üzere, 100 ülkenin uluslararası haber ajansları ile işbirliği gerçekleştirir ve bu kaynaklardan her gün binlerce haber alır ve Türkiye hakkında bilgileri de söz konusu ajanslarına iletir, dünyaca ünlü "France-Presse" ve "Getty Images" le başarılı işbirliği yapar.

Balkan Haber Ajansları Birliği'nin kurucusu, Avrupa Bilgi Ajansları Alyansı'nın ve Asya-Atlantik Haber Ajansları Birliği'nin üyesi olan Anadolu Ajansı Akdeniz Haber Ajansları Birliği üyeleri arasında liderlik yapıyor. Türk Cumhuriyetlerinin haber ajanslarının işbirliğini yürüten AA Türkiye'nin sesini Orta Asya'ya da duyurmayı başarıyor. O, bu ülkelerdeki gelişimi Batı medyasına taşımak amacıyla Türkçe konuşan ülkelerin Haber Ajansları Birliği'nin kurulmasına da destekte bulunmuştur.

2.2 Azerbaycan'ın medya sisteminde “AzerTAc” haber ajansının pozisyonu

Azerbaycan'ın modern medya sistemi zengin bir tarihsel geleneğe dayanmaktadır. Azerbaycan Türkçesinde ilk gazeteler 1832 ve 1845'te Gürcistan'ın Tiflis kentinde yayımlandı. Bunlar, “Tiflis ehbarı” ve “Kafkasya'nın bu tarafının haberleri” olmuştur. Bülten niteliğindeki bu yayınlar ulusal basının oluşturulması yönünde atılmış ilk adımlardı, ama henüz tam anlamıyla gazete olarak değerlendirilmemekteydi. Ulusal basının temeli 22 Temmuz 1875'de “Ekinci” gazetesinin ilk sayısının yayınlanmasıyla atılmıştır.⁵²

Öncü fikirlerin bir nevi çarşısı ve tribünü olan “Ekinci”, ilim, eğitim ve kültür, edebiyat ve sanatın gelişmesine, farklı okulların oluşturulmasının gerekliliğine yönelik bazı gereçler yayımlanmıştır. Gazetenin kazandığı en büyük başarı öncelikle onun dilinin halk diline yakın, basit ve akıcı olmasıdır. Halkın bilimsel ve kültürel açıdan ilerleme sağlaması için faaliyet gösteren “Ekinci”, kadın özgürlüğü ve kadın eğitimi fikrini ortaya atan ve destekleyen ilk Azerbaycan gazetesi olmuştur. O, dini batıl inançlara, hurafe ve cehalete karşı etkili konuşmalar yapmıştır. Gazete, ayrıca doğa bilimleri ve tarımı geliştirme amacıyla çeşitli bilimsel makaleler de yayınlamıştır. “Ekinci” Azerbaycan dışında, Gürcistan, Dağıstan, Özbekistan gibi yerlerde de yayılmaktaydı. 1877 yılında “Ekinci” gazetesi kapanışından sonra çeşitli çabalar

⁵² Valiyev, İbrahimova ve İsgenderova, s. 82.

gösterilmesine rağmen Azərbaycan'da bir süre Türkçe basın çıxarılammamıştır. Ülkede yürürlükte olan toplumsal süreçleri ve güncel konular, yerel Rusça basından takip edilmiştir. Bakü'deki ilk Rus gazetesi, Mart 1871'de yayınlanan "Bakinski Listok" olmuştur. Tüm Kafkasya'da büyük yankı uyandıran bu gazetenin yayıncısı ve editörü, Azərbaycan ulusal aydınlanma hareketinin öncülerinden biri olan doğa bilimcisi Hasan Bey Zerdabi'dir. Gazetenin ortaya çıkmasında Mirza Fatali Akhundov, Seyid Azim Şirvani, Necef Bey Vezirov, Asgar Ağa Gorani ve diğer bazı aydınların büyük katkıları olmuştur. Dönemin önde gelen aydınları olan bu kişilikler "Ekinci" Gazetesi ile kendi eğitimci ve demokratik düşüncelerini sunarak sosyal, siyasi ve sanatsal fikrin gelişmesine büyük katkıda bulunmuşlardır.⁵³

1876'da ikinci Rusça gazetesi "Bakinskiye izvestiya" yayına başlamıştı. Rusça gazeteler içerisinde daha uzun ömürlü olmuş "Kaspi"nin 1897 yılından itibaren yayıncılığını Hacı Zeynelabidin Tağıyev ve o dönemlerde editörlük görevini Alimardan bey Topchubashov ve sonrasında da Alibei Hüseyinzade üstlenmiştir. Rusça yayınlanan gazeteler Azərbaycan sayfası oluşturma girişimi gösterebilir de bunu başaramamışlardır. 1879 yılında Hacı Said Efendi Unsizadeh, Tiflis'te "Ziyayi-Kafkaziye" gazetesini çıkarmayı başarmıştır. Gazetenin toplam 104 sayısı çıktıktan sonra 1880 yılında basımı durdurulmuştur. 1883-1891 yılları arasında Tiflis'te "Ekinci" tarzını sürdüren "Keşkül" gazetesi ve dergisi yayımlanmıştır.

XX. yüzyılda Azərbaycan Türkçesinde çıkan ilk gazete olan "Mammadaga Shahtakhti", 1903 yılında Tiflis'te yayımlanmaya başlamıştır. Azərbaycan'da sosyal fikir tarihinin gelişiminde özel bir yeri olan, sosyal ve politik, ekonomik, bilimsel, edebi "Şarki Rus" gazetesidir. Gazetede laik bilimler, anadil ve kadın özgürlüğü hakkında çağdaş fikirler yansıtılmıştır. "Şarki Rus" gazetesi Calil Memmedguluzade, Mirza Alakbar Sabir, Abbas Sahhat, Ömer Faig Nemanzade, Hüseyin Cavid, Memmed Said Ordubadi, Aligulu Gamkusal ve Ali Nazmi gibi büyük eğitimcileri kendi çevresinde birleştirmeyi başarmıştır. Gazetenin en büyük hizmetlerinden biri de Calil Memmedguluzade gibi bir gazetecinin bilinir hale gelmesini sağlamak olmuştur. O,

⁵³ Akif Aşırılı. **Azərbaycan mətbuatı tarixi (1875-1920)**. Bakı: Elm və təhsil, 2009, s. 6-12.

başında demokratik akımın sağlanmasında önemli bir rol oynayan profesyonel bir editör olarak sadece bu gazetede yetişmiştir.⁵⁴

“Şarki Rus” gazetesi etrafında kurulan yaratıcı personel, Azerbaycan’da basının gelişiminde yeni bir aşamanın temelini oluşturmuştur. Celil Memmedguluzade’nin teşebbüsü, editörlüğü ve yayımcılığı ile 7 Nisan 1906’da Tiflis’te haftalık resimli ilk Azerbaycan hiciv dergisi olan "Molla Nasreddin" yayınlanmıştır. “Molla Nasreddin” dergisi 1906-1918’de Tiflis’te, 1921’de Tebriz’de, 1922-1931’de Bakü’de basılmıştır. Bu dergi, toplamda 748 sayı (Tiflis’te 340, Tebriz’de 8, Bakü’de 400) olarak yayınlanmıştır.⁵⁵

Yüzyılın başında Azerbaycan’da süreli basın makamları, kuşkusuz ulusal uyanış, ulusal özsaygı süreçlerinin önemli vasıtalarından biri olmuştur. Azerbaycan 28 Mayıs 1918’de bağımsızlığını kazanmasında ulusal basının da önemli rolü olmuştur. Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti’nin tüm militanlarının hem bir lider olgunlaşmasında, hem de onların siyasi etkinliklerinin gerçekleştirilmesinde basının eşsiz hizmetleri vardır. “Azerbaycan” gazetesinin Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti döneminde ulusal platformdan konuşan “Azerbaycan” gazetesinin harikulade zekaya sahip olan Uzeyir Bey Hacıbeyov tarafından yayınlanması sosyo-politik süreçlerin ulusal kültürün gelişmesi ile ne kadar ilgili olduğunun en bariz örneğidir.

Nitekim, Cumhuriyet dönemi basınının etkinliği Hasan Bey Zerdabi düşüncelerinin, “Ekinci” ilkelerinin gerçekleşmesinin yeni ve çok önemli aşaması olmuştur. Maalesef, bu aşamanın ömrü kısa sürmüştür.⁵⁶

Azerbaycan kendi bağımsızlığını yeniden kurduktan (1991) sonra hayatın birçok alanlarında olduğu gibi basının gelişiminde de dönüşüm yaşanmıştır: Siyasi çoğulculuk ve ifade özgürlüğünü sağlamak için önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Halen Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti yıllarından sonra düzenli olarak gelişme göstererek, demokratik basının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Azerbaycan basınının hızlı gelişimi, ülkede dünya standartlarını karşılayan bağımsız kitle iletişim araçlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bugün hukuki,

⁵⁴ Musa Kuliye, ““Şarki Rus” gazetesi ile ilgili yeni araştırmalar”, *Şerq qapısı*, 2015, <http://www.serqqapisi.az/index.php/humanitar/m-d-niyy-t/7903-shaergi-rus-gazeti-ilae-baghl-yeni-arashd-rmalar> (08.09.2015)

⁵⁵ Rufat Hüseyinzade, *Molla Nesrettdin dergisi hakkında bir kaç söz ve eğitim meseleleri*, Bakü: Elmin İnkişafına Destek İB, 2015, s. 1.

⁵⁶ Aşırılı, s. 6-12.

demokratik devlet ve sivil toplumu kurma yönünde ilerleyen Azerbaycan'da 650'den fazla çeşitli kitle iletişim aracı (gazete, dergi, bilgi ajansı ve TV ve radyo şirketi) faaliyet göstermektedir. Bu da ülkedeki medya ve basının gelişmekte olduğunu göstermektedir.

Şu anda ülkede yaklaşık 4500 civarında basın makamı Adalet Bakanlığı'nda kayıtlıdır. Bunlar, arasında en büyüğü Azerbaycan Telgraf Ajansı (AzerTAc) olmak üzere 20'den fazla haber ajansı var.

AzerTAc'ın tarihi 3 aşamaya ayrılmaktadır: Birinci aşama Demokratik Cumhuriyeti dönemini (1918-1920), ikinci aşama Sovyet yönetimi yıllarını (1920-1991), üçüncü aşama bağımsızlığın restorasyonundan sonraki zaman dilimini (1991'den beri) kapsamaktadır. Türkiye'de Anadolu Ajansı'nın kurulması Atatürk ile ilgili olduğu gibi, Azerbaycan'da da AzerTAc'ın temelini atılması Yüce Mehmet Emin Resulzade'nin fikir ve aksiyonuyla ilgilidir. Onun talimatı ile 3 Mart 1919'da Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti hükümetinin - Bakanlar Konseyi toplantısında Azerbaycan Telgraf Ajansı konusunda sorunu tartışmaya açmıştır.⁵⁷

Toplantıda Bakanlar Konseyi Başkanı Feteli Han Hoyski'nin bu hususta raporu dinlenildi ve ajansın düzenlenmesi Milli Eğitim Bakanı Nesib bey Usubbeyov'a verildi. Sonradan bu yetki Eğitim Bakanlığı'ndan alınarak Posta ve Telgraf Bakanlığı'na havale edildi. 1919 yılının ikinci yarısında AzerTAc'ın kurulması hakkında kanun tasarısı ve Ajans'ın tüzüğü hazırlandı. 2 Şubat 1920'de ajansın personel projesi ve tüzüğü Ulusal Hükümet'in toplantısında tartışılarak Parlamento'ya sunuldu. Parlamento'nun 23 Şubat'ta yapılan toplantısında milletvekilleri Ağa Eminov ve Ağa Aşurov AzerTAc'ın oluşturulmasının gerekliliğini bir daha kanıtladılar. Son olarak, 1 Mart 1920'de Azerbaycan'ın ilk ulusal haber ajansı faaliyete başladı. 2 Mart'ta "Azerbaycan" gazetesinde "AzerTAc" imzası ile ilk haberler basıldı. Fakat o, bağımsız ajans olarak sadece iki ay faaliyette bulundu. 28 Nisan 1920'de Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin çöküşü ile AzerTAc'ın da dalgalı ve zor günleri başlamış oldu.⁵⁸

Azerbaycan'da Sovyet iktidarının kurulduğu ilk aylarda AzerTAc resmi olarak bağımsızlığını sürdürmesine rağmen, aslında Rusya Telgraf Ajansı'nın (ROSTA'nın) şubesine dönüştü. 9 Haziran 1920'de Neriman Nerimanov'un Azerbaycan Merkezi

⁵⁷ Aslan Aslanov, *AzerTAc'ın modern dünyanın bilgi ağındaki yeri*, Bakü: Azərneşr, 2012, s.86

⁵⁸ Aslanov, s.90

Basın Konseyi'nin kurulmasına ilişkin imzaladığı kararname ile ajans AzQafRosta adıyla Konsey'e alındı. Ajansta bilgi işinin teşkilinde Konsey Başkanı, tanınmış gazeteci Ağababa Yusifzade büyük rol oynamıştır. 1921'de Ajans QafRosta'nın tabanında yeniden yapıldı. Aynı yılın ağustos ayında AzerTAc'ın adı değiştirilerek AzerTA olarak anıldı. 1922'de SSCB kurulduktan sonra ise AzerTA, Sovyetler Birliği Telgraf (Haber) Ajansı (SİTA) şubesi olarak faaliyet göstermeye başladı. Bir süre sonra, 1923 yılının Mart ayında Transkafkasya Federasyonu kuruldu ve üç Güney Kafkasya Cumhuriyeti'nin bilişim ajansları ZaqTA adı altında birleştirildi. 1936'da ise AzerTA bağımsız bir bilgi aracı olarak yeniden kuruldu.⁵⁹

1969'da Haydar Aliyev Azerbaycan'da siyasi yönetime geldikten sonra cumhuriyet hayatının tüm alanlarında canlanma başladı. O zaman Azerinform denilen ulusal haber ajansı da kendi gelişiminin yeni aşamasına girdi. 1970'lerde SİTA (Sovyetler Birliği Telgraf (Haber) Ajansı) Moskova'daki baş ofisini ilk defa tam bilgisayarlarla donatılması başladığında Haydar Aliyev'e saygı alameti olarak ittifak cumhuriyetleri arasında Ukrinform'dan sonra Azerinformu o dönemin modern "Videoton", daha sonra ise "Olivetti" markalı bilgisayarları ile donattı. Sovyet iktidarı döneminde 8 kez isim değişikliğine uğrayan ajansın tarihi adı Azerbaycan devlet bağımsızlığını kurtardıktan sonra iade edildi: 3 Mart 1995'den Bakanlar Kurulu yanında Devlet Telgraf Ajansı, 17 Ocak 2000 yılından ise Azerbaycan Devlet Telgraf Ajansı adlandırıldı. Son olarak, Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in 26 Şubat 2015 tarihli kararı ile Azerbaycan Devlet Haber Ajansı olarak anıldı.⁶⁰

Tarih olarak AzerTAc, AA'dan 35 gün önce ortaya çıktı. Bu anlamda o, "büyük kardeş" olarak adlandırılabilir. AzerTAc kurulduğu dönemde Azerbaycan Halk Cumhuriyeti vardı, yani o doğrudan devlet kurumu gibi oluşmuştu, bu güne kadar da aynı statüye sahiptir. Ajans'ın 19 Aralık 2017 tarihinde imzalanmış "AzerTAc'ın sermayesi mülkiyeti ve finansal faaliyetlerinin temelleri" denilen 5. fıkrasında şöyle ifade edilmektedir:

"5.1. AzerTAc'ın ilk sermayesi 25.000.000 (yirmi beş milyon) manattır.

⁵⁹ Valiyev, İbrahimova ve İsgenderova, s. 89-91.

⁶⁰ Aslanov, s.122.

5.2. AzerTAc`ın mülkiyeti sermayesinden, kurucunun verdiği diğer mülkiyetten, devlet bütçesinden ayrılan malzemeden, etkinliklerden aldığı gelirden, bağışlardan, hibelerden, dahil edilen yatırımlardan ve yasaya uygun elde ettiği diğer gelirlerden oluşur. AzerTAc'ın mülkünün değeri bilançoda gösterilir.

5.3. AzerTAc kendi mülkiyetini, sadece belirlenen amaçlara uygun şekilde kullanır. AzerTAc bakiye olan devlet mülkiyetine ilişkin yetkilerini "Devlet mülkiyetinin korunması ve verimli şekilde kullanılmasının geliştirilmesi hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın 6 Haziran 2007 tarihli ve 586 no'lu kararı ile belirlenen şekilde gerçekleştirmektedir.

5.4. AzerTAc mevzuatında belirtilen vergi ve diğer zorunlu ödemeleri ödedikten sonra AzerTAc`ın, onun idare, şube, temsilcilik ve ekonomi toplumlarının, ayrıca hüküm ve iradesi altında olan diğer kuruluşların etkinliklerinden alınan kazancı üzerinde bağımsız şekilde emir vermek hakkına sahiptir.

5.5. AzerTAc, aşağıdaki kaynaklardan finanse edilmektedir:

5.5.1. devlet bütçesinin gelirlerin hesabına;

5.5.2. "Hibe hakkında" Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kanunu'na uygun olarak AzerTAc'a verilen hibe, bağış ve yardımlar hesabına;

5.5.3. devlet kurumları, gerçek ve kişiler ile yapılmış sözleşme üzerine aldığı gelirler hesabına;

5.5.4. Mülkiyetindeki fiziksel ve ahlaki açıdan eskimiş ekipman, araç ve işe yaramaz halde bulunan diğer mülkiyetin satışından aldığı gelirler hesabına;

5.5.5. Yasanın 3.2.6. fıkrasına uygun olarak yapılan hizmetlerden aldığı gelirler hesabına;

5.5.6. diğer yasal kaynaklardan aldığı gelirler hesabına.

5.6. AzerTAc emrindeki gelirden, işbu tüzüğe uygun olarak, kendi maliyet tahmini temelinde kullanır.

5.7. AzerTAc`ın Yönetim Kurulu üyelerinin ve diğer çalışanlarının maaşlarını, AzerTAc`ın faaliyet alanlarından

kaynaklanan diğer teminatlarını Azerbaycan Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu belirler.”⁶¹

2.2.1 Kamuoyu bilgilendirmede “AzerTAc” haber ajansının konumu

AzerTAc’ın Azerbaycan halkını bilgilendirmek ve devletin istikrarını ve güvenliğini sağlamak konusunda inkar edilemez hizmetleri bulunmaktadır. Modern çağlarda bilgi güvenliğini sağlama konusundaki bu kurumun faaliyetleri, toplumun karşı bilinçlenme ve aydınlanması hem devlet adamlarınca hem de kamuoyunca takdir edilmektedir.

Önceki dönemlerden farklı olarak şimdi AzerTAc’ın üzerine yeni görevler yüklenmiş ve onun sorumluluğu biraz daha artmıştır. Bu sorumluluk ise toplumun bilgilendirilmesi, devletin ulusal çıkarları, onun her alanda güvenliği de dahil olmak üzere bilgi güvenliği ile ilgilidir. Böylece, bilgi toplayan, onu değerlendiren ve sunan ajans önde gelen araç olarak her zaman desteklenmektedir. Herhangi bir fikir tebliği, onun kamuoyuna açıklanması ve kitlenin herhangi bir fikrin gerçekleştirilmek için harekete geçirip ve yöneltmesi açısından haber ajansı önemli role sahiptir.

Geniş medya ağının mevcut olduğu günümüzde, sanal alemin geliştiği, bilgi teknolojilerinin geniş kapsamı aldığı mevcut ortamda güvenlik alanına daha bir element kuşatılmıştır. Bu unsur bilgi güvenliği faktörüdür. Günümüzde, toplumu yönetmek için gerekli yasaların çoğu güvenlik konularında özel bir yere sahiptir. Buna, ulusal, ideolojik, askeri, politik, ekonomik, çevresel ve diğer alanlarla ilgili konular da dahildir. Bu yasaların içeriğinin geniş kamuoyuna ulaştırılması ve onların gereksinimlerinin yerine getirilmesi, aynı zamanda herkesin üzerine düşen sorumluluğun belirlenmesinde haber ajansı özel bir role sahiptir.

Son 30 yıldır Azerbaycan’ı rahatsız eden başlıca sorun Ermenistan’la olan Dağlık Karabağ sorunudur. Dünyadaki ikili standartlar, uluslararası haksızlıklara ve yasal normlara saygısızlığın yanı sıra, bu soruyla ilgili objektif olmayan bilgi propagandası çatışmaya hala bir çözüm değildir. Bununla birlikte, Azerbaycan haklı konumu, ülkedeki hoşgörölü ortamı, dengeli iç ve dış politika, aynı zamanda kitle iletişim aracının (KİV), özellikle haber ajanslarının hizmeti sayesinde konumunu

⁶¹ Azerbaycan Devlet Enfermasyon Ajansının nizamnamesi, 2017, <https://azertag.az/xeber/1122442> (19.12.2017)

değiştirmektedir. Bu değişimde AzerTAc'ın rolü büyüktür. Öyle ki, Azerbaycan devletinin dış politikası sayesinde kasım 2016'da Bakü'ye ziyaret etmiş Ermeni insan hakları savunucuları Vahe Avetyan, Vahan Martirosyan ve Suzzana Caginyan vatandaşı oldukları Ermenistan'ı işgalci devlet olduğunu savundular. Bu açıklamayı ilk kez AzerTAc'a verdiler. Ermeni gazeteci, yazar ve insan hakları savunucularının Ermeni halkı adına yaptıkları özür Ermenistan iktidarının yürüttüğü siyasetin fiyaskoya uğradığını göstermiş ve Azerbaycan'ın politik başarısına neden olmuştur.⁶²

2.2.2 “AzerTAc” haber ajansının uluslararası ilişkileri

Azerbaycan'da bağımsızlığını kazandıktan sonra AzerTAc bilgi paylaşımına dair ilk resmi sözleşmesi, 1992 yılında Anadolu Ajansı ile yapılmıştır. Şu anda Asya ve Avrupa'nın 25 devletinin ulusal haber ajansları ile imzalanan sözleşme ve anlaşmalar temelinde bilgi paylaşımı yapılmaktadır. Son yıllarda Azerbaycan'ın bölgenin jeopolitik hayatında oynadığı role artan ilginin sonucu olarak, bu sözleşme ve anlaşmaların büyük çoğunluğu ilgili ülkelerin ulusal ajanslarının girişimiyle yapılmıştır. AzerTAc toplum hayatının en çeşitli alanlarına dair yenilikleri sadece sözleşmeler ve anlaşmalar temelinde değil, aynı zamanda doğrudan ilişkiler yolu ile uluslararası alanda ve ülkede dağıtmaktadır. Şu anda AzerTAc, dünyanın 90'dan fazla devletinin ulusal haber ajansı ile bilgi paylaşımı yapmaktadır.⁶³

Paylaşım sürecinde bilginin özellikleri ve biçimleri hakkında konu da büyük önem arz etmektedir. Araştırmacılar devletler arasında dağıtılan bilgileri “kökenine” göre resmi (formal) ve resmi olmayan (informal) bilgiler olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Bunlardan birincisi resmi yapılarda ve halkla resmi iletişim kanallarında, ikincisi ise resmi olmayan yapılarda ve kanallarda dolaşmaktadır. Formal bilgi sosyal yönetim sisteminde resmi makamlar tarafından hazırlanır ve dağıtılır, dış ilişkilerin kurulmasında çok önemli ve belirleyici bir rol oynamaktadır. Rus sosyolog Viktor Afanasıyev yazıyor ki; formal bilgi içeriğinden ve şeklinden bağımsız olarak, aşağıdaki gereksinimleri karşılaması gerekir:

*“1) Oldukça doğru olmalıdır: Gerçek durumu yansıtmalı
(bilgilerin kasten tahrif edilmesine gelince, bu etik sorunlara aittir);*

⁶² Elşad Hasanli, “Medya: bilgi güvenliğinin temellerinden biri”, **Geostrategiya dergisi**, Sayı 03 (39), 2017, s.64.

⁶³ Aslan Aslanov, **Bilgi Yaratıcılığı: Standartlar ve Yeni Yaklaşımlar**, Bakü: Şarq-Qarb, 2016, s. 71.

2) Yeterli olması gerektir: Bilginin yeterli olmaması sosyal iletişimi zayıflatır ve verimini azaltır. Fakat bilginin azlığı gibi, onun etkinliği de işin zararınadır, çünkü bu genel bilginin içinde en temel ve önemli olanı netleştirmeyi ve anlamayı zorlaştırır;

3) Bilgi zamanında hazırlanmalıdır: Hatta son derece değerli bilgiler de adresine çok geç veya çok erken varınca önemini kaybeder. Son durumda bilgi yeterince güncel etki sağlasa da onu alan kişi buna özen göstermeyebilir;

4) Bilgi anlaşılır olmalıdır: Bu, kullanılan bilginin içeriği ve ifade biçimi açısından anlamlı olması gerektir. Bilgi bağlamında tek renkli metinlerde genel olarak kabul edilen ve belirlenmiş kavramlardan, terimlerden, işaretlerden, göstergelerden kullanılmasını öngörür.

Bilginin dağıtılma biçimi, öncelikle onun taşıyıcısı ile ilgilidir ve dağıtım şekli hatta düzenli olarak gerçekleşmelidir. Örneğin, geniş nüfus alanları için iktidar makamlarının bu veya diğer hareketlerini anlatan bilgi basitleştirilmiş şekilde sunulması gerekmektedir;

5) Bilgi aktarımının bir biçiminden diğerine, örneğin, belge biçiminden baskı biçimine geçmek olanağının olması da yararlıdır;

6) Bilgi oldukça kısa olmalı ve onun tüm vatandaşlar tarafından kolay anlaşılır şekilde sunulması gerekmektedir.”⁶⁴

Peki, resmi olmayan bilgi nedir? Resmi bilgilerden nasıl ayırt edilebilir? Modern medya alanında bu tür bilgiler blogcular ağı tarafından üretilir ve dağıtılır. Resmi olmayan bilgilerin kaynağı, enformel kanallardır. Bu bilgiler belli çıkar grupları tarafından uydurmalar ve varsayımlar temelinde düzenlenir. Modern iletişim sisteminde resmi bilgi azlık ettiğinde resmi olmayan bilginin hacmi artar. Bu nedenle internet kaynaklarından edinilen bilgilerin güvenliğinin kontrol edilmesinin, aynı zamanda bilgiyi dağıtanın kimlik tespitinin önemini vurgulamak gerekir.

Ülke hayatının her alanında olayları ve yenilikleri operatif olarak aydınlatan ajans, bilgi küreselleşmesinde bağımsız Azerbaycan'ın daha geniş bir coğrafyadaki

⁶⁴ Viktor Afanasiev, **Sosyal Bilgi**, Moskova: Nauka, 1994, s.199.

başarılarını artırmaya başlamıştır. Ajans haberleri şu anda dünya genelinde 100'den fazla ülkeye dağıtılmaktadır. AzerTAc buna hem yurtdışında faaliyet gösteren muhabir birimleri, hem de temsil edildiği uluslararası medya kuruluşları, işbirliği yaptığı yabancı bilgi ajansları aracılığı ile ulaşmaktadır. AzerTAc; 2004 yılında Asya ve Pasifik Okyanusu Ülkeleri Bilgi Ajansları Örgütü'ne, 2008 yılında Avrupa Haber Ajansları Birliği (EANA) üye olarak kabul edildi. Ajans Bağımsız Devletler Birliği üyesi ülkelerin Ulusal Bilgi Ajansları Birliği (ANİA), Türkçe konuşan ülkeler Haber Ajansları Birliği (TKA), Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü üyesi olan ülkelerin Ulusal Haber Ajansları Birliği (BSANNA) kurucularından biridir.⁶⁵

Şu hususun belirtmesi gerekir ki, şu anda Türkçe konuşan ülkeler Haber Ajansları Birliği TKA'nın Türkçe konuşan haber ajanslarını temsil eden 10 üyesi bulunmaktadır: Anadolu Ajansı (Türkiye), AzerTAc (Azerbaycan), Kabar (Kırgızistan), UZA (Özbekistan), Türkmen Devlet Haberleri (Türkmenistan), Başinform (Başkurdistan), Tatar-inform (Tataristan), Kırım Haberleri (Kırım). Tabii ki, TKA Genel Kurulu'nun Türk Cumhuriyetleri'nin her birinin başkentinde düzenlenen toplantısı önemli bir olayla akılda kalmış ve ilişkileri daha da genişletmek açısından önemli zaman zaman hissedildi. Birliğin, Bakü'de düzenlenen VII. toplantısı bu açıdan son derece faydalıdır.⁶⁶

Aynı zamanda, Türkçe konuşan ülkeler Haber Ajansları Birliği'nin (TKA) üyesi olan haber ajansları arasında ikili işbirliği ilişkilerinin kurulması, Türkçe konuşan ülkeler ve halkların siyasi-ekonomik ve sosyo-kültürel hayatı hakkında haberlerin karşılıklı olarak yayılması, üye ajansların yılda en az iki kere, "Türk dünyasından haberler" başlığı altında geniş ve resimli yazılar düzenleyerek birbirine göndermesi, ajansların web sitelerine bu yazıların yerleştirilmesi, üye ajansların işi ile tanışma ve deneyim paylaşımı amacıyla yaratıcı ve teknik elemanların karşılıklı ziyaretlerinin düzenlenmesi de Bakü görüşmesinde alınan kararlar arasındadır. Aynı soy köke, aynı kültürel değerlere, aynı dile mensup olan bu halklar arasındaki ilişkiler sadece resmi kurumlar düzeyinde değil, aynı zamanda, bu halkları, ülkeleri temsil eden çeşitli kurumlar, sosyal kuruluşlar, basın makamları, farklı düzey sivil toplulukları arasında da

⁶⁵ Aslan Aslanov, 2012, s.162.

⁶⁶ Aslan Aslanov, 2012, s.163-164.

yaygınlaşmaktadır. Türkiye Basın Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü eski Genel Müdürü Salih Melik'in dediği gibi: "Türkçe konuşan ülkeler Haber Ajansları Birliği'nin (TKA) haber ajanslarının önemini artırmakla birlikte, haber, bilgi ve analizlerin belli ajansların inhisarına geçmesi tehlikesi de artmaktadır. Örneğin, bir ülke komşu ülke hakkında haberleri binlerce kilometre uzakta faaliyet gösteren bir ajanstan almak zorunda kalır."⁶⁷

Demokrasi fikri bireylerin aldıkları bilgiler kapsamında hem kendileri, hem toplum, hem de devlet için yaptıkları doğru ve düzgün seçimler sonucunda gerçekleştirilir. Bu bilgilendirici çalışmayı devamlı ve geniş çapta gerçekleştiren temel araç medyadır. Demokrasinin hem ulusal, hem de uluslararası düzeyde oluşması için bireylerin doğru bilgilendirilmesi önemlidir. Medyanın düzgün, güvenilir, hemfikir ve objektif olması haber ajanslarının bu özelliği taşıması ile doğrudan ilgilidir. Öte yandan, toplumdaki bireyler gibi devletin düşüncelerinin çoğunun medya, özellikle haber ajansları tarafından biçimlendirilmesi doğaldır. Devletlerin yürüttükleri politikanın başarılı olması için alınan bilgilerin de doğru şekilde belirlenmesi önemlidir.

Türk toplumları, insanlık tarihinde büyük olayların altına imza atan büyük bir ulustur. Ama tarihin ters gidişatı büyük bir milleti, yeryüzünde parça parça edip, birbirinden ayrı düşürmüş ve şer güçler çeşitli dönemlerde ayrı ayrı Türk kavimlerine facialar yaşatmışlardır.

Dünyanın siyasi gerilimler yüzünden imha olmamasının en doğru yolu yakın kültürlerin ve aynı tarihi geçmişi paylaşan halkların entegrasyonu olarak, "Türkçe konuşan ülkeler Haber Ajansları Birliği (TKA) aracılığıyla tamamen bağımsız bir devlete sahip olan ve özerklik halinde yaşayan Türk topluluklarının hak sesi daha gür bir şekilde dünyaya iletilmiş oldu. Bugün anti-Türk propaganda makinesine karşı birleşik ve güçlü bir bilgi sistemi gerçekleşmektedir." Türkçe konuşan ülkeler Haber Ajansları Birliği'nin (TKA) kurulması net bir hedefe ulaşmak için çok önemli olmasına rağmen, Türk toplumlarında daha güçlü bir bilgi ağı oluşturmak için ilerlemek gerekir.

Belirttiğimiz haber ajansları işlerini daha verimli şekilde kurmak, birim bilgi ağında yayımlanmak için "<http://www.tkaonline.org/>" web sitesi aracılığıyla her gün

⁶⁷ Pervane İbrahimova, "Türk toplumlarının hak sesi", **modern.az**, <http://modern.az/articles/66196/1/#gsc.tab=0> (27.10.2014).

farklı biçimli bilgileri kamuoyuna sunmaktadır. “Türkçe konuşan ülkeler Haber Ajansları Birliği’nin (TKA) web sitesinin faaliyete başlaması ortak tarihi, kültürü, dili, benzer gelenekleri olan halklarımız, ülkelerimiz arasındaki ilişkilerin, iş birliğinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için çok büyük olanaklar sunmaktadır. Halkların birbirlerini daha yakından tanımak, en önemlisi ise kendimizi dünyaya daha geniş tanıtmak ve ülkelerimiz hakkında gerçekleri yaymak için sunulan olanakların layığı ile kullanmalıyız. Bütün bunların yolu yine birlikten, yoğun iş birliğinden geçiyor...”⁶⁸

Sürekli olarak Türkçe konuşan ülkeler tarafından medya forumlarının düzenlenmesi, ülkelerimiz arasında bilgi alanında iş birliği anlaşmalarının ve tutanaklarının imzalanması medya alanında ilişkilerinin genişlemesine önemli katkı vermekle beraber, bilgi çalışmasında yeni teknolojilerin uygulanmasına geniş olanaklar sunmaktadır. Türkçe konuşan halkların ve ülkelerin karşılıklı ilgi, derin tarihi kökler üzerine kurulmuş kardeşlik ilişkileri hem Türk dünyasının birliği, hem de dünyada yaşanan süreçler için büyük hizmetler verebileceğini değerlendiren Azerbaycan halkının lideri Haydar Aliyev şöyle demiştir: "Türk halkları binyıllar boyu yoğun işbirliği yapmış, karşılıklı şekilde etkinlik oluşturmuş, birbirini zenginleştirmişler. Yeni aşamada, yeni ortamlarda bu iş birliğinin canlandırılması hepimiz için büyük önem arz etmektedir. Bu kökler, esaslar bizim halkların en aziz isteklerinin gerçekleştirilmesi için geniş olanaklar sunar, onların barış ve ilerlemeye yönelik güvenle ilerlemeleri için güzel bir ortam yaratır."⁶⁹

Yaklaşık yüzyıla yakın süre içinde karmaşık ve onurlu bir şekilde geçen ajansın kronolojisine 2016’da yeni bir başarı sayfası yazıldı. AzerTAc aynı zamanda iki büyük önemli kongreye (Dünya Haber Ajanslarının V. Kongresi ile Asya ve Pasifik Okyanusu Ülkeleri Enformasyon Ajansları Kurumu’nun (OANA) XVI. Genel Kurulu) ev sahipliği yaptı. Haydar Aliyev Vakfı’nın desteği üzerine düzenlenen bu önemli uluslararası etkinliklere 80 ülkeden 130 haber ajansının 200’e kadar yöneticisi ve temsilcisi, medya üzerine uluslararası uzmanlar, BM UNESCO resmi temsilcisi, ayrıca bölgesel medya kuruluşlarının çalışanları katıldılar. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in bu etkinliklerin ortak açılış törenindeki muhteşem konuşma yapması, Kongre katılımcılarının bir grup ile görüşmesi çok ses getirdi. Dünyanın bilgi politikasını

⁶⁸ İbrahimova, 2014.

⁶⁹ İbrahimova, 2014.

belirleyen profesyoneller Azerbaycan Başkanı'nın bilgisini, düzgün mantığını, toplum devlet medya ilişkilerine yaratıcı yaklaşımını yakından görme fırsatı yakalamış oldular. Uluslararası medya kuruluşlarının, Bakü'de düzenlenen önlemlerini dünyanın 150'den fazla haber ajansı aydınlattı.⁷⁰

Görüldüğü gibi hem Anadolu Ajansı, hem de AzerTAc dünya bilişim mekanına başarıyla entegre edilmişler ve bu yolda yeni gelişme aşamasını yaşamaktalar. En yakın on yıllarda, “AP”, “Reuters”, “France-Presse”, TASS, “EFE”, “ANSA”, “Sinhua” gibi önemli haber ajanslarıyla bir araya gelinebileceği umulmaktadır.

2.2.3 Haberin bulunması, oluşturulması ve yayımı sırasında Anadolu Ajansı ve AzerTAc'ın benzer ve farklı noktaları

Karşılaştırmalı tahlil bir nesnenin geçmiş ve şimdiki durumunun, yahut iki benzer nesnenin birbiriyle karşılaştırılmasını oluşturmaktadır. Bu, bilimsel araştırmalarda en yaygın kullanılan yöntemlerden biridir. Şimdi benzer tarihe, benzer etkinliğe sahip olan iki kardeş ülkenin önde gelen medya makamı olan Anadolu Ajansı ile AzerTAc'ın karşılaştırılması, yani onların benzer ve farklı yönlerini tespit edeceğiz. Yukarıda belirtilen bölümlerde onların varoluş koşullarını, geçtikleri tarihi yolu, bugünkü durumlarını belli bir karşılaştırma yaptık. Bundan sonra ise onların kamuoyunu bilgilendirmek alanındaki rollerini, haberin toplanması, işlenmesi ve yayımı alanında benzer ve farklı yönlerini, uluslararası ilişkileri karşılaştırılacaktır.

İletişim, toplumsal bir ihtiyaç olarak insan doğasında var olan bir kalitedir. Zaman zaman iletişim, bireysel çerçevenin ötesine geçerek büyük seviyelere taşınmıştır. Küreselleşme çağına giren insanlık, artık bilgi toplumunun ana hatlarını tanımlayarak bu süreçte medyayı tanımlamıştır. Şu anda, bir yandan kitle iletişim araçları ve diğer yandan halka gönderilen bilgi kaynakları hızla arttığı görülmekte ve haber ajansları geniş çaplı bir bilgi kanalına dönüştürülmüştür. Bu kanalın başlıca ve en önemli işlevi, nüfusa toplumsal olarak önemli bilgiler vermektir. Bu anlamda, haber ajansları her bireyin, toplumun ve devletin bilgi ihtiyaçlarını karşılayabilecek esnek bir araçtır.

Haber ajansları kuruldukları tarihten itibaren haberleşme sürecinde yer alan kuruluşlara haber bulma işlevini üstlenmişlerdir. “Günümüzde haber ajanslarının üç temel işlevi vardır:

⁷⁰ “Bakü'de Dünya Haber Ajanslarının V. Kongresi yapıldı”, <https://azertag.az/xeber/1010915> (16.11.2016)

- A) Haber ya da haber için gerekli malzemeleri toplamak,
- B) Haber üretmek,
- C) Toplanan haber malzemelerini ya da üretilen haberleri, hedef kitle olan üyelere, paydaşlara, abonelere dağıtmak; müşterilere satmak.”⁷¹

Günümüzde dünya genelinde 180 civarındaki haber ajansı, kurumların ve bireylerin haber gereksinimini karşılamak üzere, günde yaklaşık 13 milyon kelimeden oluşan yeni bilgiler yayınlamaktadır. Dünya üzerinde gerçek haber ajansı sayılabilecek 180 ulusal ya da uluslararası kuruluşun 50 kadarı Avrupa’da, 35’i Afrika’da; 20 kadarı Arap ülkelerinde, 30’u Asyada, 15’i Latin Amerika’da kalanı da çeşitli ülkelerde bulunmaktadır.⁷²

Bu ajanslar geniş muhabir ağıyla bütün dünyada örgütlenmişlerdir. Haberi toplayan muhabirler, bunları ajans merkezine geçmektedirler. Böylelikle küreselleşen dünyamızda haberlerin büyük bir bölümü kitle iletişim araçlarına ilk olarak ajanslar tarafından geçilmektedir.

Günün 24 saati haber alma yarışı içinde olan haber ajansları için hız ve zaman çok önemlidir. Haber ajansları ellerinde bulunan gelişmiş teknolojik araçlar yardımıyla gazetecilerin yaptıkları haber toplama ve iletme görevini ulusal ve uluslararası boyutta oldukça hızlı ve yaygın bir biçimde yerine getirmektedirler.

Haber ajanslarının herhangi bilgiyi operatif, güvenilen, dolgun ve inandırıcı şekilde yayma fırsatı bulmaktadır. "Bilgi" kavramının renkli açıklamalarını dikkate almadan, en somut haliyle kullanmak gerekmektedir; yani takip eden kitleni ülkede ve dünyada yaşanan olaylardan haberdar etmek, toplumda ortaya çıkan olayları takip etmek, yenilikleri göstermek anlamlarında kullanılmaktadır.

Haber için olgunun toplanması tüm ajanslıklarda, neredeyse aynı düzlemde: aynı yöntemler, aynı kaynakların hizmetlerinden kullanılır. Tüm dünyada 4 yöntem geniş şekilde yayılmıştır: muhabirin kişisel gözlemi; tanıklarla görüşmeler; belgelerin incelenmesi ve denenmesi.

Pratik gazetecilikte bilgi almanın önemli yollarından biri gözlemdir. Gözlem sonucunda gazeteci belirli bilgilerin alınmasında belli amaçları gerçekleştirir.

⁷¹ Atilla Girgin, “Haber ajansı”, **Selcuk Üniversitesi İletişim fakültesi dergisi**, 2. Sayı, 2001, s.163.

⁷² Girgin, s.164.

Psikologların belirttiklerine göre, canlı konuşmada sözler bilginin toplam %7'sini, tonlama %38'ini, mimik ve jestler ise %55'ini taşımaktadır. Psikiyatrist Ruş, jestlerin dilinde 700 bin çeşitli sinyaller mevcut olduğunu söyler. Bunun 80.000 kelime içeren orta büyüklükteki dört bölümlü sözlükle karşılaştırıldığında gerçek daha da ortaya çıkacaktır.⁷³

Bir başka olgu bulma tekniği, bir röportajdır. Platon'un Sokrates'e; "Sen, Sokrat, o kadar iyi soruyorsun ki, iyi soranlara iyi cevap vermek beni de memnun eder," demiştir. Theodore Ruzvelt ise "Başarının en net formülü adamlarla dil bulmayı öğrenmektir," demiştir.

İyi bir gazeteci olma formülünde de insanlarla bir dil bulma noktası vardır. İnsanlarla konuşma, iyi röportaj yapabilme özelliği gazetecinin ikinci niteliğidir. Bilgi bir gazeteci için bir metadır. Bu metanın bazıları belgelerden, bazıları gözlemlerden, en fazla ve en önemlisi ise karşılıklı sohbetlerden toplanır. Bu yüzden de her gazeteci röportaj yapmak alışkanlıklarına yinelenmelidir. Görüşmeden elde edilen bilgiler eksik olabilir, bu nedenle elde edilen bilgilerin diğer kaynaklarla karıştırılması gerekir.

İstenilen az çok önemli olay mutlaka kendisinden sonra bütün bir belgeler 'kuyruğu' bırakır: dilekçe, monografi, bilimsel araştırma, rapor, referans, banka hesabı, denetim hakkında rapor vb. daima bir belge arayın. Her zaman belgenin var olduğu varsayılmalıdır. Gazetecilik, herhangi bir işaret sistemindeki bilgileri düzeltecek herhangi bir belge olarak kabul edilmektedir. Mektuplar aynı zamanda ses ve video kasetleri, fotoğraflar, çizimler, kararlar ve dergi makalelerini de içerir. Gazeteci, belgelerle çalışmanı üç aşamada gerçekleştirir: olguları tanımlar, onları yorumlar ve onları netleştirir.

"Belgenin doğruluğundan emin olmak için şu yönergelerden yararlanılabilir:

- *Olayın açıklaması ile onun yorumlamasını ayrımı (olguyu yorumdan ayırma).*
- *Kaynağın hangi bilgi kaynağının üretildiğini belirleme.*
- *Belgeni tasarlayanın amacını belirleme.*

⁷³ Aynur Beşirli, Aynur Kerimova ve Dilare Vekilova, **Haberçilik**, Bakü: Oskar, 2007, s.79

• *Belgenin yaratılma koşullarının onun içeriğini etkilediğini dikkate alma.*”⁷⁴

Haber ajanslarının temel bilgi kaynakları şunlardır:

1) Muhabirler (reporters); 2) Özel muhabirler (special correspondents); 3) Olağanüstü muhabirler (stringers); 4) Makale yazarları (feature writers). 5) Olağanüstü makale yazarları (contributors) vb.

Bu kaynakların türleri arasında devlet ve hükümet kararlarını, basın sürümleri, iletişim ajanslarının ve diğer kitle iletişim araçlarının haberlerini ve diğerlerini sunabilir.

Gazetecinin işlemeli olduğu olguların tüm türleri arasında izleyici bilgileri özel bir yere sahiptir. Bu veya başka bir durum, bu veya diğer olguyu nasıl algılanması konusunda bilgiler düzenli olarak kabul edilmediğinde ve anlamadığında kitle iletişim araçlarının kendi ürününün piyasada rekabet gücü olması şansını tamamen kaybeder. "Kitleyi tanımak kitle iletişim araçlarında meslek çalışmasının zorunlu ve en önemli tarafıdır. Burada sadece hizmeti görevlerin yerine getirilmesi anlamında değil, hem de kitleye nitelikli, bilgili yaklaşım açısından profesyonellik söz konusudur."

En önemli bilgi kaynaklarından biri, gazetecilik dünyasıdır. O, bilgiyi bu alemden bağımsız şekilde elde edebilir. Bu tür bilgi kaynakları hakkında konuşurken, gazetecinin kişisel gözlem ve ifadelerini ayırt etmek mümkündür. Yenilikleri oluşturan kişi çoğu zaman kendi yazılarını hiçbir belgede veya bilgi ajanslarının bilgisinde bulunmayan olgular dahil ve sırayla, onun hazırladığı gereçler meslektaşları ve diğer kitle iletişim araçları için ilk bilgi kaynağı rolü oynamaktadır.

Böylece, gazeteci onu kapsayan alemden bağımsız şekilde elde ettiği bilginin tekrar iletilmesine yönelir. Özel gözetim, gazetecilikte uzun zamandır yerleşik ve yeri doldurulamaz bir bilgi kaynağıdır. Gazeteciler azami verim ile gözlem yapmak için geçici olarak kendi mesleklerini değiştirmiş (bu tür gözleme ek gözlem denir) ve faaliyet alanını öğrenmek istedikleri adamların kılığına girmişlerdir.

“Bilgi edinmenin başka yolları da vardır, örneğin: Edebiyat kaynağı ile çalışmak ve bir derleme düzenlemek; bilgiyi barındıran kurumlara (devlet ve sosyal kurumlar ve işletmelere) sorgular göndermek; bu işe danışmanları veya uzmanlar çekmek; internette bilgi arama.”⁷⁵

⁷⁴ Beşirli, Kerimova ve Vekilova, s.82

⁷⁵ Aslanov, 2016, s. 91.

Bilişim kaynaklarının çoğalması, onların altyapısının her geçen gün artması, veritabanı içeriği ve formunun zenginleşmesi, çeşitli ağlar haline gelmesi günümüzün realitesine dönüşmüştür. Ekonomik gelişimin yeni tipine, sivil toplum ve hukuki devlete geçiş, siyasi çoğulculuk gibi hayatın tüm alanlarında bilgi, çok büyük zorunluluk ve sosyal ihtiyaç doğurmaktadır. Bu da bilginin vatandaşlar için açık olmasını ve onların bilgi edinme konusunda anayasal hakkın kullanmasının sağlanmasına yöneliktir.

Bu gereklilik, kitle iletişim araçlarının toplum hayatında özel rolünü, bilginin tanıtım, tiraj, periyodiklik gibi önemli özelliklerini, sürekli artan bilgi kaynaklarını kullanılmasını, ilk bilgi kaynakları işlevlerinin yerine getirilmesini vb. koşullara bağlamaktadır. Diğer yandan, modern kitle iletişim araçları dünya üzerinde gelişen olayları operatif yansıtmakla beraber, hem de daha geniş anlamda bilginin analizi, başlangıç süzgeçten geçirilmesi ve amaçlı şekilde seçilmesi ile ilgilenir.

“Bir kural olarak, her yeni bilgi belirli yöntemler kullanılarak ortaya çıkmaktadır. Kamusal yazıların hazırlanması, onun kime ve ne şekilde sunulmasından, projenin amaç ve görevlerinden, ayrıca yazının somut olarak, hangi kitleye unvanlanmasından önemli derecede etkilenmektedir. Örneğin, aynı konuda gazete makaleleri, videolar ve daha fazlası hazırlanabilir. Bu yazının, bir sorunun varlığı ve nedenleri hakkında kompakt, etkileyici ve anlaşılması kolay bir biçimde bilgi sağlaması gerekmektedir. Bu tür yazılarda pratik öneriler ve eylem çağrısı önemlidir. Elbette burada bilimsel ciddiyet hakkında konuşmaya değmez. Sadece, bu yazının içeriğini başka belgelerin yardımıyla dayandırmak ve bu belgelerin olduğunu hatırlatmak gerekir. Bilginin kaynağı hakkındaki bilgiler, materyali etkin bir şekilde anlamak ve değerlendirmek için gereklidir.”⁷⁶

Bilgi kaynağında bu tür bilgilerin bulunması, özgünlüğünü ve bütünlüğünü değerlendirmeye olanak tanımaktadır. Bilimsel yayınlar için kullanılan kaynakların referansları, uygulanan yöntemlere yapılan atıflar gereklidir. Ancak diğer bilgilerde referansların ciddi yönetmelikleri uyarınca düzenlenmesi genellikle bilinmemektedir. Buna rağmen, bilgilerin nereden alındığının gösterilmesi, her zaman, bilgi kaynağının

⁷⁶ Aslanov, 2016, s. 92.

bir üstünlüğüdür. Örneğin, bulaşıcı hastalığın yayılma coğrafyası hakkında küçük bir bilgide bu bilginin edinildiği kaynak gösterilebilir: “Bölge sıhhi-epidemiolojik istasyonunun bilgisine göre” veya “yazar tarafından yapılan araştırmaların sonuçlarına göre”. Bu tür bir referans verilmesi, bu bilginin nereden edinildiği hakkında güçlü bilgi vermektedir.

İşbu yazının yazarı, yorum sırasında ilk hükümleri esas alarak belirli sonuçlara ulaşırsa, lojistik yargının tamamı sağlanmalı, gerçekleşmesi sırasında gözden kaçmış öğelerin bulunmasına fırsat tanınması gerekmektedir. Örneğin, belli teknolojinin kısa tasvirinden sonra onun çevresel güvenliği konusundaki yazarın fikri sadece sınırlı şartlarda makul kabul edilebilir ki, bu teknolojinin çevreye ve insan sağlığına etkisi de gözden geçirilmiş olsun. Böylece, kaynağın gerçekleşmesi, bilgi ile işin ana faktörüdür.

Modern gazetecilik ilminde “İnternet sınırsız bilgi hazinesidir” ifadesine sıkça rastlarız. Bu vazgeçilmez bir gerçektir. Artık gazetecilikte internet gibi yeni bir fenomen ortaya çıktı. Daha geniş bir bakış açısı ile internet, hem insani hem de çevresel bilginin zengin bir hazine kaynağıdır. Tüm dünyada internet ağında bulunan bilgileri gazeteci için önemi vazgeçilmezdir.⁷⁷

Bilgi kaynakları içerisinde bilgi ajansları büyük rol oynamaktadır. Kitle iletişim araçlara bilgi işte bu ajanslardan girer. Yorumlar ve gazeteci ‘bulguları’ bu materyaller tüketiciye web siteleri, gazeteler ve benzeri bilgi araçları ile sunulmaktadır.

Bilgi kaynakları içerisinde, istatistikî ofisler ve istatistiki bilgiler de özel bir yere sahiptir ve bilgileri belirli bir sürede değiştirmek ve kontrol etmek gerektir.

Önemli bilgi kaynağı olarak kütüphaneler de büyük önem taşımakta ve bilgi kaynakları içerisinde oldukça etkili bir kaynaktır. Bu alanda arşiv dairelerinin de rolü büyüktür. Arşivler deyince, devlet ve belediye arşivleri, devlet müzelerinin ve kütüphanelerinin, İlimler Akademisi sistemine ait işletmelerin arşivleri vb. geniş bir ağ öngörülür.

Bunlardan başka, borsa ve finans, ayrıca ekonomik ve ticari bilgilerini kapsayan karmaşık veritabanları da vardır. Bunlar çoğunlukla, yatırımcılar ve işletme yöneticileri için tasarlanmıştır. Temel olarak, yabancı ülkelerde iş etkinliğiyle ilgili

⁷⁷ Aslanov, 2016, s. 93.

yenilikler yabancı bilgi ajanslarının veritabanlarında (Lexis-Nexis, Dialog, Reuters) bulundurulmaktadır.

Bilgi için ana kaynaklar, çeşitli konularda veritabanlarını birleştiren dünyaca ünlü haber ajanslarıdır. Onların ‘ürünleri’ - kitlesel tüketim için hazırlanan bilgiler, geniş bir insan çemberine büyük ilgi göstermektedir.

Kitlesel ve tüketici bilgi sektörü, haber ajansları ve ajansları, haberler, basın, elektronik dergiler, bilgi kitapları, ansiklopediler, eğlence bilgileri, hava durumu bilgileri ve trafik akışları hakkında bilgi içermektedir. Bu sektör elektronik bilgisayar oyunları, tüketiciler için reklam, paylaşım, satın alma ve satış konusunda teklifler, otel ve restoranların sorgu kitaplarını, turist yolculukları hakkında bilgileri ve diğer bilgileri sunmaktadır.

Birçok kaynak içinden en gereklileri seçerken belirli kriterleri takip etmek gerekmektedir. Bu kriterlerden en önemlisi doğruluk ve güvenilirliktir. Gazetecilik kurallarına göre, güvenilir bilgi taşıyıcısı olarak sabit nüfuz kazanmış kaynaklara güvenilir. Bu öncelikle, konuya doğrudan ilgili olan ve olaylara doğrudan dahil edilmiş görevli kişiler ve kurumlardır. Olay katılımcılarının kendilerinin yanı sıra kalifiye ve olayların tüm ayrıntılarına vakıf olan basın hizmetleri bu kabildendir.

İncelenmiş ve bilinmeyen kaynaklardan (ayrıca üçüncü kişilerin veya kurumların sözlerine dayanarak) alınmış bilgilerin kullanılmasında son derece dikkatli bir şekilde yaklaşılması gerekmektedir. Aksi takdirde, haberlerini incelenmemiş bilgilere dayanarak hazırlayan ve yayan bilgi ajanslarına tüketicilerin (kitlenin) güveni kaybolur. Bu nedenle bilgileri ve olguları başka kaynaklardan alınmış bilgi ile karşılaştırmak, onlar birbirine uygun olmadığı halde özel tahkikat yapmak ve her şeyi dikkatlice yeniden incelemek son derece önemlidir.⁷⁸

Bilgi arama ve kitle iletişim araçları çalışanlarının bilgilendirilmesi, sisteminin mükemmelliği konusu için çok önemli bir faktördür. Gazeteci için en önemli konu bilginin nereden edinmesidir. Toplumda böyle bir fikir ortaya çıkmış ki, müteşekkil bilgi desteği sağlanması kitle iletişim araçları için zorunludur. Bugün toplumda yaşanan olaylar konusunda gazetecilerin bilgilendirilmesi için yeterince geniş sistem mevcuttur.

Bilgilendirmenin temel biçimleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

⁷⁸ Beşirli, Kerimova ve Vekilova, 2007, s.82.

Brifingler: Kitle İletişim araçları çalışanlarının kısa toplantılarıdır. Burada onlar iktidar yapılarının bu veya diğer konudaki tutumu ile tanışılır.

Sunumlar: Yeni işletme, yeni ürün, etkinliğin yeni sonuçları ile tanışmak için her devlet, kamu veya özel yapıların temsilcilerini halkla, özellikle basın mensupları ile görüşleridir.

Basın Toplantıları: Devlet veya kamu militanları bilim, kültür temsilcilerinin ve başkalarının gazetecilere güncel olaylarla ilgili bilgi vermek veya onların sorularını yanıtlamak için yaptığı görüşmelerdir.

Basın Bültenleri: İlgili basın servislerinin bu veya diğer önemli konular hakkında hazırladığı bilgilerin özel olarak toplatılmış halidir.

Farklı kuruluşların ve toplumsal örgütlerin basın sekreterlerinden, basın hizmetlerinden, basın merkezlerinden kitle iletişim makamlarına faks veya e-posta aracılığı ile gelen acil bilgiler.⁷⁹

Tüm bu yöntemlerden ve kaynaklardan ustalıkla yararlanan Anadolu Ajansı, yalnızca genel bültenden günde ortalama 700 haberi abonelerine sunarken, Türkiye'nin "Haber Bankası" olmayı başarmıştır. Ajans AP, Reuters, AFP, DPA, ANSA ve XINHUA gibi dünyanın önemli haber ajansları ile işbirliği içinde bulunmaktadır. Ayrıca, Anadolu Ajansı'nın 100 ülkenin ulusal haber ajansları ile de karşılıklı haber değişimi çerçevesinde iş birliği anlaşmaları bulunmaktadır. Anadolu Ajansı, "siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeler, ekonomi haberleri, borsa, para piyasaları, Parlamento'dan haberler, Anadolu basını için yerel haberler, sanat ve kültür dünyası, Türkiye'den ve dünyadan spor haberleri, sanat ve kültür dünyası" başlıkları altında haber yayını yapmaktadır. AA yayınlarının önemli bir bölümü, Dış Haberler Müdürlüğü'nün çeşitli servislerinde, uluslararası ajansların haberleri arasından derlenerek Türkçeye çevrilen haberlerden oluşmaktadır. Dış haberler yayını, bir yandan da AA'nın çeşitli ülkelerde bulunan temsilcilerinin gönderdikleri bilgi ve haberlerle de desteklenmektedir. Anadolu Ajansı ayrıca, İngilizce, Fransızca ve Almancanın yanı sıra Türk lehçeleri ile hazırladığı haberleri Türkçe konuşan ülkelerin haber ajanslarına ulaştırarak, Türkiye ile ilgili haberlerin en doğru biçimde söz konusu ülkelerin basınında yer almasını sağlamaktadır.

⁷⁹ Cahangir Mammadli, *Gazetecilikte modern eğilimler*, Bakü: Elm, 2006, s.464.

“AA’nın hâlen 300’ü aşkın abonesi vardır. Aboneler arasında ulusal ve yerel kitle iletişim araçlarının yanı sıra, kamu kuruluşları ve özel şirketler de bulunmaktadır. Haberde, genel bülten, net özel ve bülten (internet aboneliği), yabancı dil bülteni ve il bülteni abonelikleri vardır. Fotoğrafta, genel fotoğraf, arşiv fotoğrafları, spor fotoğrafları, özel fotoğraflar ve il fotoğrafı hizmetleri vermektedir. Görüntülü serviste ise, görüntülü haber ve canlı yayın hizmeti bulunmaktadır.”⁸⁰

Anadolu Ajansı, abonenin kişisel bilgisayarına (PC) encoder' den gelen bilgileri çözen bir decoder kartı takmakta ve bu bilgileri ekrana haber olarak yansıtan bir yazılım yüklemektedir. Anadolu Ajansı, Turksat 1C uydusu üzerinden kendisine ayrılmış olan banttan yayın yapmaktadır. Ajans, televizyon yayınları üzerinden bilgi aktarımı olan Vertical Blanking İnterval (VBI) sistemini kullanmaktadır. Bu sistem sonucu ajansın haber ve fotoğrafları Türkiye'nin her yerine, yurtdışında da Avrupa'dan Asya'ya kadar tüm merkezlere ulaşabilmektedir. Ajans fotoğraf hizmeti alanında da bugün en ileri teknolojiyi kullanmaktadır. Bilgisayar sistemi aracılığıyla her gün abonelere 100'den fazla fotoğrafı büyük bir hızla ulaştırmaktadır. Anadolu Ajansı, uzun süredir üzerinde çalıştığı görüntülü haberler servisine de başlamıştır.

Merkezi Ankara'da bulunan Anadolu Ajansı'nın Genel Müdürlük birimleri dışında, yurt içinde 22 Bölge ve Müdürlükleri bulunmaktadır⁸¹.

Azerbaycan'daki cumhurbaşkanının web sitesinden AzerTAc'ın elektronik bilgi kaynakları da dahil olmak üzere tüm eyalet ve devlet kurumları hakkındaki bilgiler kitlesel izleyiciler için değerlidir. Bugün Azerbaycan'da devlet kurumları tarafından oluşturulan açık bilgilerin tamamına dünya elektronik ağ üzerinden başvuru yapılır.

Modern bilgi akışında bilgi oluşturulması ve iletilmesinin yanı sıra, korunması da önemli ve ciddi bir soruna dönüşmüştür. Bu alanın araştırmacıların yazdığı gibi, bilgi mülkiyetin (devletin, çalışanların, ayrıca kişinin mülkiyetinin) konusu olması ile ilgili bu bilgilerin güvenliğini tehdit etme sorunu kaçınılmazdır.

⁸⁰ “Ajans Haberciliği”, **İnsanlar Alemi**, 2013, <http://insanlaraleminedir.blogspot.com/2013/10/ajans-haberciligi.html> (22.10.2013).

⁸¹ **Gazetecilik, Ajans Haberciliği**, Ankara: Millî eğitim bakanlığı, 2011, s. 9-10.

Sorunun mahiyeti bilginin kontrolsüz şekilde yayılması, çalınması, izinsiz imha edilmesi, tahrif edilmesi ve bilgileri kullanarak olanaklardan mahrum edilmesi şeklinde tezahür etmektedir. Bu nedenle bilginin ve onun taşıyıcılarının tehditlerden korunması günümüzün en güncel sorunlarından biridir.

Bilginin yayılması sırasında kaynak, zaman ve yer konusunda bilgilere atıf yapılması zorunludur (örneğin, “Hükümet Başkanı 17 Haziran’daki basın konferansında belirtmiştir ki, ...”). Beyanatların yazarlardan alıntı yaparken noktalama işaretlerinin kullanılması (örneğin dolaylı anlatımı, dolaysız anlatımdan ayıran tırnak işaretlerinin doğru kullanılması) önemlidir.

Bu, okuyucunun dikkatini doğrudan ilk kaynak (beyanat yazarı) tarafından söylenmiş sözler üzerinde toplamak ve aynı zamanda, yazının yazarı (yani olayı aydınlatan gazetecinin) açıklamasını yeterli kabul etmeye izin vermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU VE AZERTAC AJANSLARININ KAMUOYU ETKİLEME YÖNÜNDEN SEÇİLMİŞ GÜNDEMLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Haber ajanslarının temel görevlerinden biri de dünyada yaşanan, dünya kamuoyunu ve bölge halkını ilgilendiren, kamu oyunu etkileyen önemli olaylar hakkında istikrarlı, hızlı ve tutarlı bilgi vermektir. Son yıllarda gündem, bu tür olaylarla zenginleşmiştir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmış olan cumhurbaşkanlığı seçimi, Büyük Britanya'nın Avrupa Birliği'nden ayrılma süreci (Brexit), Kırım krizi, Suriye krizi belirtilebilir. Bu bölümde biz, bu olayların Türkiye ve Azerbaycan medyasının resmi ajansları – AzerTAc ve Anadolu Ajansı'nda yayımlanmasını ve tüm yayımlanan bu haberlerin her iki bölge kamuoyuna etkilerinden bahsedeceğiz.

3.1 ABD'de başkan seçimleri

Bilindiği üzere, her 4 yılda bir ABD'de cumhurbaşkanı seçimi yapılmaktadır. Anayasaya göre aynı kişi sadece iki dönem (8 yıl) cumhurbaşkanı olabilir. 2016 yılında 44. cumhurbaşkanı Barack Obama'nın yetkilerinin sona ermesi ile sonuçlanan yeni seçim çalışmalarına start verildi.⁸²

ABD'de cumhurbaşkanlığı seçimleri maratonu her zaman tüm dünyanın dikkatini çekmektedir. Adaylar, kendilerinin kişiliği, programları, açıklamaları, seçim kampanyasının en küçük detayları bile ilgi kapsamında yer almaktadır. Önceleri olduğu gibi bu kez de ABD'deki cumhurbaşkanlığı seçimleri ile ilgili olaylar Türkiye'de ve Azerbaycan'da büyük ilgi ile izlenmiştir. Bu bölge medyası, keza haber ajansları dünyanın en ilgi ile izlenen seçim sürecini detaylı olarak halka duyurmaya gayret etmiş, buna yönelik yazılar hazırlamıştır. Dünya medyasının bir parçası olan Anadolu ve AzerTAc ajansları da ABD'de cumhurbaşkanlığı seçimlerini en ince detaylarına dek halka duyurmuştur. Her iki ajansın bazı materyalleri ile tanışalım.

⁸² ABD'de cumhurbaşkanını kim ve nasıl seçiyor?, 2008, <https://www.gunaz.tv/az/xeberler/arxiv/amerikada-prezidenti-kim-ve-nece-secir-secki-sistemi-ve-secki-tarixi-45576> (22.10.2008)

3.1.1 Anadolu Ajansı'nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Türkiye'nin siyasi gündemine etkisi

Barak Obama'nın 2008'de ABD Başkanı seçilmesine en çok sevinen ülkelerin başında Türkiye geliyordu. Obama'nın 2009'da görevine başladıktan sonra ilk resmi ziyaretini Türkiye'ye yapması ve TBMM'deki konuşmasında önemli mesajlar vermesi, Türkiye-ABD ilişkilerinin geleceği konusunda büyük umutlar yaratmıştı.

Ancak seçim sırasında yaşanan olaylar Türkiye için pek içaçıcı olmamıştır. Seçimlerden önce ABD Devlet Başkanı adayının yapmadığı bir şeyi Obama ve ekibi yaparak Ermenilere yazılı taahhütte bulunmuştur. Bu taahhüde göre de iktidara geldikten sonra senatoda 1915 yılı olaylarının “soykırım” olarak nitelendirilebileceği belirtilmekteydi. Zaten Obama'nın yardımcısı John Biden'in yirmi yıldan fazla bir süredir mecliste genel olarak Türkiye ve Azerbaycan karşıtı ancak Rum ve Ermeni yanlısı tutumu herkese malum idi. Diğer taraftan Irak'ın üçe bölünmesi önerisi de Biden tarafından verilmişti.⁸³

Ankara ile Washington arasındaki ayrışma Arap Baharı ile birlikte kendini daha çok belli etti. İki ülke zaman zaman birbirleriyle çelişen farklı amaçlı politikalar izledi. Türkiye'de iktidar Libya olaylarından uzak durmayı denedi, daha sonra müttefiklerin yanında yer almak zorunda kaldı. Mısır'da Mübarek rejiminin devrilmesinden sonra Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesini destekledi, Mursi'nin bir askeri darbeyle alaşağı edilmesine sert tepki gösterdi. Oysa Obama yönetimi bu değişikliğin öncülüğünü yaptı. Ortadoğu'daki yeni konjonktürde Türkiye ile ABD çoğu kez kendilerini zıt pozisyonlarda buldu. Irak'ta da olduğu gibi. Ama iki ülke arasındaki ilişkilerin bozulması asıl iki meseleden dolayı oldu. Türkiye PYD/YPG'yi Kuzey Suriye'den saf dışı etmeye çalışırken, ABD'nin bu Kürt oluşumuna aktif destek vermesi ciddi bir uyuşmazlığa yol açtı. Obama yönetimi, Ankara'nın uyarılarına rağmen, pozisyonundaki ısrarını sürdürdü.⁸⁴ Kısacası, Obama dönemi Türkiye-ABD ilişkileri açısından iyi başladı, kötü bitti.

⁸³ Sinan Oğan, “Barack Obama Döneminde ABD'nin Avrasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri?”, **2023 Dergisi**, 15.02.2009.

⁸⁴ Sami Kohen, “Obama dönemi sona ererken (2)”, *Milliyet Gazetesi*, 2017, <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/obama-donemi-sona-ererken--2--2380387/> (18.01.2017)

Obama'dan sonra Türkiye'nin ABD politikasında belirli değişikliklerin olması Donald Trump'ın seçimlere katılması ise belirli ümitler doğurdu. Ancak yine de ABD'nin Türkiye politikasında büyük değişiklik görülmedi.

ABD'de cumhurbaşkanlığı seçimleri maratonu eski ilişkilerin gerilimini dikkate alarsak, Türkiye için büyük önem taşıyordu. Seçim sürecinde yaşanan olaylar, siyasal parti liderlerinin Yakın Doğu politikası ile ilgili açıklamaları Türkiye medyasının ana haberleri sırasındaydı. Anadolu Ajansı ise Türkiye Devleti'nin resmi devlet ajansı olarak bu seçimleri yakından izlemekte ve ABD'deki mühabir bürosu üzerinden en son dakika haberleri iletmekteydi.

Ajans; 09.11.2016 tarihinde "Trump Clinton'dan 200 bin az oy almasına rağmen başkan oldu" başlıklı haber yayımlamıştır. Haberde ABD'de önemli bir sürprize imza atan Cumhuriyetçi Donald Trump'ın Demokrat rakibi Hillary Clinton'dan yaklaşık 200 bin daha az oy almasına rağmen, başkanlık için gereken 270 seçici kurul üye sayısını geçerek başkan olması yer alıyordu. Haberde bu başarısıyla siyasi kariyeri olmadan 60 yılın ardından başkanlık koltuğuna oturan ilk kişi olan Trump'ın yeni Amerika dizaynı fikirleri dünyanın en hassas yaşadığı konulardan biri olduğu belirtildi. Haberde "Ülke genelinde 59 milyon 440 bin civarında oy alan Trump, 59 milyon 650 bin civarında oy alan Clinton'dan az oy almasına rağmen başkanı belirleyen seçici kurul üyeleri sayısında 270'i geçerek koltuğa oturmaya hak kazandı," denildi.⁸⁵

Anadolu Ajansı'nın bu haberi paylaşmasının ardından Türkiye'nin birçok gazeteleri ve siteleri haberi kendi sayfalarında yayımlamıştır. "Sabah" gazetesi aynı başlıkla haberi bir gün sonra - 10.11.2016 tarihinde manşet haberi olarak bastırmıştır: "Trump Clinton'dan 200 bin az oy aldı ama Başkan oldu."⁸⁶ Aynı zamanda ABD'nin ünlü "Bloomberg" sitesinin Türkçe bölümü de "Trump Clinton'dan 200 bin az oy aldı ama Başkan oldu" başlıklı yazıyı 09.11.2016 tarihinde AA'ya istinaden yayımlamıştır.⁸⁷ Türkiye'nin birçok televizyon ve radyoları da bilhassa AA'nın seçimlerle ilgili

⁸⁵ Trump Clinton'dan 200 bin az oy almasına rağmen başkan oldu, 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanini-seciyor/trump-clintondan-200-bin-az-oy-almasına-ragmen-baskan-oldu/682388> (09.11.2016)

⁸⁶ Trump Clinton'dan 200 bin az oy aldı ama Başkan oldu, 2016, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2016/11/10/trump-clintondan-200-bin-az-oy-aldi-ama-baskan-oldu> (10.11.2016)

⁸⁷ Trump Clinton'dan 200 bin az oy aldı ama Başkan oldu. 2016, <http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1943223-trump-clintondan-200-bin-az-oy-almasına-ragmen-baskan-oldu> (10.11.2016)

yayımladığı tüm bilgileri kendi sitelerinden ajansa istinaden yayımlamış ve bu olayı gündemde tutmuştur.

Haberin ardından cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, ABD'nin 45. Başkanı seçilen Donald Trump'ı telefonla arayarak kutladı. Cumhurbaşkanlığı kaynaklarından edinilen bilgi AA'nın 09.11.2016 tarihinde yayımlanan haberi ile ilk olarak Türkiye medyasında yayınlandı.⁸⁸

Tebrik haberini AA'yı kaynak göstererek Türkiye'nin "Yeni Şafak", "Sabah" gazeteleri ve "TRT Haber" televizyonu yayınladı.

Trump'ın cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Türkiye'nin ABD politikasına umutları artsa da beklentiler kendini doğrulamadı. Başbakan Binalı Yıldırım, ABD başkanının göreve başladığı gün yaptığı açıklamada ABD'den 3 beklentinin olduğunu söylemişti. Fethullah Gülen iade edilmeli, YPG'ye silah desteği sona ermeli, Türkiye'de ABD hakkındaki olumsuz algıyı düzeltmek için adımlar atılmalı. Birkaç gün sonra CIA Başkanı Mike Pompeo Ankara'ya geldi. Türkiye resimleri Rakka operasyonunun TSK ile yapılması hem de Gülen'in iadesine yönelik dosyaları Mike Pompeo verse de, konuşulanlar masada kaldı ve ABD dış politikasında Türkiye'yi görmezden gelmeye devam etti. Her iki tarafın Suriye olayı ve Gülen konusundaki fikir ayrılıkları tarihte yaşanmamış büyüklükte krize neden oldu.⁸⁹

İlişkilerin gerildiği zamanlarda Anadolu Ajansı'nda ABD ile ilgili ilginç analitik yazılar yayınlanmaya başladı. Ajansın 09.01.2018 tarihinde yayınlanan "ABD ile PYD/PKK'dan sözde ordu hazırlığı" yazısında ABD ile ilgili sansasyon iddia ortaya atıldı.

AA'nın muhabirleri Muhammed Misto ve Levent Tokun; yerel kaynaklara dayanarak yazdığı iddiaya göre, ABD Savunma Bakanlığı, istihbarat teşkilatı CIA, 400 PYD mensubuna eğitim verdiği, 400 kişinin Haseke'nin güneyindeki Sabahu'l Hayır kampı ile Halep'in doğusunda Fırat nehri üzerindeki Tışrin barajı yakınlarında eğitildiği iddia olundu. İddiaya göre, PYD'ye CIA eğitmenleri teorik ve teknik bilgiler sağlarken, Pentagon'un hava indirme birimleri ile özel kuvvetleri, Kandil'den gelen PKK'lılara ortak silahlı eğitim verdi. Pentagon-CIA programlarıyla "sınır muhafızları" adı altında

⁸⁸ Cumhurbaşkanı Erdoğan, Trump'ı tebrik etti, 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanini-seciyor/cumhurbaskani-erdogan-trumpi-tebrik-etti/682399> (09.11.2016)

⁸⁹ Trump'ın ilk yılında ABD-Türkiye ilişkileri nasıl bir seyir izledi?, 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42619400> (20.12.2018)

büyütülen yapıya PYD'nin "Kuzey Ordusu" adını verdiği de öne sürüldü. Haberde Amerikalıların Doğu Halep ve Güney Haseke'de eğittiği Kuzey Ordusu'nun ilk etapta Kobani, Tel Ebyad, Resulayn ve Malikiye'de konuşlanacağı belirtildi.⁹⁰

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, ABD'nin Suriye'de 30 bin kişilik 'sınır gücü' kuracağını açıklamasına tepki göstererek, "Bize düşen de bu terör ordusunu daha doğmadan boğmaktır," dedi ve şöyle devam etti: "Amerika, ülkemiz sınırları boyunca bir terör ordusu kurduğunu ikrar etmiştir. Bize düşen de bu terör ordusunu daha doğmadan boğmaktır. TSK, Afrin ve Münbiç meselesini halledecektir. Hazırlıklarımız tamamlanmıştır. Harekât her an başlayabilir." Ardından sıranın diğer bölgelere geleceğini de belirten Erdoğan, "Bizim tüm müttefiklerimize söyleyeceğimiz şudur: Teröristlerin üniformaları üzerindeki işaretlerinizi söküp alın ki, teröristlerle birlikte onları da toprağa gömmek mecburiyetinde kalmayalım," dedi.⁹¹

ABD Dışişleri Bakanı Rex Tillerson ise daha sonra yaptığı açıklamada, Suriye sınırında bir "güvenlik gücü yaratmadıklarını" söyledi. O, "Bütün durum yanlış aktarıldı, yanlış tarif edildi. Bazı kişiler yanlış ifade etti," diye konuştu.

AA'nın bu haberi Türkiye'nin ABD'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ardından ilk büyük siyasal adım atmasına neden oldu. Sonuçta Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) 20 Ocak'ta Suriye'nin kuzeybatısında bulunan Afrin'e yönelik Zeytin Dalı Harekatı'nın başlatıldığını açıkladı.⁹²

AA; Zeytin Dalı Harekatı ile ilgili bilgileri anbean olay yerine görevlendirdiği muhabiri aracılığı ile kamuoyuna iletmeye başladı. Ajansın bununla ilgili hatta aa.com.tr internet sitesinde "Zeytin Dalı Harekatı" isimli yeni bir bölümü de faaliyete başlatdı. Bu bölümde Zeytin Dalı Harekatı'nın tüm ayrıntıları ve TSK'nın yeni operasyonları ile ilgili son dakika haberleri yerleştirildi.⁹³

⁹⁰ ABD ile PYD/PKK'dan sözde ordu hazırlığı, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ile-pyd-pkkdan-sozde-ordu-hazirligi/1026069> (09.01.2018)

⁹¹ Erdoğan: ABD sınırımızda terör ordusu kuruyor, 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42692309> (15.12.2018)

⁹² 5 soruda Türkiye'nin Afrin'e yönelik Zeytin Dalı Harekatı, 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42766283> (29.12.2018)

⁹³ Zeytin Dalı Harekatı, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/zeytin-dali-harekatı> (20.01.2018)

3.1.2 AzerTAc Ajansı'nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Azerbaycan'ın siyasi gündemine etkisi

ABD; Azerbaycan'ın egemenliğini 25 Aralık 1991 yılında tanımış, iki ülke arasında diplomatik ilişkiler 28 Şubat 1992 yılında kurulmuştur. Mart 1992 yılında ABD'nin Azerbaycan Büyükelçiliği, Kasım 1992 yılında ise Azerbaycan'ın ABD'deki Büyükelçiliği açılmıştır. Bugüne kadar her iki ülke arasında 75 resmi evrak imzalanmış ve geniş çaplı bir işbirliği için ilgili yasal düzenleme bazı oluşturulmuştur.⁹⁴

Her iki ülke arasındaki ilişkiler zaman zaman gergin dönemler yaşasa da, genelde ABD Azerbaycan'la ilgili politikasında çözülemeyen hiçbir siyasal sorun yaşanmamıştır.

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in ABD'ye gerçekleşen ziyaretlerinde iki ülke arasındaki işbirliğinin daha da sağlamlaştırılmasına güç vermiştir. Kimi zamanlarda bu ülkede faaliyette bulunan Sivil Toplum Örgütleri ve ermeni lobisinin anti-Azerbaycan faaliyeti itirazlara neden olsa da, Azerbaycan cumhurbaşkanının bu ülkeye olan seferleri mevcut gerilimi ortadan kaldırmıştır.⁹⁵

ABD ile Azerbaycan arasındaki ilişkiler, Barack Obama'nın yönetim yıllarında oldukça gergin günler yaşamıştır. Bunun temel nedenlerinden biri ABD'nin Azerbaycan'a karşı yürütmüş olduğu dizi "demokratik değişiklik" politikasıydı.

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Yönetimi Sosyal ve Siyasal Konular Şube Başkanı, Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ali Hasanov Bloomberg Ajansı'na 08.01.2015 tarihinde yapmış olduğu röportajında ABD'nin Azerbaycan'a karşı aynı yıllarda yürütmüş olduğu politikayı eleştiriyor: "Maalesef çağdaş dönemde bazı uluslararası güçler, demokrasi ilkelerinin teşviki namı altında sözde "politika laboratuvarlarında" hazırlanmış standart programlarla bağımsız devletlerin iç konularına müdahaleler ediyor, bu ülkelerin resmi devlet politikasını ve sosyal süreçleri kontrol altına almaya, yöneltmeye gayret ediyorlar. Bir süre bundan önce Doğu Avrupa'da uygulanan bu senaryo bir sonraki aşamada eski Sovyetler mekanını ve Yakın Doğu'yu kapsamıştır. Sonuçlar, hiç de her yerde aynı derecede "hoş" olmamıştır. Bu tür müdahaleler birçok ülkede sosyal ve siyasal dayanıklılığın bozulmasına, vatandaş

⁹⁴ *Azerbaycan - ABD ilişkileri*, Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı, 2018, <http://www.mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20-%20AB%C5%9E%201.pdf>, (01.06.2018)

⁹⁵ Aliqismat Badalov, "Azerbaycan-ABD stratejik ilişkileri hızla geliyor", *Xalq*, 2009, s.1.

karşılaşmasına, ekonomik dağılışa, sosyal kataklizmalara yol açmıştır. Bazı olgular benzer senaryonun Azerbaycan'da da gerçekleştirilmesi için belirli planların kurulduğu düşüncesine gelmeye esas oluşturur. Bunun yanı sıra ben bu tür gayretleri direkt olarak ABD Cumhurbaşkanı ve yönetimi ile koordine etmek istemezdim. Çünkü gerek Cumhurbaşkanı B. Obama, gerekse ABD'nin diğer yüksek düzeyli resmi kişileri çeşitli zamanlarda Azerbaycan'la işbirliğinin geliştirilmesine büyük önem verdiklerini ve bu amaçla Azerbaycan'ın şu andaki cumhurbaşkanı İlham Aliyev'le, kendisinin yönettiği iktidarla çalışmak arzusunda olduklarını ifade etmişlerdir. Biz bu düşüncelerin samimiyetine inanırız...’’⁹⁶

Obama yönetiminden sonra dünyanın dikkat merkezinde olan seçimlerin Azerbaycan kamuoyu için önemi de oldukça büyüktü. AzerTAc Ajansı da bu önemi dikkate alıp ABD'de yapılan 45'inci cumhurbaşkanlığı seçimlerini hem ABD bürosunda olan muhbirinden, hem de dünya basınının yazdığı bilgilerden toparlayarak geniş haberler hazırlamıştır. Bu haberler kısa süre sonra Azerbaycan basınında ve kamuoyunda temel kaynak olarak kullanılmıştır.

Ajans 10.06.2016 tarihinde “Hillary Clinton Donald Trump'ı yüzde 3 geride bırakıyor” başlıklı haberinde seçim sürecinde çıkan kaynakları detaylarına dek araştırmış ve bu bilgileri okuyuculara sunmuştur.⁹⁷

Seçim maratonu genişledikçe AzerTAc Ajansı da haberlerin hızını artırmaya başlamıştır. Ajansın 20.12.2016 tarihinde yayımladığı “Seçmenler Kurulu ABD'de cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Trump'ın zaferini onayladı” başlıklı haberinde seçim sonuçları ile ilgili geniş bilgi verdi. Ajansın ABD'deki özel muhabiri Yusif Babanlı'nın hazırladığı haberde Trump'ın oy çoğunluğu ile dünyanın “süpergüç” ülkesinin 45'inci cumhurbaşkanı olduğu yazılmıştır.⁹⁸

Bu haberin ardından Azerbaycan'ın birçok medya kuruluşu AzerTAc'ı referans göstererek Trump'ın seçimlerde galibiyeti ile ilgili haberi manşet olarak yayımladı.

⁹⁶ Ali Hasanov, “ABD'den beklentileri "blomberg"e açıkladı”, 2015, <https://axar.az/news/gundem/39922.html> (08.01.2015)

⁹⁷ Anket: Hillary Clinton Donald Trampdan yüzde 3 önde, 2016, https://azertag.az/xeber/Sorgu_Hillari_Klinton_Donald_Trampi_3_faiz_qabaqlayir-959071 (10.06.2016)

⁹⁸ Seçmenler Koleji ABD başkanlık seçimlerinde Tramp zaferini onayladı, 2016, <https://azertag.az/xeber/1020823> (20.12.2016)

Haberin ardından Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, yeni seçilmiş cumhurbaşkanı Donald Trump'a telefon ederek kendisini tebrik etti. İlham Aliyev yeni cumhurbaşkanından Azerbaycan-ABD ilişkilerinin daha da geliştirilmesi için adımlar atacağına ümit ettiğini beyan etti.⁹⁹

Trump'ın iktidara gelmesinden bir süre sonra Azerbaycan cumhurbaşkanı İlham Aliyev, 17 Eylül 2017 tarihinde ABD'ye resmi ziyarette bulundu. Ziyaret Azerbaycan ABD ilişkilerinin yeni aşamaya adım atması için olanak sağladı. Ziyaretin yapılma amacı ve ABD'nin Dağlık Karabağ'la bağlı mevkiini tetkik eden dizi yazılar AzerTAc Ajansı'nın ABD-deki muhabir bürosu tarafından hazırlanarak yayınlandı.¹⁰⁰

ABD ile ilişkileri daha da normalleştirmeye çaba gösteren Azerbaycan bir süre sonra daha farklı görüntü ile karşılaştı. Obama yönetiminden farklı olarak Trump yönetimi Güney Kafkasya politikasında Azerbaycan'la ilişkileri normalleştirse de, belirli sorunlu konular kendisi yine de belirtmektedir. Bunu birçok siyasi köşe yazarları ABD'nin ikili politikası olarak değerlendiriyor. Şöyle ki, ABD Helsinki Komisyonu'nda Azerbaycan'daki seçimler ve temel özgürlüklerle ilgili müteakip dinlemelerin yapılması ilişkileri tekrar gerginleştirdi.

AzerTAc bilhassa bu anda Azerbaycan devletinin temel bilgi sunucusu olarak temsil etmeye başlamıştır.

Trump'ın galibiyetinin ardından Azerbaycan'a karşı "antidemokratik ülke" damgasının vurulmasına resmi Bakü sert tepkiler vermeye başladı. Azerbaycan cumhurbaşkanının sosyal ve siyasal konular üzere yardımcısı Ali Hasanov, AzerTAc'a verdiği röportajında, Komisyon Başkanı Kris Smit'in Ermenistan'a ve ermeni halkına özel bir sevgisinin olduğunu defalarca dile getirdiğini beyan ederek ABD'nin Azerbaycan'a karşı ikili politikasını sert bir şekilde eleştirmiştir.¹⁰¹

Yeni cumhurbaşkanının göreve gelmesinin ardından Azerbaycan'ın gözlemlerinden farklı olarak dünyanın "süper güç"ü sayılan ülke ermeni lobisinin etkisi altında belirli kararlar alarak Azerbaycan'la ilgili müteakip siyasal rezaletle neden

⁹⁹ İlham Aliyev, yeni seçilen ABD Başkanı Donald Trampa'yı aradı, 2016, <https://president.az/articles/21723> (17.09.2016)

¹⁰⁰ Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ABD'ye gitti, 2017, https://azertag.az/xeber/Azerbaycan_Prezidenti_Ilham_Aliyev_Amerika_Birlesmis_Statlarina_sefere_geli_b_VIDEO-1094442 (17.09.2017)

¹⁰¹ Ali Hasanov: ABD Helsinki Komisyonu Azerbaycan'a karşı ikili politikayla yaklaşıyor, 2018, https://azertag.az/xeber/Ali_Hesenov_ABS_Helsinki_Komissiyasi_Azerbaycana_qarsi_xususi_maragi_il_e_ferqlenir-1161408 (10.05.2018)

olan adımlar attı. Bu ise Trump’a olan ümitlerin daha da azalmasına neden oldu. Bu kez ABD Devlet Departmanı’nın 2017 yılında dünya ülkelerinde insan hakları durumuna dair yıllık raporuna Azerbaycan’la ilgili ciddi eleştiriler yansıdı.

Bu konu ile ilgili de Azerbaycan devleti sert tepki vererek ABD’deki Ermeni lobisinin etkisini bir kez daha dünya kamuoyuna duyurdu. Cumhurbaşkanının sosyal ve siyasal konular üzere yardımcısı Ali Hasanov sözü geçen raporla ilgili AzerTAc’a geniş bir açıklamada bulunarak ABD politikasını ikili standartlarla yönetildiğini beyan etti:

“Raporda belirtildiği üzere, Devlet Departmanı’nın Azerbaycan’ın sosyal-siyasal, sosyal-ekonomik ve kültürel yaşamında yaşanan olaylara ilgidi her zaman olduğu gibi, yine de önyargılı nitelik taşımaktadır. Raporun hazırlanma yöntemleri her bir konuya ilişkin somut bir, bazı hallerde ise birkaç olguyu beyan etmesi, bunların belirli siyasal dairelerin menfaatlerine uygun, kasıtlı şekilde tanımı, ilgili sonucun elde edilmesi ve tüm alanlarda genelleştirilmesi ilkesi üzerinde kurulmuştur. Bu tür yaklaşma, keza kaynakların belirtilmemesi, genellikle “eksperler”, “eylemciler”, “HDK temsilcileri” ve bu gibi gizemli “kaynaklara” “istinadı” raporun tarafsızlığını ve berraklığını ciddi kuşku altına alıyor.”¹⁰²

3.2 Brexit – Büyük Britanya’nın Avrupa Birliği’nden ayrılması

Brexit, “Britanya” kelimesinin ilk iki harfi (b, r) ile ingilizcedeki “exit” (çıkış) kelimesinin birleşmesinden doğan yeni sözcüktür. Bu kelime önce Yunanistan’ın Euro bölgesinden ayrılma isteğinin özeti olarak Grexit (Greece-exit) adı ile ortaya çıktı. Terim 2012 yılında iki ekonomist tarafından oluşturulmuştur. Bu kelime son yıllar dünya için daha önemli bir hale dönüşmüştür. Kelime Büyük Britanya’nın Avrupa Birliği’nden (AB) ayrılma niyetini yansıtır.¹⁰³

2015 yılında yapılan seçimleri kazanan David Cameron, tüm Krallık genelinde 2017 yılı sonuna dek Britanya’nın Birlik’te kalması veya ayrılması ile ilgili referandum yapılacağını vaat etmişti. Son birkaç yıl içerisinde Avrupa’nın göçmen akımlarına

¹⁰² Ali Hasanov: ABD Dışişleri Bakanlığı’nın Azerbaycan’daki durumla bağlı raporu önyargıyla hazırlanmıştır, 2018,

https://azertag.az/xeber/Ali_Hesenov_ABS_Dovlet_Departamentinin_Azerbaycandaki_veziyyete_munasi_beti_hemiseki_kimi_yene_de_tendensioz_xarakter_dasiyir-1155771 (23.04.2018)

¹⁰³ Avrupa’yı uçuruma çevirmek – “Brexit” nedir?, 2016, <http://faktor.az/news/world/3970-avropani-ucuruma-yuvarladan> (04.07.2016)

maruz kalması ve bunun Britanya güvenliğini olumsuz etkilemesi referandum ve Avrupa Birliği'ne muhalif olan yandaşlarının artmasına neden oldu. Fakat 2015 yılı sonunda AB, Britanya'nın Birlik'ten ayrılmasının önlenmesi için Başbakan D. Cameron'un vurguladığı sorunlu konularla ilgili görüşmelere başladı ve 2016 yılı Şubat ayında Brüksel'de AB'nin zirve toplantısında her iki taraf arasında anlaşma protokolü imzalandı. Reformlar paketinde ada için hayati önem arz eden bir takım mühim konular görüşmeler konusuydu. Bunlardan en önemlisi AB'nin doğu sınırlarından adaya gelen göçmenlerin ilk 4 yıl içerisinde sosyal yardımlar dışında kalmasıdır. Yalnız bu zaman kısıtlılığın sona ermesinin ardından herhangi sosyal yardım talebi yerine yetirilebilir. Bu sistemin işlemesi için ise üye ülkenin sosyal teminat ve sosyal hizmetlerin fazla yüklendiğini resmi Brüksel'e kanıtlaması gerekir. Diğer kararlaştırılmış önemli bir konu ise Birliğe üye devletlerin parlamentolarının yüzde 55'inin AB'nin kabul ettiği kararları durdurması veya değiştirmesine izin veren "kırmızı kart" sisteminin uygulaması idi.¹⁰⁴

Teklif edilen diğer bir karar ise Euro bölgesinde yer almayan dokuz ülkenin bu bölge ile ilgili kabul edilecek kararlara endişelerini beyan edebilecekleri ve garanti alabilecekleri sistemin kurulmasıydı. David Cameron elde edilen anlaşmanın Britanya'ya özel statü verdiğini ve yapılacak olan referandumda ahalinin AB'de kalması için teşvik kampanyası yapacağını beyan etmişti.

Görüşmelerin sonunda referandum yapılması karara bağlandı.

Büyük Britanya'nın AB'den ayrılma isteğinin kendine özgü bir takım nedenleri vardı. Bunlardan birincisi egemenlik konusuydu. Diğer Avrupa devletleri gibi Büyük Britanya'da Lissabon Sözleşmesine uygun olarak birtakım yetkilerini Brüksel'e teslim etmiştir. Ülkede yasa çıkaran iktidarın halk tarafından seçilen parlamento tarafından yürütülmesine rağmen, son sözü Brüksel söylemektedir. Bu hal Brexit taraftarlarının elinde Birlik'ten ayrılmak için en büyük bahane idi. Fakat ortalama hesablamalara göre, Britanya yasalarının %14-17'si AB'ye üye olmasından kaynaklanır. Aynı zamanda hükümet tahminlerine göre Britanya'nın kabul ettiği büyük ekonomik etkiye sahip yasaların %50'nin menşei AB dayanıyor.¹⁰⁵

¹⁰⁴ AB'den İngiltere'ye özel reform paketi, 2016, <http://tr.euronews.com/2016/02/02/cameron-ab-nin-reform-onerilerini-memnuniyetle-karsiladi> (02.02.2016)

¹⁰⁵ What would Brexit mean for British sovereignty?, 2016, <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/19/how-does-the-eu-impinge-on-british-sovereignty-and-if-the-uk-vot> (8.06.2016)

Britanya’da referandumun yapılması ve nihai sonuçta AB’den ayrılmak isteyenlerin kazanmasını etkileyen diğer etken son yıllarda ülkenin göçmen akımlarına maruz kalmasıydı. AB’nin temel hükümlerinden biri olan özgür hareket etme, birlik dahilinde ikamet eden insanların herhangi bir ülkeye serbest bir şekilde girmesine ve burada işçi olarak kalmasına izin vermektedir. Britanya, Avrupa’nın tek piyasasına girmek için özgür hareket hakkında yasaya tabi olmak zorundadır. 1995-2015’li yıllarda krallığa gelmiş göçmen sayısında 3 kat artış kaydedilmiştir. Halen Britanya’da diğer AB ülkelerinden gelmiş göçmen sayısı 3 milyondur.¹⁰⁶

Üçüncü neden güvenlikle ilgilidir. Avrupa’da "açık kapı" politikasının yürütülmesi ve Schengen sisteminin faaliyette bulunması son yıllarda diğer ülkelerde olduğu gibi Britanya’da da güvenlikle ilgili endişeleri artırmıştır. DEAŞ terör örgütünün son zamanlarda Avrupa’da gerçekleştirdiği bir dizi terör olayları ve Avrupa vatandaşlığını taşıyan binlerle kişinin Irak ve Suriye’de terör gruplarında savaşlara katılması sorunun ne derece ciddi olduğunu haber vermektedir. Öte yandan 2011 yılı itibariyle Suriye’de başlayan vatandaş savaşına göre yerleşim yerlerinden ayrılan ve bugüne dek Avrupa’ya yüzünü çeviren mülteciler, Schengen bölgesi ülkelerinin güvenliğini olumsuz etkilemiş ve hatta bazı üye devletler Avrupa Komisyonu teklifi ile geçici sınır kontrol noktaları oluşturmuşlardır. Elbette Britanya, Schengen bölgesine katılmadığı için kitlesel mülteci akımlarına maruz kalmamış, fakat 2020 yılına dek hükümet 20.000 mültecinin kabul edileceğini vurgulamıştır.¹⁰⁷

Sonunda Birleşik Krallık halkının çoğunun bu niyete taraf olduğunu dikkate alarak 2016 yılı Haziran ayının 23’ünde referandum yapmış ve insanların yüzde 52’si bu teklife “evet” demiştir.¹⁰⁸

Brexit sonuçları; kıtada milliyetçi, Avrupa Birliği’ne muhalif olan ve radikal sağ partilerin güçlenmesine, keza ayrılıkçı meyillerin meydana gelmesini nispeten hızlandırmıştır. Britanya’nın terketmesi kuşkusuz küreselleşme karşıtı yandaşlarının artmasına neden olmuştur. Çünkü bu görüş etrafında birleşenler küreselleşmenin kıtaya

¹⁰⁶ *UK and the EU: Immigration*, 2016, <http://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-35763369> (31.05.2016)

¹⁰⁷ *UK to take up to 20,000 Syrian refugees over five years, David Cameron confirms*, 2015, <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/07/uk-will-accept-up-to-20000-syrian-refugees-david-cameron-confirms> (07.09.2015)

¹⁰⁸ “Brexit”le ilgili neleri bilmeliyiz?, 2016, <https://www.amerikaninsesi.org/a/brexit-haqqinda-neleri-bilmelisiniz/3391214.html> (24.06.2016)

getirmiş olduğu acımasız ticari ve ekonomik rekabetin, keza göçmen akımlarının son neticede insanların çalışma yerlerini kaybetmesine, milli şirketlerin ise zayıflamasına neden olduğu düşüncesindedirler. Geline bu sonucun ABD'de yapılmış olan son cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Donald Tramp'ın kazanmasında payı tartışılmazdır.

Kuşkusuz ki, bu olay Türkiye ve Azerbaycan için de dikkat merkezinde tutulması gereken bir süreçtir. Her iki ülkenin AB ve Büyük Britanya ile siyasi davranışlarını düzenlemek için Brexit sürecinin önemi büyüktü. Anadolu ve AzerTAc bu süreci dikkate alarak referandum görüşmelerinden sonuçlarına dek birçok haberi kendi manşetinden yayınlamıştır.

3.2.1 Anadolu Ajansı'nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Türkiye'nin siyasi gündemine etkisi

Brexit sürecinin başladığı tarih Türkiye için birçok ülkelerden farklı olarak daha fazla önem arz ediyordu. Brexit süreci, Türkiye için de belirsizliklerle dolu bir dönemin kapılarını araladı. Ticari ilişkiler ve Ankara Antlaşması hem İngiltere'nin AB ile hem de Türkiye'nin İngiltere ile müzakerelerine bağlı idi.

Ankara Antlaşması, 1963 yılında dönemin ortak pazarına mensup Almanya, Fransa ve Benelüks ülkeleri ile Türkiye arasında Ankara'da imzalanan ve taraf ülkelere imza tarihinde var olan kanun, yönetmelik ve uygulamaların ilerleyen yıllarda anlaşmaya imza atan ülkelerin vatandaşları için geçerli olmasını öngören antlaşmadır. Ankara Antlaşması vizesi Romanya, Bulgaristan ve Türkiye vatandaşlarını kapsamaktaydı. Bununla birlikte, Romanya ve Bulgaristan AB ülkesi konumunda bulunduğu için Ankara Antlaşması vizesi sadece antlaşmanın tarafı olan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına aktif olarak uygulanmaktaydı. ECAA'ya İngiltere'de iş kurmak ya da kendi işini yapmak isteyen 18 yaşını aşmış ve yapacağı işe yetecek kadar sermayesi bulunan tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları başvurabilirdi.¹⁰⁹ Yani bu antlaşmanın imzalanacağı sırada Büyük Britanya'nın Avrupa Birliği ülkesi olmayacağı ve Ankara Antlaşması'nın iptali görüşülecekti.

Brexit süreci başladıktan sonra Anadolu Ajansı'nın hazırladığı birçok haberde Türk siyasilerinin ve sosyal statüsü olan şahısların ağızından Ankara Antlaşması ile ilgili endişeler defalarca dile getirildi.

¹⁰⁹ *Ankara Antlaşması & İngiltere Vatandaşlığı*, 2016, <http://www.ingilterekonsoloslugu.net/ankara-antlasmasi-ingiltere-vatandasligi> (04.05.2016)

Ajans, Brexit sürecinin başladığı tarihte Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden (AB) ayrılması halinde Türkiye ile AB arasında imzalanan 1963 tarihli Ankara Antlaşması'nın da bu ülkeyle sonlanması anlamına geleceğini belirten açıklamaları kamuoyunun dikkatinden düşürmedi. Ajansın Türk Hukukçular Birliği (THB) Hollanda Başkanı avukat Ejder Kösedden aldığı açıklama Ankara Antlaşması'nın sonucunun ne olacağı ile ilgili birçok sorulara cevap oldu. Ankara Antlaşması'nın Türk vatandaşlarına getirdiği pek çok hakkın İngiltere'ye bakan yönüyle bu bağlamda kaybolacağı uyarısında bulunan Köse,

“Özellikle İngiltere’de yaşayan Türk vatandaşlarının haklarının erozyona uğramasının kaçınılmazdır. Ankara Antlaşması gereği İngiltere’de yasal ikamet eden Türk vatandaşları burada AB vatandaşları gibi eşit haklara sahiptirler. İngiltere, AB’den çıktığında Türk vatandaşları artık Ankara Antlaşması’nın getirdiği hak ve korumadan mahrum kalacaktır,” dedi.¹¹⁰

Brexit sürecinde Türk toplumunun Ankara Antlaşması ile ilgili soruları gittikçe büyümekdeydi. Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Abdurrahman Bilgiç, AA'ya özel açıklama vererek bu sorulara cevap verdi. Büyükelçi açıklamasında İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılmasıyla Ankara Antlaşması'na taraf olmaktan da çıkacağını ancak bu anlaşmayla İngiltere'de bulunan Türklerin olumsuz etkilenmemesi için iki ülke arasında görüşmelerin başladığını söyledi. AA'nın İngiltere bürosunun hazırladığı haberde Bilgiç, Ankara Antlaşması'nın İngiltere ve Türkiye arasında ikili bir anlaşma olmadığını vurguladı:

“İngiltere’de yaşayan vatandaşlarımızın kaygılarının farkındayız. Konsoloslüğümüz İngiltere İçişleri Bakanlığı ile Ankara Antlaşması konusunda düzenli toplantılar yapıyor. Vatandaşlarımızın kaygıları İngiliz makamlarına iletildi. Muhataplarımız İngiltere’nin AB’den resmen ayrılmasına dek Ankara Antlaşması'nın her zamanki gibi uygulanacağını altını çizdi. Bütün başvurular normal olarak

¹¹⁰ 'Ankara Antlaşması'nın sonlanması anlamına geliyor', 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ankara-anlasmasinin-sonlanmasi-anlamina-geliyor/597468> (25.06.2016)

işleme alınacak. İngiliz yetkililer bu süreçte herhangi bir yavaşlama da olmayacağını vurguladı.”¹¹¹

Türkiye ile İngiltere arasında yaşanan bu gerilim bir süre sonra politikacıların da temel gündem konusuna dönüştü. Fakat 27.08.2018 tarihinde Anadolu Ajansı’nın yayımladığı bir haber ilişkilerin düzenlemesi için yeni adımların atıldığını söylemek için dayanak oluşturdu. Öyle ki, AA; “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Birleşik Krallık Başbakanı May ile telefonda görüştü” başlıklı haber yayımlayarak cumhurbaşkanı ile T. May arasındaki görüşmenin detaylarını açıkladı. Haberde cumhurbaşkanı Erdoğan ve İngiltere Başbakanı May, ikili ekonomik ve ticari ilişkileri, karşılıklı yatırımları daha da geliştirmenin önemine dikkati çektiği yazıldı. Hazine ve Maliye Bakanı Berat Albayrak ile İngiliz mevkidaşlarının en kısa sürede bir araya gelmelerinin kararlaştırıldığı görüşmede, başta İdlib olmak üzere Suriye’deki son gelişmelere de değinildiği kaydedildi.¹¹²

Bu haberden bir süre sonra Brexit kararında askıya alınan “Ankara Antlaşması” ile ilgili önemli gelişme ortaya çıktı. Birleşmiş Krallık’ın Brexit kararından sonra askıya alınan “Ankara Anlaşması” ile ilgili İngiltere’deki Türk iş insanları mahkemeye başvuru yaptılar. Ankara Antlaşması’ndan yararlanarak İngiltere’ye gelen Türkler tarafından oluşturulan “Türk İş İnsanları Birliği”nin kurucusu İpek Leni Candan, Anadolu Ajansı’na yaptığı açıklamasında Brexit sürecinden sonra mahkemeye başvurdıklarını ve az da olsa sonuç elde ettiklerini söyledi. Ajansın 28.11.2018 tarihinde yaptığı haberde, Candan başvurularını değerlendiren Yüksek Mahkeme’nin, İçişleri Bakanlığı aleyhine açılan davanın esastan görülmesine ilişkin izin talebini kabul ettiğini bildirdi. Candan, "Mahkemenin davamıza izin vermiş olması bize yapılan uygulamanın haksız ve kanunsuz olduğuna dair inancımızı daha da güçlendirdi. Elimizden alınan hakları geri alana kadar mücadelemiz devam edecek" ifadelerini kullandı. Haberde İngiltere’de

¹¹¹ *Brexit İngiltere’de Ankara Antlaşmasıyla bulunan Türkleri etkileyebilir*, 2017, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/brexit-ingilterede-ankara-anlasmasiyla-bulunan-turkleri-etkileyebilir/758505> (24.02.2017).

¹¹² *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Birleşik Krallık Başbakanı May ile telefonda görüştü*, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-birlesik-krallik-basbakani-may-ile-telefonda-gorustu/1239999> (27.08.2018).

şu anda bulunan yaklaşık 12 bin 500 Ankara Antlaşması'ndan faydalanan Türk vatandaşının haklarının Brexit'ten sonra olumsuz etkilendiği belirtildi.¹¹³

Ankara Antlaşması'nın yanı sıra Büyük Britanya'nın AB'den ayrılması Türkiye için daha bir soruna yol açacaktı. Büyük Britanya, AB'nin temel finans kaynağı olan ülkelerinden biri olarak Türkiye'ye mülteciler için ayrılacak olan yardımlara da etkisiz kalacaktı. Brexit'in taslak metnin 6. Bölümü'nde yer alan 155. maddede, İngiltere'nin anlaşmanın yürürlüğe girme tarihine kadar göçmenlerle ilgili olarak Türkiye ile varılan uzlaşma kapsamındaki mali yardımlara yönelik taahhütlerini yerine getireceğini belirtti. AB, bu anlaşma kapsamında ayrıca Türkiye'ye iki dilim halinde 3 milyar euro olmak üzere, toplamda 6 milyar euro yardım yapmayı kabul etti.¹¹⁴

3.2.2 AzerTAc Ajansı'nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Azerbaycan'ın siyasi gündemine etkisi

Tarihe baktığımızda Azerbaycan'la Birleşik Krallık arasındaki siyasal, ekonomik ve kültürel ilişkiler uzun dönemlere tesadüf ediyor. Azerbaycan ile Birleşik Krallık arasındaki ilk işbirliği ilişkileri XIX. yüzyılın sonu, XX. yüzyılın başlarında Azerbaycan Çar Rusyası'nın terkinde bulunduğu zamanlarda kurulmuştur. XX. yüzyılın başlarında İngiliz şirketleri Bakü'nün petrol kaynaklarına 60 milyon Manat sermaye yatırmışlardır. 1904 tarihinde İngiltere petrole olan ihtiyacının % 47'ni Bakü hesabına ödemiştir. Azerbaycan'da Krekinq tesisinin teknik ekipmanlarını üretmek için ilk lisansı "Gikkers Limited" İngiliz şirketi almıştır.¹¹⁵

SSCB'nin dağılması sonrası Birleşik Krallık Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk devletlerden biri olmuştur. Birleşik Krallık Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını 26 Aralık 1991 tarihinde tanımıştır. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler 11 Mart 1992 tarihinde kurulmuştur. Bakü'de Büyük Britanya Büyükelçiliği 1993 Eylül ayında, Londra'da Azerbaycan Cumhuriyeti Büyükelçiliği ise 1994 yılı Ocak ayında açılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti Milli Meclisi'nde

¹¹³ İngiliz mahkemesinden Ankara Anlaşması davasına izin, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingiliz-mahkemesinden-ankara-anlasmasi-davasina-izin/1324369> (28.11.2018).

¹¹⁴ Brexit anlaşması Türkiye'yi nasıl etkileyecek?, 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/brexit-anlasmasi-turkiyeyi-nasil-etkileyecek-41020674> (15.11.2018).

¹¹⁵ Azerbaycan-İngiltere ilişkileri, 2015, <http://lib.aliyev-heritage.org/az/7540160.html> (02.04.2015).

Azerbaycan Cumhuriyeti - Büyük Britanya Parlamentolararası İşçi Ekibi faaliyette bulunmaktadır.¹¹⁶

Azerbaycan Cumhuriyeti eski Cumhurbaşkanı Haydar Aliyev'in Birleşik Krallık'a 2004, 2009 ve 2012 tarihlerindenki seferleri yüksek düzeyli siyasi diyalogun sağlanlaştırılmasına ve iki taraflı işbirliğinin daha da geliştirilmesine katkıda bulunmuştur. Her iki ülke siyasi diyalogun, keza yasama ve yürütme kurumları arasında işbirliğinin sağlanlaştırılmasından yanadır.

Azerbaycan Cumhuriyeti, Birleşik Krallık ile Hazar Denizi'nin Azerbaycan sektöründe petrol ve doğal gazın çıkarılması ve uluslararası piyasalara nakli alanında sıkı işbirliğindedirler. Dünyanın ileri petrol şirketlerinden biri olan BP 1992 tarihi itibarıyla Azerbaycan'da yatırımlar yapıyor ve Yüzyılın Anlaşması (Azeri - Çırag Güneşli yatakları) ve Şah Deniz projesi gibi petrol ve doğal gaz çıkarılmasının dağıtımına dair imzalanmış olan temel sözleşmelerin gerçekleştirilmesinde en önemli aktördür. 2011 tarihinde iki ülke arasında ticaret oranı 501 milyon ABD doları teşkil etmiş ve Birleşik Krallık Azerbaycan Cumhuriyeti'nin 15. iri ticareti tarafı (Avrupa Birliği ülkeleri arasında 4. iri ticaret tarafı) olmuştur. Birleşik Krallık, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde en büyük yabancı hissedar olarak kalmaktadır. Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi'nin resmi rakamlarına dayanarak, 2012 tarihinde Büyük Britanya yatırımları Azerbaycan Cumhuriyeti ekonomisine yatırılmış olan yabancı sermayelerin % 51,7'sini (1.683 milyar Azerbaycan manatı) oluşturuyor.¹¹⁷

Birleşik Krallık, Ermenistan - Azerbaycan Dağlık Karabağ münakaşasının uluslararası toplum tarafından kabul edilmiş uluslararası hukuk norm ve ilkelerine dayanarak, barış yolu ile çözümünden yanadır. Birleşik Krallık, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin egemenliği ve arazi bütünlüğünü tanıyor ve AGİT Minsk Grubu tarafından münakaşanın çözümü yönünde çabalara desteğini ifade ediyor.

1992 tarihlerinde Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'da işgalci politika yürütmesi ve Azerbaycanlılara karşı başlattığı soykırım politikası dünyayı ayağa kaldırmıştı. Güney Kafkasya'da oluşan yeni savaş ocağı Avrupa ülkeleri için alarm etkisi verdi. Bu amaçla AGİT'in Dışişleri Bakanları Kurulu'nun 24 Mart 1992 tarihinde düzenlenen

¹¹⁶ Dışişleri Bakanlığı resmi sitesi, 2013, <http://mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbycan%20-%20BB%281%29.pdf> (27.03.2013).

¹¹⁷ Dışişleri Bakanlığı resmi sitesi, 2013, <http://mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbycan%20-%20BB%281%29.pdf> (27.03.2013)

görüşmesinde Dağlık Karabağ'da durum müzakere edilerek, münakaşanın barış yolu ile çözümü yönünde yapılan konuşmaların verimli olmasını sağlamak için AGİT'in Dağlık Karabağ ile ilgili barış konferansının toplanması hakkında karar almıştır. 1992 Mart ayında bu amaçla Rusya, Fransa ve ABD' nin temel katılımcısı olduğu AGİT'in Minsk Grubu kurulmuştur.¹¹⁸

05 Mayıs 1994 tarihinde Azerbaycan Cumhuriyeti ve Ermenistan arasında akdedilen Bişkek Protokolü'nün maddelerine göre savaşı iki ülke arasında ateşkes imzalanır ve 5 yıla kadar devam eden savaş resmi olmayan süreye kadar biter.¹¹⁹

Birleşik Krallık, Azerbaycan Cumhuriyeti ile ilgili birkaç hususta daha açık mevki sergileyen ülkelerden biridir. Bölgede barışın kazanması için çaba sarf eden Birleşik Krallık, Dağlık Karabağ konusuna Minsk Grubu'nun üyesi olmamasına rağmen onun faaliyetinin daha hızlı ve geçerli olması için hassaslık göstermiştir. Büyük Britanya'nın Avrupa konuları üzere bakanı David Lidington, 12 Mayıs 2014 tarihinde başvuruda bulunarak tarafları barış masasına oturtmaya ve eşbaşkan ülkeleri münakaşanın çözümü için daha fazla çaba sarfetmeye çağırıştır. David Lidington açıklamasında beyan etmiştir:

“Bugün Dağlık Karabağ münakaşası üzere ateşkes rejimi anlaşmasının imzalanmasının 20. yıldönümü kutlanacaktır. Bu anlaşma amansız savaşı sonlandırmasına rağmen, hala gerçek barışı sağlayamamıştır. Keskin nişancı mermileri her iki tarafın askerlerini katlediyor, çoğu zaman savaşı askerler ateşkes anlaşmasından daha gençtirler. Sosyal kriz devam ediyor ve yüz binlerce göçmen kendi sorunlarının çözümü için adım atılmasını bekliyor. Barış yalnız tarafların kompromis kararları ile mümkündür.”

Bakan, açıklamasında Azerbaycan tarafının haklı mevkiini savunmaktadır: “Birleşik Krallık, Minsk Grubu eşbaşkanlarının barış anlaşmasının edinilmesine dair çabalarını destekler. Barış sözleşmesinin temel koşulu işgal edilmiş olan arazilerin geri iade edilmesi ve Dağlık Karabağ'ın statüsü üzere kendi fikrini serbest ifade etmenin yapılması Amerikan eşbaşkan James Warlick tarafından Mayıs 7'de kesin olarak ortaya

¹¹⁸ ATƏT-in Minsk Qrupunun yaradılması və fəaliyyəti, 2013, <http://sesqazeti.az/news/kivdf/355021.html> (04.07.2013).

¹¹⁹ Bişkek protokolu, 2017, <https://azvision.az/news/117248/biskek-protokolu--ateskes-razilasma-sindan-23-il-kecir.html> (12.05.2017).

konulmuştur. Ümit ediyorum ki, her iki ülke başkanlığı Azerbaycan, Ermenistan ve Dağlık Karabağ halklarının adına bu sorunun çözümü için siyasi cesaret sergileyeceklerdir.¹²⁰

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, cumhurbaşkanı olduğu ilk gün itibarıyla Azerbaycan Cumhuriyeti ile Birleşik Krallık arasındaki ilişkilerin daha derinden gelişmesi için bu ülkede vuku bulan tüm siyasal, toplumsal olaylara kendi mevkiini resmi olarak beyan eder.

AzerTAc'ın devletin bilgi politikasında temel belkemiği olduğunu göz önünde bulundurursak, bu ilişkilerin ilk olarak yayıldığı adresin bizzat devlet ajansı olduğu söyleyebiliriz. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Birleşik Krallık'ta vuku bulan siyasi şahısların görev değişikliklerinde çoğu zaman tebrik mektupları bizzat AzerTAc aracılığı ile ülke basınında yayımlanır.

Bağımsızlığının başladığı ilk yıllardan devletin finansal bağışlarının hesabına maddi teknik tabanı yenilenen AzerTAc'ın ilk muhabir bürolarından biri de bizzat Birleşik Krallık'ta oluşturulmuştur. Adı geçen büro hala faaliyetini sürdürmektedir.³⁵

Tüm siyasi ve ekonomik ilişkileri gözönünde bulundurursak, Brexit sürecinin Azerbaycan Cumhuriyeti için daha önemli olduğunu ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bu süreci yakından takip eden bir ülke olduğunu söyleyebiliriz.

AzerTAc'ın "Brexit süreci Avrupa Birliği bankalarına etkisini minimuma indirecek" haberinde Bank of England'ın Avrupa Birliği (AB) bankalarının Brexit sürecinden sonra da eski sistemle çalışacağını ve sürecin etkisinin minimuma indirileceğini belirtilmiştir. Bu özel haberde temel dikkat bizzat Brexit sürecinden sonraki zamanda Avrupa Birliği bankalarının düşeceği durum analiz edilmiştir.¹²¹ Bilginin ardından günlük olarak yayımlanan "İki Sahil" gazetesi habere istinat etmiştir ve haberi manşetine taşımıştır.¹²²

AzerTAc'ın hazırladığı "2018 tarihinde Brexit süreci ile ilgili neler bekleniyor?" başlıklı haberde ise Avrupa siyasi uzmanlarından alınan özel açıklama

¹²⁰ İngiltere Dışişleri Bakanlığı, Karabağ'ın ateşkes ihlali 20. yıldönümünde yaptığı açıklama, 2014, <https://www.gov.uk/government/news/fco-minister-comments-on-20th-anniversary-of-nagorno-karabakh-ceasefire.az>, (12.05.2014)

¹²¹ Brexit'in Avrupa Birliği bankaları üzerindeki etkisi minimuma indirilecek, 2017, https://azertag.az/xeber/Brexitin_Avropa_Ittifaqi_bankalarına_tesiri_minimuma_indirilecek-1123523 (23.12.2017)

¹²² "Brexit" in tesiri minimum indirilecek, 2017, <http://www.ikisahil.com/?lang=aze&page=4&newsId=96002>, (23.12.2017)

yayınlanmıştır. Haberde Şubat ayının başlarında başbakan Theresa May'in Brexit süreci ile ilgili geniş ölçekli konuşması öne çekilmiştir.¹²³

AzerTAc'ın hazırladığı bu haber Azerbaycan medyasında geniş okucu kitlesine sahip olan "Milli.az" haber portalında yayımlanmıştır. Haberi AzerTAc'a dayanarak yayımlayan site bu konu üzerinde yaptığı tahlillerinde yeniden AzerTAc'ı kaynak olarak göstermiştir.¹²⁴

Brexit süreci sonrası Büyük Britanya'nın Azerbaycan Cumhuriyeti ile ilgili stratejisinde değişiklik olmadı. Azerbaycan Cumhuriyeti'nden çıkarılan petrolün büyük bir kısmını kendi şirketleri aracılığı ile dünya piyasasına çıkaran İngiltere ilişkileri bozmayacak düzeyde adımlar attı.

Büyük Britanya'nın Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki büyükelçisi Carole Crofts, Brexit sürecinden sonra Azerbaycan Cumhuriyeti ile ilgili Birleşik Krallık'ın safını 03.03.2017 tarihinde AzerTAc'a verdiği özel mülakatında yenilemiştir. Carole Crofts ilişkilerin geniş perspektiflerinin olduğunu beyan etmiştir:

"Büyük Britanya, Azerbaycan Cumhuriyeti'nde en büyük yatırım payına sahip olan ülkedir. Birleşik Krallık'ın Azerbaycan ekonomisine yatırımı ve bu ülkede faaliyeti uzun yıllarla planlanmıştır. Son birkaç yılda biz işbirliğimizi farklı alanlarda geliştirmiş, işbirliğimizi artırmış, Büyük Britanya şirketlerinin Azerbaycan Cumhuriyeti'nde faaliyetinin teşviki yönünde birkaç çalışma gerçekleştirdik. İşbirliğimiz her iki ülkede mesai yerlerinin sayısını artırmış, gelişimini daha da hızlandırmıştır. Büyük Britanya, yabancı memleketlerde öğrenim görmek için Azerbaycan gençlerinin daha fazla gittiği ülkelerdendir. Birleşik Krallık'ın farklı üniversitelerinde fazla sayıda Azerbaycan öğrencileri öğrenim görmüş ve görmektedir. Sosyal ağlardaki sorgulamadan aydın oluyor ki,

¹²³ 2018'de "Brexit" ile ilgili neler bekleniyor?, 2018, <https://azertag.az/xeber/2018-ci-ilde-Brexit-ile-bagli-neler-gozlenilir-1125714> (02.01.2018).

¹²⁴ 2018'de "Brexit" ile ilgili neler bekleniyor?, 2018, <https://news.milli.az/world/613373.html> (02.01.2018).

Azərbaycan öğrenciləri Birləşik Krallıq'ta öyrənm görməkdən memnundurlar və zamanlarını verimli keçirebiliyorlar.”¹²⁵

Birləşik Krallıq'ın Brexit sürecinden geçmesinden sonra AzerTAc, Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in İngiltərə'ye ziyarəti ilə ilgili xəbər hazırladı. 2018 tarixində Azərbaycan Cumhuriyeti'ndə düzənlənən seçimlərdə yenidən cümhurbaşkanı olan İlham Aliyev Türkiyə'ye rəsmi ziyarətindən sonra Böyük Britaniya'yı ziyarət etdi.

24 Haziran 2018 tarixində yapılan rəsmi ziyarət sırasında Cümhurbaşkanı İlham Aliyev, ilk olaraq Böyük Britaniya Parlamentosu'nun bərkəç üyesi ilə buluştu. AzerTAc'ın Londra'daki muhabiri bu ziyarəti kapsamlı şəkildə aydınlataraq, cümhurbaşkanının tüm görüşləri haqqında xəbərlər hazırladı. İlham Aliyev ziyarəti zamanı Böyük Britaniya'nın Avropa və Amerika konuları üzərə devlet bakanı və ticarət və ihracın təşviki üzərə devlet bakanı ilə görüştü.¹²⁶

Brexit sürecinden sonra İlham Aliyev'in Böyük Britaniya'yı ziyarət etməsi və seçimleri kazandıktan sonra ikinci ölkə olaraq bizzat burayı seçməsi ilə ilgili İngiliz siyasi uzmanı Livia Paggi BBC'ye verdiği açıqlamasında şöyle söylemişti:

“Azərbaycan Cumhuriyeti stratejisində ən böyük kaynaklarından olan - petrol və doğalgazdan - yararlanır. İlham Aliyev, cümhurbaşkanı seçimlərdən sonra ilk ziyarətini Türkiyə Cumhuriyeti'ne yapmışdır və orada enerji projeleri müzakərə edilmişdir. Türkiyə Cumhuriyeti ziyarətindən sonra İlham Aliyev Böyük Britaniya'dadır və burada petrol və doğalgaz konuları temel müzakərə konusu olmuşdur. Böyük Britaniya Azərbaycan Cumhuriyeti'ni hər zaman uluslararası alanda desteklemiştir.”¹²⁷

Ziyarəti zamanı İlham Aliyev ilə Theresa May arasında rəsmi görüşmə də yapılmışdır. Görüş sonrası hər iki ölkə rəsmisi, BP və SOCAR arasında D 230 bloku için petrol çıxarılmasının pay dağıtımını anlaşmasını imzaladılar.

¹²⁵ *Böyükəlcü Kerol Krofts: İngiliz-Azərbaycan ilişkileri sağlam temellərə dayanıyor*, 2017, https://azertag.az/xeber/Sefir_Kerol_Krofts_Britaniya_Azərbaycan_eləqeleri_mohkem_temel_uzerinde_qurulub-1040540 (03.03.2017).

¹²⁶ *Cümhurbaşkanı İlham Aliyev, bir qrup İngiliz millətvekiliylə bir araya gəldi*, 2018, https://azertag.az/xeber/Prezident_Ilham_Aliyev_Britaniya_parlamentinin_bir_grup_uzvu_ile_gorusub-VIDEO-1157049 (26.04.2018).

¹²⁷ *Analiz: İlham Aliyev'in Londra ziyarəti onun siyasi "önceliklərini" anlatıyor*, 2018, <https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-43925992>, (27.04.2018)

İlham Aliyev'in ziyaretinden sonra Birleşik Krallık ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasında ilişkilerin daha da iyileşmesi hissedilmeye başlanmıştır. Büyük Britanya'nın Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki büyükelçisi Carole Crofts, Büyük Britanya'nın Avrupa Birliği'nden çıkmasının Brexit süreci Azerbaycan Cumhuriyeti ile ticari - ekonomik ilişkileri etkilemesinden bahsederek muhabirin sorularını cevaplamıştır. Carole Crofts'un 25.01.2018 tarihinde yaptığı açıklamasında ilişkilerin genişlenmekte olduğunu beyan etmiş ve "Brexit sürecinin bizim ilişkilerimize hiçbir etkisinin olmayacağına herkes emin olabilir," şeklinde açıklamıştır.¹²⁸

Azerbaycan Cumhuriyeti ve Büyük Britanya arasındaki ilişkilerin tarihi ve mevcut olan durumu her iki ülkenin temel dikkatindedir. Büyük Britanya'nın petrol çıkarılması ile iştigal eden BP gibi bir şirketin Azerbaycan petrolünü dünya piyasasına çıkarması ve Yüzyılın Anlaşmasında (Bakü - Tiflis - Ceyhan petrol boru hattı) temel taraf olması ilişkilerin sıcaklığının bir kaç alanlara yayıldığını gösteriyor.

3.3 "Kırım" olayları

Çağdaş tarihte vuku bulan ve dünyanın bütün dikkati kendine yönlendiren olaylardan biri de Rusya ile Ukrayna arasında oluşan Kırım skandalıdır.

SSCB'nin 1990 - 1991 tarihlerindeki dağılması döneminde Kırım'ın bir sonraki statüs değişikliği herkes tarafından ilgi ile beklenmiştir. 1991 Şubat ayında tüm Ukrayna'da gerçekleştirilen halk oylaması sonrası Kırım ili yeniden Ukrayna'nın terkinde özerk cumhuriyet olarak verilmiştir. 1991 yazında Mihayil Gorbaçov aleyhinde olan devrim çabası, SSCB başkanının dinlendiği Kırım'da vuku buldu. Sovyetler Birliği 08.12.1991 tarihinde dağıldıktan sonra Rusya lideri Boris Yeltsin, Ukrayna cumhurbaşkanı Leonid Kravçuk'tan Kırım'ın Rusya Federasyonu'na iade edilmesini istemedi. 26.02.1990 tarihinde Ukrayna'nın izni olmadan Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin adı bu ülkedeki Rus yetkililer tarafından Kırım Cumhuriyeti olarak değiştirildi. 05.05.1992 tarihinde Kırım Parlamentosu, Kırım'ın bağımsızlığını ilan etti ve ilk anayasayı kabul etti. Kiev'in baskısı ile son karar değiştirildi ve Kırımın Ukrayna'nın içerisinde bir bölge olması kararına varıldı.¹²⁹

¹²⁸ İngiliz büyükelçisi, "İki ülke arasındaki ilişkiler genişliyor" dedi., 2018, <https://www.aznews.az/news/editorsdesk/207743.html> (25.01.2018)

¹²⁹ Anton Bebler, **Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict**, Romanya: Romanian Journal of European Affairs, 2015, s.39.

Bağımsızlığını kazandıktan sonra Ukrayna için bir sıra konular önemli olarak kalmıştır: bağımsızlığının tanınması, arazi bütünlüğünün korunması ve finansal yardım gibi konular Ukrayna'yı tedirgin ediyordu. Rusya Federasyonu'nun Ukrayna ile ilgili politikasında önemli olan konular Ukrayna'nın nükleer başlıktan arınması ve nükleer silahların Rusya Federasyonu'na teslim edilmesi, Rusya Federasyonu'nun Kırım'da mevcut olması ve Karadeniz donanmasının geleceği, Ukrayna'daki Rus azınlıkları, Ukrayna'nın Rusya Federasyonu'na olan enerji borçları idi. SSCB'nin dağılmasından bir süre sonra SSCB'nin mirasçısı olarak Bağımsız Devletler Topluluğu'nun kurulması konusu gündeme gelmişti. Rusya Federasyonu ve Ukrayna çerçevesinde baktığımızda, Bağımsız Devletler Topluluğu'na iki farklı şekilde yaklaşım vardı. Rusya Federasyonu için Bağımsız Devletler Topluluğu SSCB dağılmasından sonra, Ukrayna da dahil olmak üzere geçmiş sovyet devletleri ile ilişkileri devam ettirmek için yeni bir teşkilat anlamına geliyordu. Ukrayna'da ise siyasi elita bunu SSCB'nin fesih mekanizması, bağımsızlığın göstergesi ve kültürel boşanmayı temsil eden geçici bir teşkilat olarak değerlendirmişti.¹³⁰

2000 tarihinde Vladimir Putin'in ilk cumhurbaşkanlık dönemi Rusya Federasyonu'nun Ukrayna ile ilgili stratejisinin yenilenmesine neden olmuştur. Rusya Federasyonu'nun 1990 tarihlerinde Ukrayna'yı celp etmekle ilgili çabaları yarım kalmış ve başarısız olduğundan bu konuya daha pragmatik yaklaştırmaya başlamıştır. Rusya genellikle ekonomik yöntemlerden yararlanmak niyetindeydi. Böyle olduğu takdirde enerji, ticaret, kredi ve iş göçü gibi konular Ukraynaya baskı için iyi aletlere dönüşmüştü.

Vladimir Putin cumhurbaşkanı olduğu dönemlerde Rusya Federasyonu ile Ukrayna ilişkilerini sarsan diğer önemli olay Ukrayna'da vuku bulan Turuncu Devrim olmuştur. Ukrayna'da 31.10.2004 tarihinde gerçekleştirilen cumhurbaşkanı seçimleri Turuncu Devrim olarak anılan bir dönemin başlanması idi. Moskova seçimlerinden önceki seçim kampanyası döneminde "Ukrayna halkının seçtiği her hangi adaylara eşit şekilde davranılacağını" beyan etmesine rağmen, Rusya ile ilişkilere sıcak bakan Yanukoviç'i desteklemiştir. 21 Kasım 2004 tarihinde düzenlenen seçimlerde Yanukoviç %49,4 oy, Yuşenko ise %46,6 oy almıştır. Bundan sonra ise seçimlerde hile yapıldığı

¹³⁰ Habibe Özdal, **Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna**, Ankara: USAK yayınları, 2016, s. 346.

şikayetleri artmaya başlamış ve Kiev’de yüzbinlerle insanın protestosu gerçekleşmiştir. Böyle olduğu takdirde, Ukrayna Merkezi Seçim Komisyonu seçimlerin 26 Aralık’ta yeniden geçirileceğini ilan etmiştir. 26 Aralık’ta yeniden yapılan cumhurbaşkanı seçimlerinde Viktor Yuşenko %51,9 oy, Viktor Yanukoviç ise %44,2 oy almıştır. Sonuçta Rusya Federasyonuna taraf olarak faaliyette bulunan Viktor Yanukoviç batı taraftarı olan Yuşenkoya’ya mağlup olmuştur.¹³¹

Ukrayna cumhurbaşkanı Yuşenko 2005 tarihinde Putin ile gerçekleştirdiği görüşmelerde Rusya Federasyonu’nun Ukrayna’nın stratejik ortağı olduğunu ifade etmesine rağmen Rusya Federasyonu ve Ukrayna arasındaki ilişkiler bir çok alanlarda düşünce ayrılığı yaşamıştır. Bu ayrılıklar kendisini genellikle enerji alanında gösteriyordu. Yuşenko’nun cumhurbaşkanlığının ilk dönemlerinde artık ikili ilişkilerde enerji fiyatları ve Ukrayna’nın Rusya Federasyonu’na olan doğalgaz borcu müzakere konularına dönüşmüştür. Bu da Rusya Federasyonu’nun enerji fiyatlarından siyasi baskı olarak yararlanması anlamına geliyordu. Sonuçta Ukrayna ile Rusya Federasyonu arasında enerji krizi yaşanmıştı.

İki devlet arasında yaşanan diğer tartışmalı konulardan biri de Sevastopol üssünün kira bedeli ile ilgili idi. Ukrayna 2006 tarihinde Kırım’da bulunan Sevastopol üssünün kira bedelini iki defa artırmak istemiştir. Buna yanıt olarak ise Kırım’da Rusça’nın ikinci resmi dil olması konusunda halk oylamasının yapılması konusu gündeme gelmiştir.¹³²

Rusya ile Ukrayna arasındaki ilişkiler, 2008 yılında tekrar gerginleşti. Bunun nedeni ise Ukrayna’nın NATO’ya üye olma isteğiyle bağlıydı. Moskova birliğin her hangi bir şekilde doğuya doğru genişlemesini istemiyordu ve buna karşı çıkıyordu. Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin, NATO üyeliğinin Rusya’yı Ukrayna’ya karşı düşman olarak davranmaya mecbur edeceğini açıklamıştı. 2008 yılının 3 Nisan’ında NATO’nun Bükreş’te gerçekleştirilen zirvesinde Ukrayna ve Gürcistan’a üyelik teklif

¹³¹ *Ukraine: Presidential Election OSCE Final Report*,
<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14674?download=true> (11.05.2005)

¹³² Habibe Özdal, *Rus Dış Politikasında Ukrayna (1991-2014)*, Ankara: Ankara Üniversitesi, 2015, s.400.

edilmedi. Ukrayna'nın NATO'ya üye olmakla bağılı umutları 2010 yılında Yuşenko'nun cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Yanukoviç'e mağlup olması ile sonuçlandı.¹³³

Rusya'nın Ukrayna ile ilişkilerinin yumuşaması, Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçiminin ardından 2010 yılında başladı. Çünkü bu yıl cumhurbaşkanlığı seçimindeki iki ana adaydan biri olan ve Rusya'dan gelen Viktor Yanukoviç cumhurbaşkanı seçildi. 2010 cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ikinci turunda Viktor Yanukoviç, %3,5 daha fazla oy alarak seçimleri kazandı. Böylece, Ukrayna'da Turuncu Devrim sona erdi.

Yanukoviç'in cumhurbaşkanı seçilmesinin ardından Rusya ile ilişkiler gelişmeye başladı. Rusya ile ilişkileri ileriye götürmek için ilk adımı Ukrayna atdı. Nisan 2010'da Medvedev ve Yanukoviç tarafından imzalanan Kharkov Antlaşması yeni bir başlangıcın temelini attı. Bu anlaşma, Rusya Karadeniz Filosu'na ev sahipliği yapan Sevastopol limanındaki tesislerin kiralama süresinin 2042 yılına kadar uzatılmasını öngören bir anlaşma idi. Buna karşılık Rusya, Ukrayna'ya satılan gazı %30 indirim yaptı. Bu anlaşma, muhalefetin protesto ve tepkilerine rağmen, Yanukoviç'in Rusya'nın ihtiyaçlarını karşılamaya hazır olduğunu gösterdi. Sonuçta Rusya Kırım'daki varlığını korumak için gaz fiyatında küçük bir indirim yaparak bölgede stratejik avantaj kazandı.¹³⁴

Ukrayna'nın Rusya ile ilişkileri biraz iyileşmiş olsa da, Ukrayna'nın Avrupa Birliği'ne yaklaşma girişimleri bu ilişkilerin bozulmasına ve şiddetlenmesine neden oldu. Bu süreç 2013 yılında gerçekleşen ve 2014 yılında da devam eden bir kriz idi. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler bu yıllarda en düşük düzeyde olmuştur. Ukrayna, Avrupa Birliği ile Ortaklık Anlaşması imzalamak ve Avrupa ile entegrasyonunu daha da derinleştirmek istiyordu. Ancak, Litvanya'nın Vilnius kentinde düzenlenen Doğu Ortaklığı zirvesinden bir hafta önce Ukrayna Cumhurbaşkanı Yanukoviç, Avrupa Birliği ile İşbirliği Anlaşması Komisyonu'nu askıya aldığını ve Ukrayna'nın bu süreçten çekildiğini açıkladı. Rusya'nın baskısıyla Ukrayna, Avrupa Birliği ile tüm ilişkilerini askıya aldı.¹³⁵

¹³³ Fidan Ağakışiyeva, **Rusya - Ukrayna ilişkilerinde Kırım problemi**, Bakü: İktisad Üniversitesi, 2018, s.61.

¹³⁴ Olga Shumylo-Tapiola, **Ukraine and Russia: Ever Closer Neighbors?**, London: Carnegie Endowment For International Peace, 2011, s. 3-4.

¹³⁵ Ağakışiyeva, 2018, s.64-65.

Ukrayna'nın Avrupa Birliği ile İşbirliği Anlaşması'nı askıya alması ülkede siyasi gerginliğe neden oldu. Çünkü Avrupa Birliği ile yapılan bu müzakereler, siyasi baskı ve finansal kargaşa altında yaşayan insanlar için bir umut olmuştı. Bu süreçlerin askıya alınmasından dolayı, Ukraynalıların sokaklardaki protestoları giderek artmış ve ülkeyi iç savaşa sürüklemiştir. Maydan Meydanı, Aralık 2013'te 800.000 protestocu tarafından işgal edildi ve bu olay Ukrayna tarihindeki en büyük isyandı. Bu olaylar Maydan Olayları olarak hatırlandı. Ülkenin birçok yerinde, protesto eden binlerce kişinin talebi ile Cumhurbaşkanı Yanukoviç istifa etmek zorunda kaldı. Maydan Hareketi ve sonraki süreçlerin ardından Rusya, Ukrayna'nın bir bölümünü kontrol etmek için askeri güç kullandı. Kırım'daki Ruslar için tehlike arz eden olayların olduğunu gerekçe gösteren Rusya Kırım'ı Ukrayna'dan ayıran büyük krizin fitilini ateşledi.¹³⁶

Kırım, daha çok enerji potansiyeli yüksek bir bölge olarak bilinmektedir. Bu nedenle EXXON Mobile, Shell ve Chevron gibi şirketler bu bölgeye ilgi göstermekteydi. Ancak, Shell ve Exxon Mobile, Mart 2014'teki olayların ardından Kırım'ın batı kıyısındaki faaliyetlerini tamamen durdurdu.¹³⁷

Rusya'nın Kırım'la ilgili diğer önemli kazancı, enerji şirketi Chornomornaftogaz'ın eline geçmesiydi. Kırım'ın Rusya'ya eklenmesinin ardından, Chornomorneftogaz'ın Başkan Yardımcısı Volodimir Plechin, şirketin yönetiminin Gazprom'a devredildiğini söyledi. Şirketin kontrolünü ele geçirdikten sonra, Gazprom'un toplam değeri 50 milyar dolara ulaştı. Aynı zamanda, Kırım'ın işgali, Gazprom'un büyük önem verdiği Güney Akımı projesinde Rusya'nın elini güçlendirdi.¹³⁸

Kasım 2013'te Maydan'da başlayan ve sonunda Viktor Yanukoviç'in görevden alınması ile sonuçlanan protestolar sağ kanadın hakim olduğu bir hükümetin ortaya çıkmasına neden oldu. Mart ayında, Kiev'deki birçok devlet kurumunun kontrolü

¹³⁶ Ağakışiyeva, 2018, s.65.

¹³⁷ Justin Scheck, Scheck J. **Shell Pulls Out of Ukraine Deal Near Crimea**, London: The Wall Street Journal, 2014

¹³⁸ H.Arpaşlan Özmen, **Enerji Güvenliği Politikaları ve Kırım**, Kocaeli: Bilgesam, 2014, s. 771-775

muhafeletin eline geçti. Bunu takiben, 25 Mayıs 2014'te Peter Poroshenko, Ukrayna cumhurbaşkanlığı seçimlerinde oyların %56'sını alarak cumhurbaşkanı seçildi.¹³⁹

Kırım Cumhuriyeti'nin 11 Mart 2014 tarihinde bağımsızlığını ilan ettikten sonra, Kırım Yüksek Kurulu Kırım'daki olayları hızlandırdı ve 16 Mart 2014 tarihinde Kırım'da referandum düzenlendi. Kırım yarımadasının %13'ünü oluşturan Kırım Türkleri referanduma katılmadılar. Referandumda seçmenlerin %96,77'si Kırım'ın Rusya'ya katılması için oy kullandı. Birleşmiş Milletler (BM) bu referandumu yasadışı olarak değerlendirmek için Güvenlik Konseyi'ni acil toplantıya çağırdı. Rusya'nın oylamayı veto etmesi ve Çin'in oy kullanmaması BM'nin oylamayı fesh etmesine neden oldu. Referandum sonuçları 17 Mart'ta açıklandıktan sonra, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kırım'ı bağımsız bir devlet olarak tanıyan kararı onayladı.¹⁴⁰

Ukrayna hükümeti Kırımı geri almaya çalışırken 7 Nisan'da Donetsk bölgesi kendi özgürlüğünü ilan etti ve 28 Nisan'da Luksan Halk Cumhuriyeti ilan edildi. Bunu takiben 11 Mayıs'ta Donetsk ve Luhansk'ta referandum düzenlendi ve Ruslar bu bölgelerin de bağımsızlıklarını destekledi.¹⁴¹

1 Ocak 2015'e kadar, Ukrayna'daki iç savaş 4.700 kişinin ölümüne ve on binden fazla insanın kendi evinden göç etmesine neden oldu.¹⁴²

Kırım ihtilafından sonra, Birleşmiş Milletler dahil olmak üzere birçok kuruluş bu konuya tepki gösterdi. Çatışmanın ardından BM, Ukrayna'daki olaylara yönelik büyük bir adım attı: 27.03.2014 tarihinde toplanan BM Güvenlik Konseyi, Kırım'ın Ukrayna'dan Rusya'ya ayrılması konusundaki referandumunu kınayan taslak kararında oylama düzenledi. Yapılan oylamada, Rusya veto etme hakkını kullandı, Çin tarafsız bir pozisyonda kaldı ve çoğu ülke lehine oy kullandı.¹⁴³

Ukrayna'daki çatışmanın ardından uluslararası ve bölgesel aktörler sorunu çözmek için diplomatik bir şekilde hareket ettiler. Batı ülkeleri çeşitli alanlarda

¹³⁹ Petro Poroshenko wins Ukraine presidency, according to exit polls, 2014, <https://www.theguardian.com/world/2014/may/25/petro-poroshenko-ukraine-president-wins-election> (25.05.2014)

¹⁴⁰ Fidan Ağakışiyeva, 2018, s.83

¹⁴¹ Lugansk ve Donetsk bağımsızlığa oy verdi, 2014 <https://ria.ru/world/20140512/1007522425.html> (12.05.2014)

¹⁴² Anton Bebler, **Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict**, Romanya: Romanian Journal of European Affairs, 2015, s.47-49

¹⁴³ Nekrassov A., "Ukraine crisis: What's the UN doing about it?", 2014, <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/04/ukraine-crisis-what-un-doing-ab-201441761310213603.html>, (21.04.2014)

ekonomik yaptırımlar uygulayarak ambargolar aracılığıyla Rusya'yı cezalandırmaya çalıştılar. Teknoloji, finans, savunma ve enerji gibi sektörlerde faaliyet gösteren Rus şirketlerine ihracat yasağı getirildi. Rusya bu konuya aynı şekilde tepki verdi ve AB ürünlerinin ülkeye ithalatını boykot etti. AB ve ABD, Rusya'nın ekonomik yaptırımlara geri döneceğini ve anlaşmazlığın çözümünde önemli bir rol oynayacağını umuyordu. Bununla birlikte, Rusya bütün bunlara rağmen geri adım atmadı ve ekonomik ilişkilerin yönünü değiştirerek Asya-Pasifik bölgesinde ticari meslektaşları aramaya başladı. Rusya'ya uygulanan yaptırımlar, Rusya'ya olduğu kadar AB ekonomisi üzerinde de olumsuz bir etki yarattı.¹⁴⁴

3.3.1 Anadolu Ajansı'nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Türkiye'nin siyasi gündemine etkisi

Kırım olayları dünyadaki birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'nin de en önemli gündem mevzusu olarak kendi yerini hala koruyor. Türkiye'nin Kırım olaylarına daha hassas ve duyarlı yaklaşımının bazı önemli nedenleri var. Bunlar arasında sadece politik ve ekonomik nedenler değil, aynı zamanda bu topraklarla olan etnik bağlılıklar da kendi etkisini gösteriyor.

Kırım, tarihin eski devirlerinden itibaren Türk toprağı olarak bilinmektedir. Ancak sürekli Rus işgali ve müdahaleleri altında kalması bu topraklardan Kırım Tatarlarının zorla sürgün edilmelerine neden olmuştur. Kırım Hanlığı, Osmanlı Devleti'nin her zaman yanında olmuştur. Ancak Osmanlı koruyuculuğı, Küçük Kaynarca Anlaşması ile sona ermesinden sonra, rusların stratejik hedefi buraya yönelmiştir. Kırım'daki Türk varlığına son vermek ve bu topraklardan Türkleri sürgün etmek Rusya'nın burada yaptığı en önemli işlerden biridir.¹⁴⁵

2001 istatistiklerine göre Kırım'ın nüfusunun %24'ünü Ukraynalılar, %58'ini Ruslar ve %12'sini Tatarlar oluşturmaktadır. SSCB'nin 1991'de dağılmasının ardından Tatarlar, Kırım'a dönmeye başlamıştır. Bu, etnik Ruslar ile Kırım Tatarları arasındaki gerilimi toprak üzerinde arttırmıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Abdülkadir Aksöz, **Karadenizin Kilidi: Kırımın İlhak Sorunu**, İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi, 2015, S.10-11

¹⁴⁵ İsmail Aydın, "Ukrayna-Kırımda gelişen olaylar ve Türkiye", 2017, <http://sam.baskent.edu.tr/panel/UkraynaKirimTurkiye.pdf> (2703.2017)

¹⁴⁶ *Kırım niye bu kadar tehlikeli?*, 2014, https://www.bbc.com/azeri/region/2014/03/140303_crimea_background (01.03.2014)

Kırım, Rusya için siyasi ve coğrafi önem taşıdığı gibi Türkiye için de aynı öneme sahiptir. Tarihçi İlber Ortaylı açıklamasında, “Kırım çok önemlidir, çünkü Karadeniz’e sahip olmak istiyorsanız Kırım’a sahip olmanız gerekiyor. Bu bugünkü Rusya’nın konumu açısından önemli. Rusya’nın donanması yok. Kuzey’deki Baltik donanması yılın önemli bir zamanı donuktur. Dolayısıyla işe yarayan dünyaya açılan donanma ve bütün ticari filo buradadır. Sevastapol çok önemli bir üstür. Önemli stratejik bir noktadır,” diye fikirlerini belirtmiştir.¹⁴⁷

Kırım olayları patlak verdiği ilk günden bu yana Türkiye her zaman Ukrayna’nın toprak bütünlüğünü tanıdığını söylemiştir. Anadolu Ajansı da bundan önceki siyasi süreçlerde olduğu gibi Türkiye’nin Kırım’la ilgili politikasını kendi haber siyaseti ile desteklemiş ve bu konuya hassas yaklaşım göstermiştir.

26.02.2014 tarihinde AA’nın Kırım referendumundan önce hazırladığı “Kırım’da bölünme endişesi” yazısında Türkiye’nin bu olaya ilişkin rahatsızlıklarına yer verildi. Siyasilerin değil, tarihçilerin ve akademisyenlerin ilk olarak konuştuğu haberde Türkiye’nin acilen bu olaya müdahale etmesi gerektiği belirtilmiştir. Haberde Kırım Tatar Milli Meclisi’nin Türkiye Temsilcisi ve Emel Kırım Vakfı Başkanı Zafer Karatay, Kırım’da etnik çatışmalara sebebiyet verebilecek gelişmeler yaşandığını belirtmişti. USAK Avrasya Araştırmaları Merkezi Uzmanı Habibe Özdal’a göre ise Ukrayna için bölünme, ciddiye alınması gereken bir alternatif çözüm olmaya doğru ilerliyordu.¹⁴⁸

AA tarafından hazırlanan haberin ardından, 26 Şubat 2014 tarihinde, TC Dışişleri Bakanlığı; Ukrayna ve özellikle de Kırım’daki olaylarla ilgili endişelerini dile getiren, 64 sayılı notayı yayımladı:

“Komşumuz ve stratejik ortağımız Ukrayna’da yaşanan siyasi krizin demokratik ilkeler ve uzlaşa temelinde, Ukrayna’daki tüm tarafların dahil olacağı kapsayıcı bir süreçle, en kısa sürede çözüme kavuşturulmasını temenni ediyoruz.

¹⁴⁷ İlber Ortaylı’dan Kırım değerlendirmesi: "Türkiye'nin Putin ile konuşması lazım...", 2015, <http://turkrus.com/64801-ilber-ortaylidan-kirim-degerlendirmesi-turkiyenin-putin-ile-konusmasi-lazim-xh.aspx> (01.03.2015)

¹⁴⁸ Kırım’da bölünme endişesi, 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirimda-bolunme-endisesi/179161>, (26.02.2014)

Gelinen noktada soruna Ukrayna'nın ulusal birliği, toprak bütünlüğü ve anayasal sistemi içerisinde çözüm bulunmasının önemi aşıkardır. Bu çerçevede, soydaş Kırım Tatarlarının da yaşadığı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde bulunan tüm tarafların da itidal ve sağduyuyla hareket etmesini bekliyoruz.

Türkiye, Ukrayna halkının meşru talepleri çerçevesinde bulunacak her türlü demokratik çözümü desteklemeye devam edecektir.”¹⁴⁹

Kırım olayı Anadolu Ajansı'nın dikkatle izlediğı konulardan biriydi. Kırım'da yapılan referandum dünyanın birçok yerinden gelen protesto gösterileriyle başladı. Türkiye Dışışleri Bakanlığı, referandumdan bir gün sonra, 17 Mart 2014 tarihinde 86 sayılı protesto notunu yayınladı:

“Kırım'da 16 Mart 2014 Pazar günü yapılan, hukuka aykırı ve gayri meşru “referandum”un neticesi ve buna bağılı olarak atılacak adımlar sonrasında oluşacak fiili durum Türkiye açısından herhangi bir hukuki geçerlilik taşımayacaktır ve tanınmayacaktır.

Türkiye, Ukrayna'daki krize bu ülkenin bağımsızlığı, egemenliği, siyasi birliği ve toprak bütünlüğü temelinde, demokratik ilkeler çerçevesinde, hukuka ve uluslararası anlaşmalara uygun bir çözüm bulunmasını her fırsatta önemle dile getirmektedir.

Türkiye, Kırım'ın asli unsuru olan ve tarihte büyük acılara maruz bırakılmış bulunan soydaş Kırım Tatar Türkleri'nin güvenlik ve esenliğine özel bir önem ve öncelik atfetmektedir. Bu husus uluslararası örgütler nezdinde tarafımızdan her defasında önemle vurgulanmaktadır.

Ukrayna ve bilhassa Kırım'da önümüzdeki dönemde yaşanabilecek gelişmelerin yakın çevremizin güvenlik ve istikrarına da olumsuz yansımaları olabileceğı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, askeri yollardan oldu-bitti yaratılmasının son derece

¹⁴⁹ T.C Dışışleri Bakanlığı, “Ukrayna'da Yaşanan Siyasi Kriz Hk.”, No: 64, 26 Şubat 2014, http://www.mfa.gov.tr/no_-64_-26-subat-2014_-ukrayna_da-yasanan-siyasi-kriz-hk.tr.mfa, (26.02.2014)

sakıncalı olduğuna bir kere daha dikkat çekiyor ve tarafları, soruna, yukarıdaki ilkeler zemininde siyasi bir çözüm bulmak için bir araya gelmeye davet ediyoruz.”¹⁵⁰

Kırım'daki siyasi kriz aniden Türkiye'nin ana gündeminin konusu oldu.

Anadolu Ajansı, Kırım olaylarında kamu bilgilendirme politikasını desteklemeye ve Kırım'ın Ukrayna'nın ayrılmaz parçası olduğunu yaptığı haberlerle anlatmayı başardı. 16 Mart 2014 tarihindeki referandumdan sonra Türk yetkililer AA'ya bu referandumu kınayan özel açıklamalar verdiler.

Türkiye Cumhuriyeti'nin o zamanki Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 06.05.2014 tarihinde yapılan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin toplantısında Türkiye'nin konuyla ilgili en sert tepkisini ilk defa buradan belirtti. AA'nın yayımladığı haberde Davutoğlu'nun “Türkiye olarak Ukrayna'nın birliği ve toprak bütünlüğünün mutlaka korunması gerektiğine inanıyoruz,” açıklaması dikkat çekti. Konuşmasında Davutoğlu Türkiye'nin Ukrayna'nın birliği ve toprak bütünlüğünün mutlaka korunması gerektiğine inandığını ve tüm uluslararası örgütlerin bu amaçla çalışma yürütmesi gerektiğini dile getirdi. Dışişleri Bakanı Türkiye'nin bu süreçte daha çok Kırım Tatarlarına karşı Rusya'nın uyguladığı politikayı sert bir dille eleştirerek, Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı Mustafa Kırımoğlu'nun iki gün Kırım'a girişinin engellendiğini belirtti. Haberde Davutoğlu'nun yaptığı konuşmasında; “Biz bu masanın etrafında oturan halkların birçoğu kendi ülkelerinde bulunmazken Tatarlar Kırım'daydılar. Dolayısıyla onların haklarına saygı gösterilmesi gerekir,” dediği yazıldı.¹⁵¹

Türkiye'nin o zamanki cumhurbaşkanı Abdullah Gül de konuyla ilişkin Türkiyenin politik duruşunu belli eden konuşma yaptı. Poreşonko'nun seçimlerde kalibiyet kazanmasının ardından onu arayarak tebriklerini ileten Gül, Kırım krizi ile ilgili fikirlerini de meslektaşına bildirdi. 27 Mayıs 2014 tairihinde AA'nın yayımladığı haberde Gül'ün Türkiye'nin Kırım olayında Ukrayna'ya desteklerinin hem siyasi hem de ekonomik açıdan devam edeceğini açık bir dille ifade etdiği yazıldı. Açıklamasında Gül Ukrayna Devlet Başkanı Poroşenko'ya, Ukrayna'nın sorunlarına uluslararası hukuk

¹⁵⁰ Türkiye Dışişleri Bakanlığı, “Kırım'da Düzenlenen Referandum Hk.”, No: 86, 17 Mart 2014, http://www.mfa.gov.tr/no_-86_-17-mart-2014_-kirim_da-duzenlenen-referandum-hk.tr.mfa (17.03.2014)

¹⁵¹ *Ukrayna'nın birliği ve toprak bütünlüğü korunmalı*, 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-nin-birligi-ve-toprak-butunlugu-korunmali/161692>, (06.05.2014)

temelinde çözüm bulma gayretlerine Türkiye'nin desteğinin süreceğini söylediği belirtildi.¹⁵²

Dönemin yeni dışişleri bakanı Mevlüt Çavuşoğlu 14 Ocak 2015 tarihinde Anadolu Ajansı'nın editör masasına konuk olarak Kırım krizini masaya yatıran açıklamalarda bulundu. Çavuşoğlu, Türkiye-Rusya ilişkilerinde son dönemde yaşanan gelişmelere ilişkin bir soru üzerine, iki ülke arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi bulunduğunu ve iyi durumdaki ikili ilişkileri daha da ileri taşımak istediklerini dile getirdi. "Rusya ile ilişkilerimizin iyi olması Rusya'nın Ukrayna'da yaptıkları ve Kırım'ı ilhakını tanımamız anlamına gelmez," diyen Çavuşoğlu, Türkiye'nin ilhakı tanımadığını ve tanımayacağını açık bir şekilde söylediklerini kaydetti. Çavuşoğlu, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Türkiye ziyareti sırasında da Türkiye'nin bu konudaki mesajını ilettiklerini dile getirdi.¹⁵³

Türkiye'nin politik açıdan Kırım Tatarları ile ilgili siyasi duruşu dünyanın dikkatini çekmeye devam etti. Türkiye bu konuyu uluslararası arenaya taşıyarak Kırım Tatarlarının saldırılara uğradığını belirtti. Tabii ki, devlet politikasının enfarmasyon dili olarak görünen Anadolu Ajansı, 2014 Mart referandumundan sonra Kırım Tatarlarının Lideri ve Ukrayna Meclisi Milletvekili Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ile bolca röportaj yapmış; onun konuşmalarını İngilizce, Rusça ve Fransızca dillerinde tercüme ederek manşetine taşımıştı.

Türkiye devletinin Kırım krizindeki en önemli isimlerinden biri olan Kırım Tatarlarının Lideri Abdülcemil Kırımoğlu özel reportajlarını ve açıklamalarını AA'ya vermeye devam etmişti. 30 Nisan 2014'te Berlin'de AA'nın muhabirine yaptığı açıklamada Kırımoğlu; Rusya'nın Kırım Tatarlarını Rus vatandaşı olmaya zorladığını söyledi. Haberde Kırım Tatarlarının yüzde 99'u Rus işgalini kabul etmediğini "Rus tarafında olanların parmakla sayılacak düzeyde" olduğunu söyleyen Kırımoğlu, Tatarların mevcut durumdan çok rahatsızlık olduğunu belirterek, şöyle konuştu: "İnsanlarımızdan bazıları Kırım'ı terk etmeye başladı. Ukrayna'nın batı veya başka bölgelerine gidiyorlar. Bizim aldığımız bilgiye göre 5 bine yakın Kırım Türkü Kırım'dan ayrıldı. Gittikleri yerde sıkıntılar çok. Biz buna da karşıyız. Biz yıllarca

¹⁵² Türkiye'nin desteği sürece, 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-destegi-surecek/156093>, (27.05.2014)

¹⁵³ Rusya Kırım Tatarlarıyla ilgili vaatleri yerine getirmede, 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-kirim-tatarlariyla-ilgili-vaatleri-yerine-getirmedi/84403>, (14.01.2015)

vatanımıza geri dönmek için mücadele verdik. Yeniden insanlarımız öz topraklarını terk etmeye mecbur kalıyorlar. Bu halkımız için bir trajedidir."¹⁵⁴

Bu açıklamaların ardından dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu, Mustafa Kırımoglu'yla Ankara'da biraraya geldi. Görüşmede Türkiye'nin gelişmelere dair ilkesel tutumunu her platformda açıkça ortaya koyduğunu vurgulayan Dışişleri Bakanı Davutoğlu, bu çerçevede, uluslararası hukuka uygun olarak Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması; çok uluslu bir yapıya sahip olan Ukrayna'da tüm kesimlerin temsil edildiği bir yönetimin kurulması ve Kırım Tatar Türklerinin özerkliğinin korunarak Kırım'daki tüm halkların barış içerisinde yaşamasının Türkiye'nin öncelikleri olduğunu ifade etti.¹⁵⁵

Kırım Tatarlarının Lideri Abdülcemil Kırımoglu'nun o tarihten itibaren AA'ya özel açıklamalar vermeye devam ediyordu. Kırımoglu 15 Aralık 2015 tarihinde AA muharibine verdiği açıklamasında "Rusya, vahşi Türk karşıtlığı başlattı. Kırım'da Türk evliliklerinden oluşan aileleri sürgüne tabi tutuyorlar, işadamlarına baskı yapıyorlar," dedi. Ukrayna Milletvekili, "Türkiye'de öğrenim görmüş öğrencileri Türk istihbaratına çalışmakla suçluyorlar," diye konuşmasına devam etmişti.¹⁵⁶

06 Nisan 2016 tarihinde Kırım Tatar halkının lideri, Ukrayna Milletvekili Mustafa Abdülcemil Kırımoglu; AA'ya yaptığı bir diğer açıklamasında "Rusya, Kırım'da Tatarlara baskı yapmaya devam ediyor," diyerek Tatarlara ait 200 civarında ev, okul ve camiye Rusya Federal Güvenlik Servisi'nin (FSB) baskın düzenlediğini ifade etti. Kırım meselesinde uluslararası toplumun yeterli destek verip vermediği yönündeki soru üzerine Kırımoglu, Kırım'ın Rusya'ya katılması için yapılan sözde referandumun Birleşmiş Milletlerde iki yıl önce oylamaya sunulduğunu, pek çok devletin ise oylamaya katılmayarak çekimser kaldığını hatırlattı.¹⁵⁷

¹⁵⁴ Kırım Tatarları Rus vatandaşı olmaya zorlanıyor, 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirim-tatarlari-rus-vatandasi-olmaya-zorlaniyor/163239>, (30.04.2014)

¹⁵⁵ Dışişleri Bakanı Davutoğlu "Kırım'da emrivaki şeklinde yapılan referandum kabul edilemez niteliktedir, 2014, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-_kirim_da-emrivaki-seklinde-yapilan-referandum-kabul-edilemez-niteliktedir.tr.mfa (1703.2014)

¹⁵⁶ Mustafa Abdülcemil Kırımoglu: Rusya vahşi Türk karşıtlığı başlattı, 2015, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mustafa-abdulcemil-kirimoglu-rusya-vahsi-turk-karsitligi-baslatti/491606> (15.12.2015)

¹⁵⁷ Rusya Kırım'da Tatarlara baskı yapmaya devam ediyor, 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-kirimda-tatarlara-baski-yapmaya-devam-ediyor/550582>, (06.04.2016)

Anadolu Ajansı, Kırım olayında Tatarların söz hakkını dünyaya duyurmak için bu konuyu askıya almadan konuya dikkat çekiyordu. Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı Çubarov'un Rusya'ya ilişkin sert açıklamaları da Kırım'ı işgal eden AA'nın manşetlerinden düşürülmüyordu. 19 Nisan 2016 tarihinde AA'nın yaptığı haberde Çubarov'un sosyal medyadaki hesabında Putin'le ilgili sert sözleri haberleştirilerek servis edildi. Haberde Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı Çubarov, "Kırım'ı işgal eden Putin, işgal ettiği ülkelerde bazı halkları yok eden Hitler rejimi ile arasındaki zihinsel mesafeyi kısaltan bir adım daha attı," dedi. Batılı devletlerin Rusya'nın Kırım'daki bu girişimlerine kayıtsız kalmasına tepki gösteren Çubarov'un açıklamasında şunlar kaydedildi:

*"Başka bir mesele, Batılı devletlerin liderleri, tüm dünyanın kaderine karar verme rolünü açıkça üstlenen Rusya'ya karşı devekuşu politikalarının kendi halkları için sonuçlarının farkında mı? Bugün Kırım Tatarları, Ukraynalılar, Ukrayna darbe altında... Rusya'nın yarın kim hakkında hüküm vereceği sorusundan kaçınmayın. Bu, sizin ülkeniz ve sizin halkınız olacak."*¹⁵⁸

Kırım'ı işgal eden AA da bu açıklamanın ardından 20 Mayıs 2016'da AA'ya verdiği özel açıklamada "Putin'in de sonu Hitler gibi olacak" diyerek Çubarova desteğini belirtmiştir.¹⁵⁹

AA'nın Kırım'la ilgili haberleri 16 Mart 2014 referandumundan sonra daha da sıkça yayımlanmaya başlamıştır. Bu haberlerin ardından Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı da her yıl Kırım'ın gayrimeşru ilhakı ile ilgili notalar vermeye devam etmiş ve notalarda Kırım Tatarlarına karşı yapılan dışlama politikası kınanmıştır. Son olarak T.C Dışişleri Bakanlığı resmi olarak 16 Mart 2018 tarihinde Kırım'ın gayrimeşru ilhakının dördüncü yıldönümü ile ilgili nota vermiştir. Açıklamada "Uluslararası hukukun ihlalini teşkil eden bu eylemin sonucu olarak ortaya çıkan fiili durumu tanımadığımızı bir kez daha yineliyor, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine olan desteğimizi teyit

¹⁵⁸ Putin, Hitler rejimi ile arasındaki zihinsel mesafeyi kısaltan bir adım daha attı, 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/putin-hitler-rejimi-ile-arasindaki-zihinsel-mesafeyi-kisaltan-bir-adim-daha-atti/557510>, (19.04.2016)

¹⁵⁹ Putin'in de sonu Hitler gibi olacak, 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/putin-in-de-sonu-hitler-gibi-olacak/575561>, (20.05.2016)

ediyoruz. Yarımada'nın asli unsurlarından olan Kırım Tatar Türklerinin durumu başta olmak üzere, Kırım'daki gelişmeleri yakından izlemeyi sürdüreceğiz," denilmiştir.¹⁶⁰

Son olarak 07 Haziran 2018 tarihinde AA'da yayımlanan haber Türkiye'nin geçen yıllardan bu güne kadar Kırım konusundaki duruşunu bir kez daha ortaya koyuyor. Haberde Dışışleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye'nin her zaman Ukrayna'nın sınır ve toprak bütünlüğünden yana olduğunu ve Ukrayna'nın egemenliğini desteklediğini belirterek, "Kırım davasını hiçbir zaman unutmadık, unutmayacağız. Kırım'ın ilhakını tanımadık, tanımayacağız," demiştir. Dışışleri bakanı açıklamasında Kırım Tatarları için Türkiye'nin elinden geleni yapacağını garantisini vermiştir.

Kırım olaylarının baş gösterdiği 2014 senesinden bugüne kadar Türkiye resmi olarak bu topraklarda yapılan referendumu tanımamış, Kırım Tatarlarının hak ve hukuklarının yerine getirilmesi istikametinde işlerin yürütülmediğini açık bir dille ifade etmiştir.

Kırım olaylarında Anadolu Ajansı'nın yayın politikası 16 Mart 2014 yılından bugüne kadar her zaman Türkiye devletinin politikası ile aynı olmuştur. Rusya ile farklı dönemlerde gergin siyasi süreçler yaşanmasına rağmen Türkiye, Ukrayna'nın parçalanması ve Kırım'ın bu ülkeden ayrı salınmasına sessiz kalmamış ve Kırım Türklerine karşı olan baskıları kınamıştır.

3.3.2 AzerTAc Ajansı'nın hazırladığı haberler ve bu haberlerin Azerbaycan'ın siyasi gündemine etkisi

SSCB dağıldıktan sonra Azerbaycan'la beraber bağımsızlığını ilan eden ülkelerden biri de Ukrayna olmuştur. Bağımsızlık elde ettikten sonra Azerbaycan Cumhuriyeti ile Ukrayna arasında diplomatik ilişkiler ilk kez 31 Ocak 1992 yılında kurulmuştur. 1996 yılında Ukrayna'nın Azerbaycan'da, 1997 yılında ise Azerbaycan'ın Ukrayna'da büyükelçilikleri açılmıştır ve her iki ülke büyükelçiliği bugüne kadar işgalini devam ettirmektedir.¹⁶¹

Azerbaycan halkı ile Ukrayna halkları arasında sıkı ilişkiler tarihen mevcut olmuş ve günümüze kadar devam etmektedir. Ukrayna Cumhuriyeti'nin Kırım

¹⁶⁰ Dışışleri Bakanlığı Resmi sitesi, 2018, http://www.mfa.gov.tr/no_-75-kirimin-gayrimesru-ilhakinin-dorduncu-yildonumu-hk.tr.mfa (16.03.2018).

¹⁶¹ Azerbaycan Dışışleri Bakanlığı resmi sitesi, 2013, <http://mfa.gov.az/files/file/Azerbaycan%20-%20Ukrayna%20munasibetleri.pdf>, (30.08.2013).

yarımadasında yaşayan Türk dilli halk olan Kırım Tatarları ile ise Azerbaycan halkını daha sıkı bağlar bağlamaktadır. Kırım Türklerinden olan İsmail Gaspıralı, Mustafa Kırımoğlu Azerbaycan'da saygıyla anılmaktadır. Çar Rusya'sı zamanı imparatorluk sınırlarındaki tüm Türk dilli halklar ve Azeriler resmi belgelerde Tatar olarak adlanmıştır. Bu nedenle Azerbaycan'ın tarihi Lenkeran ilçesinde Kazaklara anıt yapılmıştır. Ukraynalı Ataman A. Golovaty 1795 yılında Azerbaycan'ın güney sınırlarını korumak amacıyla Azerbaycan'a gelmiş ve burada vefat etmiştir. 200 yıldır Azerbaycan halkı onun mezarını koruyor. 1930 yıllarında Ukraynalılar da Azerbaycan halkı gibi Stalin rejiminin baskılarına maruz kalmıştır. Günümüzde Ukrayna'da yaklaşık 500 bin Azeri vatandaş yaşıyor. Bu ülkede güçlü Azerbaycan diasporası faaliyet gösteriyor ve onlar halen politik süreçlere aktif katılım sergiliyorlar.¹⁶²

Azerbaycan ve Ukrayna ekonomik düzeyde de büyük işbirliği ilişkileri oluşturdular. Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü (GUAM) ile beraber, Azerbaycan ile Ukrayna, Kara Deniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KDEİÖ) kapsamında sıkı ilişkiler kurmayı başarmışlardır. Azerbaycan'ın Ukrayna ile ticari ilişkileri 100 milyon ABD dolarından daha çoktur.¹⁶³

Gelişen karşılıklı ilişkiler sonucu Ukrayna ile Azerbaycan arasında stratejik ortaklık ortaya çıkmıştır. Azerbaycan'la Ukrayna arasındaki stratejik ortaklık uluslararası işbirliğinden başlayarak ekonomik ve askeri alanlara kadar büyük bir alanı kapsamaktadır. Azerbaycan ve Ukrayna Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü ve KDEİÖ kapsamında birlikte başarılı faaliyet göstermektedirler. Her iki ülke uluslararası arenada birbirlerinin mevkiini desteklemekte ve ülkeler arasındaki ilişkileri geliştirmektedir.

Azerbaycan ve Ukrayna yalnızca Eski Sovyet ülkeleri arasında değil, uluslararası ilişkiler sisteminde de saygın ülkelere dönüşmüşlerdir. Ukrayna, Azerbaycan'ın dokunulmazlığını desteklemekte ve Dağlık Karabağ sorununun uluslararası hukuk normları uyarınca çözülmesi konusunu dile getirmektedir.

Ukrayna'nın Kafkasya ve Karadeniz bölgelerinde askeri jeostratejik açıdan Rusya'ya alternatif olarak çıkması, resmi Moskova'nın çatışmalarla ilgili takındığı ikili tutumdan rahatsız olan Azerbaycan'la ilişkilerinin daha da derinleşmesine neden olan

¹⁶² Azerbaycan - Ukrayna ilişkileri, <http://lib.aliyev-heritage.org/az/3134282.html> (27.06.2010)

¹⁶³ Azerbaycan - Ukrayna ilişkileri, 2010.

temel faktörlerden biri olmuştur. Fakat genel olarak son krizli olaylar vuku buluncaya kadar Ukrayna Güney Kafkasya’da ciddi jeopolitik etken olarak kendini gösteremeyen ülkelerden biri haline gelmiştir. Türkiye, İran, Rusya, ABD, Avrupa Birliği’nin aktif bölgesel politikası fonunda bu ülke, her zaman passif gözlemci rolünde kalmıştır. Örneğin, şimdiye kadar bölge ülkeleri tarafından Güney Kafkasya’da güvenlik sisteminin yapılmasına dair birtakım tekliflerin dile getirilmesine rağmen, bu “formatların” hiçbirinde Ukrayna’nın katılımı öngörülmemiştir. Ukrayna’nın bölgesel jeopolitiğinde eski Sovyet ülkelerinin mekanındaki mevcut ‘bölgesel çatışma odakları’nın söndürülmesinde katılım eğiliminin olmasına rağmen, Rusya faktörüne göre Dağlık Karabağ gibi bölgesel çatışmaların, özellikle de etnik separatizmle ilgili olan çatışmaların çözümlenmesinde somut politik ifadeye dönüşmemiştir.¹⁶⁴

Ukrayna’nın Güney Kafkasya’da Rusya’nın askeri jeostratejik alternatifi olarak çıkması; yalnız Azerbaycan için değil, Gürcistan, Moldova için de çekici gözükmekteydi. Zira tüm bu ülkeler Rusya’nın SSCB’nin dağılmasından sonraki politikasının temel kurbanlarından olmuştur. Gürcistan’da Abhazya’da ve Osetya’da Rusya’nın ısrarı ile oluşan separatizm hareketleri, Moldova’nın batı yönlü siyasetine karşı gerçekleştirilen saldırılar bu ülkelerin birleşmesi için zemin oluşturdu. 1990 yılının sonlarında bu dört devlet bir araya gelerek GUAM adı verilen hükümetler arası örgüt oluşturmuş; bölgede güvenlik ve işbirliği konularının çözümünde kendi güçlerini birleştirmiştir. GUAM üyesi olan devletlerin herbiri kurumun işine aktif bir şekilde katılmakta ve kendi bölgesel jeopolitik çıkarlarının gerçekleşmesi için kurumun imkanlarından faydalanmaya çalışmaktadır.¹⁶⁵

Ukrayna ile Azerbaycan arasındaki ilişkileri incelerken, Kiev’in tüm hükümetler zamanında dış politikasında Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü tanıdığını açıkça beyan etmesinden söz etmemiz gerekir. Ukrayna, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü destekleme konusunda her zaman aktif bir konum sergilemiştir ve bu konudaki duruşu resmi Bakü tarafından da olumlu yönde değerlendirilmiştir.

Resmi Kiev, Eylül 2010’da Azerbaycan, Gürcistan ve Romanya Cumhurbaşkanları tarafından başlatılan AGRI’nın enerji projesine (Azerbaycan, Gürcistan, Romanya Bağlantısı) ilgisini hiçbir zaman gizlememiştir. Bu projede,

¹⁶⁴ Ali Hasanov, *Azerbaycanın Geosiyaseti*, Bakü: Zərdabi, 2015, s.470.

¹⁶⁵ Ali Hasanov, s.472.

Azerbaycan gazı Kulevi terminaline (Gürcistan) dahil olmakta ve burada sıvılaştırılarak tankerlerle Konstanz'taki (Romanya) terminale taşınmaktadır. Ukrayna Enerji ve Kömür Endüstrisi Bakanı Igor Kryusin basına; "Ukrayna, Gürcistan'ın Kulevi Limanı'na sıvılaştırılmış gaz nakliyesi ile ilgili AGRI projesi kapsamında terminalin inşasında Azerbaycan ile işbirliğine hazır. 2015 yılında Ukrayna, Azerbaycan tarafından 5 milyar dolar tahsis edecek projeden gaz satın alma niyetini gizlemiyor," şeklinde açıklamada bulunmuştur. Başbakan Yardımcısı Yuri Boyko da ülkesinin AGRI çerçevesinde Odessa'daki bir terminalin inşasına 10 milyar dolar yatırım yapacağını belirtmiş ve Azerbaycan'dan sıvılaştırılmış doğal gaz almaya hazır olduğunu söylemiştir.¹⁶⁶

Ukrayna'nın askeri-sanayi kompleksindeki tecrübesi Azerbaycan için bu ülkeyi daha da çekici kılıyor. Bunun en başlıca sebebi Azerbaycan'ın devlet finansının çoğunun her yıl Ermenistan'la devam eden savaşta askeri sektöre tahsis edilmesi ve bu yönde olan çalışmalara her zaman önem vermesidir. Bu yüzden Azerbaycanın kendi silahını hazırlamasında Ukrayna tecrübesi sıkça kullanılmaktadır. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev Ukrayna ile askeri ve endüstri alanlardaki işbirliğine ilişkin sorulara, "Ukrayna bizim için güvenilir bir ortak, Azerbaycan'ın güvenebileceği dostane bir ülke" cevabını vermiştir.

Her yıl Ukrayna - Azerbaycan Hükümetlerarası Ekonomik Komisyonu toplantıları düzenli olarak yapılmaktadır. Günümüzde çok sayıda Azerbaycan diasporası Ukrayna'da yaşamakta ve bu ülkenin sosyo-politik, ekonomik ve kültürel yaşamında aktif bir rol oynamaktadır. Bu faktör iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinde özel bir rol oynamaktadır. Azerbaycan - Ukrayna ilişkileri ekonomik, politik, enerjiye ilişkin ve jeopolitik projeler çerçevesinde gelişmekte ve güçlenmektedir. İki ülke arasındaki ilişkileri stratejik ittifaklar seviyesine getirmek için her iki taraf da dikkatli adımlar atmaktadır. İki ülke arasındaki ikili ilişkilerin yanı sıra, çeşitli uluslararası kuruluşlar çerçevesinde de çalışmalar yürütülmektedir. Özellikle GUAM, TRACECA projesi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Birliği – Kafkasya - Asya ulaşım

¹⁶⁶ Svante Cornell, **Geopolitics and Strategic Alignments in the caucasus and central Asia**, Sweden: Journal of International Affairs, 1999, s.5.

koridoru karşılıklı ilişkilerin iyi düzeyde kurulduğu organizasyonlar arasında yer almaktadır.¹⁶⁷

Azerbaycan ile Ukrayna arasındaki ekonomik, politik ve kültürel bağların genişlemesi, aynı zamanda AzerTAc'ın haber politikasının da bu yönde gelişmesine katkıda bulunmaktadır. AzerTAc'ın yurtdışındaki haber büroları arasında Ukrayna bürosu günümüzde de aktif çalışma yürütmektedir. AzerTAc'ın Ukrayna'daki bürosu bu ülkede meydana gelen tüm olayları, özellikle Kırım'da yapılan referandum sonrasındaki siyasi atmosferi yakından takip etmekte ve Azerbaycan'da bu bilgileri sürekli olarak kamuoyunun dikkatine sunmaktadır.

AGİT Genel Sekreteri Didier Burkhalter'in Kırım'da yapılan referandumla ilgili açıklaması; 12 Mart 2014'te AzerTAc'ın muhabiri Elgün Niftaliyev'in hazırladığı özel raportajda yayınlanmıştır. Haberde Kırım'da düzenlenecek referandumun uluslararası hukukun ilkelerine uygun olmadığı belirtilmiştir. AGİT Genel Başkanı, Kırım'daki referandumun Ukrayna anayasasına karşı ihlal edildiğini belirtmiştir.¹⁶⁸

Bu haberden iki gün sonra – 14 Mart 2014 tarihinde, Azerbaycan Dışişleri Bakan Yardımcısı Araz Azimov; Kırım'da Aralık ayında yapılacak olan referandumla ilgili gazetecilerinden gelen soruları cevaplarken “Azerbaycan her zaman egemenlik, toprak bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı ilkelerine bağlı kalacaktır,” cevabını vermiştir.¹⁶⁹

Referandumdan iki gün sonra, Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Mammadyarov; “Azerbaycan'ın Kırım politikası nasıl olacak?” sorusuna Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün tanınacağını cevabını vermiştir: “Azerbaycan toprak bütünlüğü meselelerine saygı duyuyor. Çünkü ülkemiz Dağlık Karabağ'ın işgali ile karşı karşıya kalmış ve kendi egemenliğini korumak için büyük kayıplar vermiştir.”¹⁷⁰

16 Mart 2014 tarihinde Kırım'da yapılan referandumdan sonra, Azerbaycan devletinin resmi konumu, AzerTAc'ın haber politikasında yer bulmaya devam etti.

¹⁶⁷ Ali Hasanov, s.490-491

¹⁶⁸ AGİT Ofis Başkanı Didier Burkhalter: Kırım'da yapılan referandum yasadı, 2014, <https://azertag.az/xeber/57389>, (12.03.2014)

¹⁶⁹ Azerbaycan Dışişleri Bakanlığı Kırım'daki referandum hakkında konuştu, 2014, <https://oxu.az/politics/17451>, (14.03.2014)

¹⁷⁰ Elmar Mammadyarov, Kırım'dan bahsetti, 2014, <http://qafqazinfo.az/news/detail/elmar-mammedyarov-krimdan-danildi-72611>, (18.03.2014)

Referandumdan önce ve sonra, Dışışleri Bakanlığı'nın resmi konumu, AzerTAc'ın bu yönde daha fazla haber politikasının oluşması için teşvik ediciydi.

AzerTAc'ın Washington muhabiri Yusuf Babanlı, 03 Nisan 2014 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri'nde olan Kırım Tatar Ulusal Hareketi lideri, Ukrayna Yüksek Radası üyesi Mustafa Abdülcemil Kırımlıoğlu ile röportaj yapmıştır. Kırımoğlu, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda gösterdiği cesaret ve sağduyuya için Azerbaycan'a AzerTAc aracılığıyla teşekkür etti. Haberde Kırımoğlu, Ermenistan'ın Rusya'nın Kırım'la ilgili politik çıkarları yönünde hareket etmesi ve BM genel kurulundaki duruşu karşısında şaşırmadığını belirtti. Ermenistan'ın işgalci siyaseti sonucunda Azerbaycan topraklarının işgalde olduğunu ve bu konuda Rusya'nın Ermenistan'a destek olduğunu ifade etti. Açıklamasında Kırımoğlu, bu ülkelerin dünyadaki separatizmin yayılmasında önemli rol oynadıklarını iddia etti.¹⁷¹

AzerTAc'ın Kırım'la ilgili hazırladığı haberlerde, uluslararası toplumun konumu ve uluslararası hukukun gereklilikleri ön plana çıkarıldı. Ajans, mevcut ayrılıkçı adımın Dağlık Karabağ'da da atıldığını ve bu adımda Rusya faktörünün önemli bir rol oynadığını gösteren haberler yayınlamaya devam etti.

AzerTAc'ın 10 Mayıs 2014 tarihinde Berlin'deki muhabiri Vugar Seyidov'un hazırladığı makalede; Avrupa'daki sivil toplum örgütlerinin ve bu ülkelerdeki medya kuruluşlarının analizleri yer aldı. Gazetecinin "Batı medyası Ukrayna'daki ve Dağlık Karabağ'daki separatizmler arasındaki paralellikleri görmek istemiyor" başlıklı analitik makalesinde Kırım'daki olayların Dağlık Karabağ gibi dünyada yeni bir ayrılıkçı eylem olduğu ve burada Rusya'nın önemli etkiye sahip ülke konumunda olduğu açıkça belirtildi.¹⁷²

¹⁷¹ Kırım Tatar Ulusal Hareketi Genel Başkanı Mustafa Jamilov, Azerbaycan'ın gösterdiği cesaret ve sağduyuya duyduğu minnettarlığı dile getirdi, 2014, <https://azertag.az/xeber/59874>, (03.04.2014)

¹⁷² Qərbi KİV-ləri Ukraynada və Dağlıq Qarabağda separatçılıq arasında aşkar paralelləri görmək istəmirlər, 2014, <https://azertag.az/xeber/65440>, (10.05.2014)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANADOLU VE AZERTAC AJANSLARININ YAYIN POLİTİKASININ HABERCİLİK ANLAMINDA KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde Amerika Birleşik Devletleri'ndeki 45. cumhurbaşkanlığı seçimleri, Brexit (İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılması), Kırım ve Suriye olaylarıyla ilgili Anadolu ve AzerTAc ajanslarının yayımladığı haberlerin habercilik anlamında farklı ve benzer yönlerinin analizini yapılacaktır. Anadolu ve AzerTAc haber ajanslarının hükümetin bilgi politikasındaki rolünü, devletin enformasyon silahı olarak etkilerini, iki haber ajansının bültenlerinin ve yayınlanan haberlerinin toplum üzerindeki etkilerini 4 ana başlık etrafında detaylı biçimde incelenecektir.

4.1 ABD'de başkan seçimleri sürecinde Anadolu ve AzerTAc ajanslarının haber politikalarının karşılaştırılması

ABD'de başkan seçimleri Anadolu ve AzerTAc ajansları için birçok olaydan daha farklı önem taşımaktadır. Obama yönetimindeki ABD'nin hem Azerbaycan hem de Türkiye ile ilişkilerinin iyileşmediğini göz önünde bulundurursak iki devlet ajansı yeni seçimler öncesi ve sonrası haber politikalarında bu konuyu detaylı biçimde işlemişlerdir.

Aşağıdaki tabloda Anadolu Ajansı ile AzerTAc Ajansı'nın ABD'deki 45. başkanlık seçimleri sürecinde yayınladığı en önemli haberlerin kronolojik listesi ve ardından yaşanan siyasi olayların akışı görülmektedir:

Tablo 1

Anadolu Ajansı ve AzerTAc Ajansı'nın ABD'deki 45. başkanlık seçimleri sürecinde yayınladığı en önemli haberler

Anadolu Ajansı	AzerTAc Ajansı
1. Trump Clinton'dan 200 bin az oy almasına rağmen başkan oldu, - 09.11.2016	1. Seçmenler Koleji ABD başkanlık seçimlerinde Trump zaferini onayladı - 20.12.2016
2. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Trump'ı tebrik etti - 09.11.2016	2. İlham Aliyev, yeni seçilen ABD Başkanı Donald Trump'ı aradı - 17.09.2016
3. ABD ile PYD/PKK'dan sözde ordu hazırlığı - 09.01.2018	3. Ali Hasanov: ABD Helsinki Komisyonu Azerbaycan'a ikili politikayla yaklaşıyor - 10.05.2018
	4. Ali Hasanov: ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Azerbaycan'daki duruma ilişkin raporu önyargıyla hazırlanmıştır - 23.04.2018

Türkiye ve ABD arasındaki ilişkilerin Trump'ın seçilmesinin ardından daha da gerilmeye başlaması AA'nın yayın politikasında da ciddi dönüşe neden oldu. 20 Ocak 2017 yılında cumhurbaşkanı olarak yetkilerine başlayan Trump'ı tebrik eden Türkiye, bir yıl sonra, 20 Ocak 2018 tarihinde ABD'nin Suriye politikasını değiştiren adımı attı ve "Zeytin Dalı" operasyonuna start verdi. Bu tebrik haberi ve operasyonun başlamasına neden olan yazının ilk olarak Anadolu Ajansı'nda yayınlanması araştırmamızın en ince detaylarının başında geliyor.

ABD başkan seçimlerinin sürecine baktığımız zaman AA, daha çok resmi bilgileri servis eden haber ajansı konumunda gözüküyor. Bu süre zarfında hiç bir siyasi kuruluş, seçimlerin değerlendirilmesini resmi olarak yapmamış ve sonucun bitmesini beklemiştir. AA'nın yayın politikası seçimlerin sonucunu 09.11.2016 tarihindeki "Trump Clinton'dan 200 bin az oy almasına rağmen başkan oldu" başlıklı haberle

duyurdu.¹⁷³ Bu haberin ardından AA, özel olarak aynı tarihte “Cumhurbaşkanı Erdoğan, Trump’ı tebrik etti” başlıklı haberle Türkiye Cumhuriyeti’nin cumhurbaşkanının resmi tebrikini yayınladı.¹⁷⁴

Türkiye’nin başbakanı Binali Yıldırım ABD başkanının göreve başladığı gün yaptığı açıklamada ABD’den 3 beklentinin olduğunu söylemesinden sonra (Fethullah Gülen iade edilmeli, YPG’ye silah desteği sona ermeli, Türkiye’de ABD hakkındaki olumsuz algıyı düzeltmek için adımlar atılmalı) iki ülke arasında soğuk rüzgarlar esmeye başladı ve bu AA’nın yayın politikasını da büyük ölçüde etkiledi.

Devlet haber ajansının bilgi çağında enformasyonu kullanma şekilleri farklı olsa da, temel olarak devletin bilgi sıfatının taşıyıcısı olduğunu söyleyebiliriz. Birçok konuda olduğu gibi siyasi krizlerde devletin önemli gördüğü ve siyasi olarak ifade edemediği düşünceler, fikirler, istihbarat malumatları ve krizi önleyecek yaptırımları dönem dönem devlet haber ajansının haber aralıklarında boy göstermektedir. AA’nın Trump seçimlerinden sonraki duruşu ve habercilik kavramları içinde ve dışında yürüttüğü enformasyon politikası bunun en bariz örneğidir.

Dünyada birçok krizin çıkmasına neden olan enformasyon, AA’nın yayın hayatından da azade değildir. Öyle ki, tarihinde birçok defa devlet haber ajansı sıfatıyla istihbarat bilgilerini enformasyon diliyle aktaran AA, Trump seçimlerinden sonra da aynı kaderi yaşamıştır. Seçimlerden sonra jeopolitik konularda gerilen Türkiye - ABD ilişkilerinin en gergin dönemi AA’nın muhabirleri Muhammed Misto ve Levent Tok’un “ABD ile PYD/PKK’dan sözde ordu hazırlığı” başlıklı yazısı ile yaşanmıştır¹⁷⁵.

Bu konunun tetkikinde AA’nın devlet haber ajansı görevinden daha fazla “Zeytin Dalı” operasyonunun başlamasına neden olan güvenlikle ilgili bilgilerin ilk yayıncısı olduğunu görebiliriz. Devlet güvenliği ile ilgili gizli bilgilerin bilhassa devlet ajansının dili ile verilmesi ve bu yazıdan sonra Türk Silahlı Kuvvetleri’nin (TSK) operasyon yapması AA üzerinde devletin gücünün ve aynı zamanda AA’nın yayınladığı bilginin devlet için öneminin en belirgin göstergesidir.

¹⁷³ *Trump Clinton’dan 200 bin az oy almasına rağmen başkan oldu*, 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanini-seciyor/trump-clintondan-200-bin-az-oy-almasına-ragmen-baskan-oldu/682388> (09.11.2016)

¹⁷⁴ *Cumhurbaşkanı Erdoğan, Trump’ı tebrik etti*, 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanini-seciyor/cumhurbaşkanı-erdogan-trumpi-tebrik-etti/682399> (09.11.2016)

¹⁷⁵ *ABD ile PYD/PKK’dan sözde ordu hazırlığı*, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ile-pyd-pkkdan-sozde-ordu-hazirligi/1026069> (09.01.2018)

Bilginin ve en önemlisi devlet bilgisinin istihbarat şemsiyesi altında devlet haber ajansının manşetinden yayınlanması AA'nın Trump seçimlerinden önceki habercilik tarzının aksine, daha çok vurucu ve tetikleyici konum taşıdığını kanıtlıyor.

Cetveldeki haber başlıklarının karşılaştırılmasına baktığımızda AzerTAc'ın da ABD'deki cumhurbaşkanı seçimlerinden önceki ve sonraki süreçlerle ilgili bilgi politikası aslında devlet ajansı olarak Azerbaycan Devleti'nin siyasal görüşlerinin sunucusu olduğunu söylemeye esas oluşturuyor.

Ajansın 20 Aralık 2016 tarihinde ABD'deki muhabir bürosu ile duyurduğu “Seçmenler Koleji ABD başkanlık seçimlerinde Trump zaferini onayladı” haberi seçimlerin son gününde Trump yönetiminin hükumete geldiğini duyuruyordu.¹⁷⁶ Bu zaman diliminde ajans konuyu en ince detaylarına kadar özel haberleri ile Azerbaycan toplumuna duyuruyor, siyasi analizler yayınlıyordu. AA'nın yayın politikasında olduğu gibi AzerTAc da seçim sonuçlarından sonra cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in Trump'ı aramasını ve tebriklerini iletmesini haber olarak geçmiştir.

Siyasi krizlerin ve olayların merkezinde kalan devlet haber ajanslarının yayın politikaları bu krizlere uyarlanmak mecburiyeti ile karşı karşıya kaldığı zaman habercilik kavramlarında da bazı değişimler ortaya çıkıyor. Keza AzerTAc Ajansı'nın Trump'ın seçimlerdeki başarısından sonraki duruşu da bunu söylemek için yeterlidir. Bunun sebebi ise ABD'de faaliyette bulunan sivil toplum örgütlerinin ABD'nin “demokrasi ve ya anti-demokrasi” politikasıyla devletlere açtığı savaştır ki, Azerbaycan da bir zaman sonra bu savaşın içinde bulunan ülkelerden biri konumuna düşmüştür.

AzerTAc, bu durum karşısında devlet haber ajansı sıfatıyla habercilik yönünü ABD'nin enformasyon saldırılarını geri püsküren bir silah olarak kendi politikasını yürütmeye başladı. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Danışmanı Ali Hasanovun “ABD Helsinki Komisyonu Azerbaycan'a karşı ikili politikayla yaklaşıyor”, “ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Azerbaycan'daki duruma ilişkin raporu önyargıyla hazırlanmıştır” başlıklı demeçlerini özel olarak AzerTAc'a vermesi ve AzerTAc vasıtasıyla topluma ve dünyaya duyurması buna örnektir¹⁷⁷.

¹⁷⁶ Seçmenler Koleji ABD başkanlık seçimlerinde Trump zaferini onayladı, 2016, <https://azertag.az/xeber/1020823> (20.12.2016)

¹⁷⁷ Ali Hasanov: ABD Helsinki Komisyonu Azerbaycan'a karşı ikili politikayla yaklaşıyor, 2018, https://azertag.az/xeber/Ali_Hesenov_ABS_Helsinki_Komissiyasi_Azerbaycana_qarsi_xususi_maragi_il_e_ferqlenir-1161408 (10.05.2018)

ABD’de başkan seçimleri sürecinde her iki ajansta siyasilerin ve devlet başkanlarının açıklamaları her iki devletin siyasal davranışlarının hangi tarzda olduğunu görmemizi sağlayan temel kriterdir. Bu da, devlet ajanslarının ve devletin stratejik konularda bilgiyi silah olarak kullanıklarını söylemek için bize dayanak oluşturuyor.

AA’dan farklı olarak AzerTAc daha çok ABD’den gelen baskıları önlemek için haber politikasını uyarlamıştır. AA’nın ise haber stratejisi, Türkiye ile çarpışan siyasi çıkarların ABD tarafından baskıyla yönetilmek istenmesine karşıdır.

Her iki ajansın yayın politikaları ABD’deki seçimler sırasında ve ondan önceki dönemde benzer olarak, sadece süreci gündeme taşımak yönünde olmuştur. Ancak yeni ABD başkanının dış politikası, ajansların farklı enformasyon yolunu seçtikleri izlenimi oluşturmaktadır. AA, seçimlerden sonra devletin gizli istihbarat bilgisini yayınlayarak Türkiye’nin Suriye politikasında ABD ile karşı karşıya gelmesine önayak olma, AzerTAc ise ABD’deki siyasileşmiş sivil toplum örgütlerinin ikili standartlarla hazırladıkları baskısal yaklaşımı susturma tavrı ile açısından farklılaşmıştır.

4.2 Brexit sürecinde Anadolu ve AzerTAc ajanslarının haber politikalarının karşılaştırılması

AA’nın ve AzerTAc’ın Brexit sürecinden önce ve sonra verdiği haberlerin her birinde Azerbaycan ve Türkiye’nin stratejik ilişkilerini görmek mümkündür. AA’nın Ankara Antlaşması gibi önemli bir evrakın kaderinin nasıl olacağı sorusu ve AB’nin temel finans kaynaklarından biri olan Büyük Britanya’nın Türkiye’ye mültecilerle ilgili ödemesi gerektiği paranın kaderi ile ilgili yayımlanan haberleri, AzerTAc’ın ise Brexit sürecindeki pozitif haberlere daha çok yer vererek İngiltere - Azerbaycan ilişkilerini güçlendirici yazılar hazırlaması bu düşünceyi desteklemektedir.

AA’nın Ankara Antlaşması ile ilgili yazılar yayınlaması, yetkililerin ve özellikle de Avrupa’da ikamet eden Türklerin itirazlarını temel kaynak olarak belirtmesi göz önünde bulundurulduğunda; ajansın bilgi sunumunun devletin menfaatlerine uygun olduğunu söyleyebiliriz. Tüm bunlar devlet haber ajansının aslında hem de devletin bilgi kaynağı olduğu düşüncelerini bir daha kanıtlıyor.

AA’nın Brexit sürecinde yayımladığı haberlerin sayısından farklı olarak Ankara Antlaşması ile ilgili verdiği haberlerin sayısında büyük bir fark bulunmaktadır. Farkın oluşması bilginin önemsiz olması olarak görülmemelidir, aksine bu haberlerin daha çok

analiz ve sivil toplum örgütlerinin dili ile verilmesinden kaynaklanıyor. Aşağıdaki cetvelde AA'nın Brexit'le ilgili yayınladığı haberlerin sayısal analizi yer alıyor:¹⁷⁸

Tablo 2
Anadolu Ajansı Haberleri

	Haber Sayı	Yıl	Sonuç
Brexit ile ilgili haberler	1277	2016 - 2019	Günümüzde de bu türlü haberler yayınlanıyor
Ankara Antlaşması ile ilgili haberler	84	2016 – 2019	Anlaşma kendi hükümlülüğünü koruyor
Siyasilerin Brexit ile ilgili konuşmaları	-	2016-2019	AA siyasilerin bu süreç zarfında en özel açıklamalarını günümüzde de yayınlıyor

Tabloda görüldüğü üzere AA, Brexit ile ilgili haberleri 2016-2019 arasında yayımlamaya başlamıştır. Bu haberlerde Brexit sürecinin Avrupa Birliği ailesinin sonu olması ve günümüz ekonomisine olan tesirleri detayına kadar ele alınmıştır.

Brexit sürecinde AzerTAc'ın Londra'daki özel muhabiri Orhan İsmayılov, olayları yakından izleyen gazetecilerden biri olmuş ve konuyla ilgili tüm detaylı bilgileri Azerbaycan toplumuna iletmiştir. Brexit sürecinden önceki ve sonraki dönemde muhabir bu olayla ilgili yaklaşık 312 haber hazırlamış, bu haberler kısa sürede Azerbaycan medyasının temel referans kaynağı olmuştur.¹⁷⁹

Aşağıdaki tabloda AzerTAc haber ajansının Brexit sürecindeki yayın politikasının sayısal analizini göreceğiz:

¹⁷⁸ Anadolu haber ajansı sitesi, 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/search/?s=brexit> (02.01.2019)

¹⁷⁹ AzerTAc haber ajansı sitesi, 2019, <https://azertag.az/axtarish?search=brexit> (03.03.2019)

Tablo 3
AzerTAc Ajansı Haberleri

	Haber Sayı	Yıl	Sonuç
Brexit ile ilgili haberler	312	2016 - 2019	Günümüzde de bu türlü haberler yayınlanıyor
Azerbaycan ve Birleşik Krallıkla ilgili ikili ilişkilerden bahseden haberler	133	2016 – 2019	Günümüzde de bu türlü haberler yayınlanıyor
Siyasilerin Brexit ile ilgili konuşmaları	52	2016-2019	Günümüzde de bu türlü haberler yayınlanıyor

AzerTAc ve Anadolu ajanslarının Brexit sürecinde verdiği enformasyonların sayında ciddi farkın olması aslında Türkiye ve Azerbaycan'ın bu olaya siyasi yaklaşımının göstergesidir. Öyle ki, Türkiye'den farklı olarak Azerbaycan ile Birleşik Krallık arasında daha çok ekonomik çıkarların ön sırada durması ve iki ülkenin birbirinin çıkarlarına saygı duyması daha çok dikkat arz ediyor.

Bu tabloda Anadolu Ajansı ile AzerTAc Ajansı'nın Brexit sürecinde yayınladığı en önemli haberlerin kronolojik listesi ve iki ajansın habercilik kavramlarının karşılaştırılması görülmektedir:

Tablo 4
Anadolu Ajansı ve AzerTAc Ajansı'nın Brexit sürecinde yayınladığı en önemli haberler

Anadolu Ajansı	AzerTAc Ajansı
1. 'Ankara Anlaşması'nın sonlanması anlamına geliyor' - 25.06.2016	1. Büyükelçi Carole Crofts: İngiliz-Azerbaycan ilişkileri sağlam temellere dayanıyor - 03.03.2017
2. Brexit İngiltere'de Ankara Anlaşmasıyla bulunan Türkleri etkileyebilir - 24.02.2017	2. Brexit'in Avrupa Birliği bankaları üzerindeki etkisi minimuma indirilecek- 23.12.2017
3. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Birleşik Krallık Başbakanı May ile telefonda görüştü - 27.08.2018	3. 2018 de Brexit ile ilgili neler bekleniyor? - 02.01.2018
4. İngiliz mahkemesinden Ankara Anlaşması davasına izin - 28.11.2018	4. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, bir grup İngiliz milletvekiliyle bir araya geldi - 26.04.2018

25 Haziran 2016 tarihinde Türkiye'nin Londra Büyükelçisi Abdurrahman Bilgiç; AA'ya özel açıklama vererek Brexit sürecinden sonra Birleşik Krallık'ın Ankara Antlaşması'nı feshedeceğinin sinyalini vermiştir.¹⁸⁰ Bu sinyalin ardından Türkiye'nin İngiltere'deki diaspor teşkilatları ayaklanmaya başladılar. 24 Şubat 2017 tarihinde yayınlanan haber "Brexit Ankara Antlaşması'yla İngiltere'de bulunan Türkleri etkileyebilir" başlığı ile İngiltere'deki Türk toplumunun yaşadığı zorlu durum gösterilmiştir. Raslantı değildir ki, bu haberlerden sonra 27 Ağustos 2018 tarihinde AA, Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'la Theresa May'in telefon görüşmesi ile ilgili haber yayınlamıştır.¹⁸¹ Bu haberin ardından 28 Aralık 2018 tarihinde "Türk İş Adamları Birliği'nin kurucusu İpek Leni Candan, "Ankara Antlaşması" ile ilgili

¹⁸⁰ 'Ankara Anlaşması'nın sonlanması anlamına geliyor', 2016, <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ankara-anlasmasinin-sonlanmasi-anlamina-geliyor/597468> (25.06.2016)

¹⁸¹ Cumhurbaşkanı Erdoğan, Birleşik Krallık Başbakanı May ile telefonda görüştü, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-birlesik-krallik-basbakani-may-ile-telefonda-gorustu/1239999> (27.08.2018)

mahkemeye yaptığı başvurunun kabul edildiğini, AA'ya verdiği özel demeçte açıklamıştır.¹⁸²

Haber akışından da anlaşıldığı üzere AA'nın Brexit sürecindeki yayın politikası daha çok Türkiye'nin ikili ilişkilerde en önemli olarak gördüğü Ankara Antlaşması'nın kaderi ile ilgili olmuştur. Siyasilerden daha çok sivil toplum örgütü liderlerinin ve İngiltere'de yaşayan Türk topluluklarının önde giden isimlerinden alınan demeçler ve açıklamalar AA'nın bu konudaki haber stratejisinin ana kaynağını temin etmiştir.

Tüm siyasi ve ekonomik ilişkileri gözönünde bulundurursak, Brexit sürecinin Azerbaycan Cumhuriyeti için de daha önemli olduğunu ve Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bu süreci yakından takip eden bir ülke olduğunu söyleyebiliriz.

AzerTAc'ın yayın politikasında Azerbaycan Cumhuriyeti'nde milyarlık petrol projelerine yatırım yapan BP'nin Brexit sürecinden sonra da SOCAR ile D 230 projesini imzalaması, Birleşik Krallık'ın Azerbaycan Cumhuriyeti'ne karşı ilişkilerinin loyal olduğunu beyan etmesi en önemli başlık haline gelmiştir.

Brexit sürecinde AzerTAc, her iki ülkenin daha sıkı ilişkiler kuracağını; 03 Mart 2017 tarihinde Büyük Britanya'nın Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki Büyükelçisi Carole Crofts'un açıklaması ile yayınlamıştır.¹⁸³ Ajansın 23 Aralık 2017 tarihinde "Brexit'in Avrupa Birliği bankaları üzerindeki etkisi minimuma indirilecek" başlıklı haberi bu konudaki toplumsal önyargıyı kırmayı hedeflemiş ve Brexit sürecinden sonra da Birleşik Krallık'ın gücünü kaybetmeyeceğini haberin dili ile aktarmıştır.¹⁸⁴ 02 Ocak 2018 tarihinde "2018 de "Brexit" ile ilgili neler bekleniyor?" başlıklı haberde AzerTAc daha çok pozitif yönden bu sürecin Avrupa Birliği için etkilerini aktarmış ve haberde Azerbaycan'la İngiltere'nin ekonomik ilişkilerinin sağlamlığına işaret edilmiştir.¹⁸⁵ Ajans son olarak 26 Nisan 2018 tarihinde "Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, bir grup

¹⁸² İngiliz mahkemesinden Ankara Anlaşması davasına izin, 2018, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingiliz-mahkemesinden-ankara-anlasmasi-davasina-izin/1324369> (28.11.2018)

¹⁸³ Büyükelçi Carole Crofts: İngiliz-Azerbaycan ilişkileri sağlam temellere dayanıyor, 2017, https://azertag.az/xeber/Sefir_Kerol_Krofts_Britaniya_Azerbaycan_elaqeleri_mohkem_temel_uzerinde_qurulub-1040540 (03.03.2017)

¹⁸⁴ Brexit'in Avrupa Birliği bankaları üzerindeki etkisi minimuma indirilecek, 2017, https://azertag.az/xeber/Brexitin_Avropa_Ittifaqi_banklarina_tesiri_minimuma_indirilecek-1123523 (23.12.2017)

¹⁸⁵ 2018 de "Brexit" ile ilgili neler bekleniyor?, 2018, https://azertag.az/xeber/2018_ci_ilde_Brexit_ile_bagli_neler_gozlenilir-1125714 (02.01.2018)

İngiliz milletvekiliyle bir araya geldi” başlığı ile İlham Aliyev’in Londra’ya yaptığı resmi ziyareti kendi muhabirinin yaptığı haberlerle servis etmiştir.¹⁸⁶ Bu haber dizisinde İlham Aliyev’in seçimleri kazanmasının ardından ikinci resmi ziyaretini Birleşik Krallık’a yapmasının altında yatan nedenleri vurgulayarak, Azerbaycan petrol devi SOCAR’la BP arasındaki ilişkilere değinmiştir.

Brexit sürecinde Anadolu Ajansı’nın yayın politikası ile AzerTAc Ajansı’nın yayın politikası arasında en önemli benzerlik; gerek Türkiye’nin, gerekse de Azerbaycan Cumhuriyeti’nin Birleşik Krallık ile olan ekonomik ilişkilerine zarar vermemesi için enformasyon politikasına özenle davranılmasıdır. Öncelikle söylemeliyiz ki, her iki ülkenin Birleşik Krallık ile fors - major siyasi sorunu şimdiye kadar yaşanılmamış ve bunun aksine daha güçlü ilişkiler oluşturulmuştur. Her iki ülkenin devlet ajansının Brexit sürecinde siyasilerin resmi dille konuşmadıkları fikirleri enformasyon diline çevirmeleri ve bu fikirlerin bir süre sonra Birleşik Krallık’ın dikkatini çekerek geçiş dönemindeki problemleri halletmesi önemli bir husustur.

Sonuç olarak Anadolu ve AzerTAc haber ajanslarının enformasyon politikalarında devletlerin önemli yer tuttuğunu söyleyebiliriz. İki ülke de bu ajansları bu süre zarfında bilgi kaynaklarını kendi üretimleri olarak kullanmaya ağırlık vermiştir. AA ve AzerTAc, Brexit sürecinde İngiltere kendi muhabirlerinin yaptığı haberleri servis edip bu haberlerde devletin stratejik çıkarlarını ön planda tuttular. Ankara Antlaşması’nın feshedilmesinin Türkiye’ye vereceği zararları anlatan AA, sivil toplum örgütü üyelerinin ağzından habercilik kurallarına uygun yayın politikası sergiledi. AzerTAc ise bu süre zarfında cumhurbaşkanı İlham Aliyev’in seçimleri kazanmasının ardından ikinci resmi ziyaretini neden Birleşik Krallık’a yaptığını haber dili ile anlatarak, devletin bu konudaki tutumunu ortaya koydu. Bu süre zarfında AzerTAc; İngiltere’nin Azerbaycan için önemini, BP gibi büyük petrol devinin Azerbaycan petrolünün ve gazının imalindeki rolünü ve SOCAR ile BP arasındaki mukavilesinin uzatılması yönündeki anlaşmayı haber diliyle servis etdi.

Her iki haber ajansının aynı süreçte aynı yayın akışını devam ettirdiklerini söyleyebiliriz. Brexit sürecinde Birleşik Krallık’la ilgili olumsuz haberlerin verilmemesi

¹⁸⁶ *Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, bir grup İngiliz milletvekiliyle bir araya geldi*, 2018, https://azertag.az/xeber/Prezident_Ilham_Aliyev_Britaniya_parlamentinin_bir_grup_uzvu_ile_gorusub_VIDEO-1157049 (26.04.2018)

bunun aksine pozitif haberlerin daha önde tutulması Anadolu ve AzerTAc ajanslarının habercilik kavramı içerisinde benzerliğini tanımlayan önemli noktalardır.

4.3 Kırım olayı sürecinde Anadolu ve AzerTAc ajanslarının haber politikalarının karşılaştırılması

Anadolu Ajansı ve AzerTAc'ın da yayın politikalarında Kırım referendumu benzerlik taşımaktadır. Her iki devlet ajansı; bu olayda daha çok etnik faktörü öne çıkararak Kırım Tatarlarının sorunlarına tercüman olmaya çalışmışlardır.

Kırım olaylarının baş gösterdiği 2014 senesinden bugüne kadar Türkiye resmi olarak bu topraklarda yapılan referendumu tanımamış, Kırım Tatarlarının hak ve hukuklarının yerine getirilmesi yönünde işlerin yürütülmediğini açık bir dille ifade etmiştir.

Kırım olaylarında Anadolu Ajansı'nın yayın politikası 16 Mart 2014 yılından bugüne kadar her zaman Türkiye devletinin politikası ile aynı olmuştur. Rusya ile farklı dönemlerde gergin siyasi süreçler yaşanmasına rağmen, Türkiye Ukrayna'nın parçalanması ve Kırım'ın bu ülkeden ayrı salınmasına sessiz kalmamış ve Kırım Türklerine karşı olan baskıları kınamıştır.

Rusya'nın Azerbaycan'la komşu ülke olması, Dağlık Karabağ sorununda bu ülkenin en önemli anahtar ülke konumunda durması AzerTAc'ın Kırım'a ilişkin haberlerini kuyumcu dikkati ile işlenmesini sağlasa da, Kırım Tatarlarının hak ve özgürlüklerinin tanınması yönünde yazılar hazırlanmıştır. AzerTAc aynı zamanda bu süreçte separatizm yanlısı olan tarafların ifşası üzerine de dizi yazılar yayınlamıştır.

Aşağıdaki tabloda Kırım referendumundan sonra Anadolu ve AzerTAc ajanslarının yayın politikalarının hangi düzeyde kurulduğu haber başlıkları ve haber başlıkları arkasında yatan konularla birlikte görülebilir:

Tablo 5

Kırım referandumundan sonra Anadolu ve AzerTAc ajanslarının yayın politikaları

Anadolu Ajansı	AzerTAc Ajansı
1. Kırım'da bölünme endişesi - 26.02.2014	1. AGİT Ofis Başkanı Didier Burkhalter: Kırım'da yapılan referandum yasadışı -12.03.2014
2. Türkiye'nin desteği sürecektir - 27.05.2014	2. Kırım Tatar Ulusal Hareketi Genel Başkanı Mustafa Jamilov, Azerbaycan'ın gösterdiği cesaret ve sağduyuya duyduğu minnettarlığı dile getirdi - 03.04.2014
3. Rusya Kırım Tatarlarıyla ilgili vaatleri yerine getirmedi - 14.01.2015	3. Batı medyası Ukrayna'daki ve Dağlık Karabağ'daki separatizmler arasındaki paralellikleri görmek istemiyor - 10.05.2014
4. Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu: Rusya vahşi Türk karşıtlığı başlattı -15.12.2015	
5. 'Putin'in de sonu Hitler gibi olacak' - 20.05.2016	

Tabloda görülen haber başlıklarının karşılaştırmasından anlaşılan odur ki; her iki ajans, temel olarak Rusya'nın emperyalist politikasından daha çok Kırım Tatarlarının içinde bulunduğu trajik durum üzerinden haber yapmayı seçmiştir.

Anadolu Ajansı referandumdan önce bu yöndeki yayın akışını politikacıların dilinden değil, akademisyenlerin ve sivil toplum örgütü liderlerin dilinden Kırım'da yaşanacakların analizleri ile servis etmeye başlamıştır.

26 Şubat 2014 tarihinde Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Türkiye Temsilcisi ve Emel Kırım Vakfı Başkanı Zafer Karatay ve USAK Avrasya Araştırmaları Merkezi Uzmanı Habibe Özdağ; acilen Türkiye'nin Kırım'daki olaylara resmi reaksiyon vermesi gerektiğini belirten açıklaması AA'da yayınlanmıştır.¹⁸⁷ Bu haberin ardından aynı gün, TC Dışişleri Bakanlığı, Ukrayna ve özellikle de Kırım'daki olaylarla ilgili endişelerini dile getiren, 64 sayılı notayı yayınlamıştır. 27 Mayıs 2014 tarihinde

¹⁸⁷ Kırım'da bölünme endişesi, 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirimda-bolunme-endisesi/179161>, (26.02.2014)

Türkiye'nin o zamanki cumhurbaşkanı Abdullah Gül; AA'ya verdiği özel demeçte Türkiye'nin Kırım'la ilgili politikasında hiçbir değişiklik olmayacağı ve aksine bununla ilgili Ukrayna'ya bütün desteklerin verileceği açıklamıştır.¹⁸⁸

AA'nın habercilik ustalığı Kırım olaylarında bir kez daha kendini göstermiştir. Öyle ki, tüm bu açıklamalar ve özel demeçlerin ardından Türkiye'nin Dış İşleri Bakanlığı Rusya'ya notalar vermiş ve Kırım'ın ihlalinin uluslararası hukukun diliyle de kınandığını ifade etmiştir.

AA'nın zaman zaman Kırım Tatar Milli Meclisi Başkanı Çubarov ve Kırım Tatar halkının lideri, Ukrayna Milletvekili Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ile yaptığı görüşmeler, röportajlar bu süreçten sonra daha da hızlanmıştır. Bilgi blokajı ortamında yaşayan Kırım Tatarlarının Rusya'nın işgalci siyaseti ile ilgili dünyaya iletilmesi gereken düşünceleri bu iki kişiyle yapılan devamlı mülakatlar, röportajlarla AA tarafından duyurulmuştur.

Bu açıklamaların karşılığında Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve ondan sonraki bakan Çavuşoğlu; doğrudan Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu ve Çubarov'la defalarca görüşmeler yapmıştır. Resmi şekilde ise 16 Mart 2014 tarihinden sonra her yıl geleneksel olarak Türkiye'nin Dışişleri Bakanlığı işgal faktörünü dile getirmiş, Kırım Tatarlarına yapılan baskıları ön plana çıkarmıştır.

Tabloda AzerTAc referandumdan sonra yayın akışında okurların karşısına yerli siyasilerin değil, daha çok uluslararası hukukun ifadelerini ve dünyanın önüne yeni bir Dağlık Karabağ krizinin çıkarılacağına anonsunu veren analiz yazılarla çıkmıştır.

12 Mart 2014 tarihinde ajans; AGİT Ofis Başkanı Didier Burkhalter'in demecini "Kırım'da yapılan referandum yasadışı" ifadesini başlık olarak kullanarak yayınlamıştır.¹⁸⁹ 03 Nisan 2014 tarihinde ise ajans, Kırım Tatar Ulusal Hareketi Genel Başkanı Mustafa Jamilov'un Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nda (BMT) Azerbaycan'ın gösterdiği cesaret ve sağduyuya duyduğu minnettarlığı dile getirmesini özel olarak onun dilinden haberleştirmiştir.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Türkiye'nin desteği sürece, 2014, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-destegi-surecek/156093>, (27.05.2014)

¹⁸⁹ AGİT Ofis Başkanı Didier Burkhalter: Kırım'da yapılan referandum yasadışı, 2014, <https://azertag.az/xeber/57389>, (12.03.2014)

¹⁹⁰ Kırım Tatar Ulusal Hareketi Genel Başkanı Mustafa Jamilov, Azerbaycan'ın gösterdiği cesaret ve sağduyuya duyduğu minnettarlığı dile getirdi, 2014, <https://azertag.az/xeber/59874>, (03.04.2014)

Tabloda da görüldüğü üzere ajans yayın akışında daha çok analiz tipli haberler servis etmiştir. 10 Mayıs 2014 tarihinde “Batı medyası Ukrayna’daki ve Dağlık Karabağ’daki separatizmler arasındaki paralellikleri görmek istemiyor” başlıklı analiz yazısında Batı medyasının Dağlık Karabağ sorunun Rusya’ya Avrupa Birliği karşısında verdiği siyasi ayrılıkların, Kırım olayında da yaşanacağı dile getirilmiştir. Haberde ajans daha çok batı medyasında çıkan haber başlıklarını batılı politologların diliyle anlatmış ve konuyu ince detaylarına kadar işlemiştir.¹⁹¹

Her iki devlet ajansının yayın akışlarında aslında Kırım politikasında ülkelerin yaklaşım biçimini görebiliriz. Devletin enformasyon yüzü olan haber ajanslarının kriz dönemlerindeki vurucu silaha çevrilmeleri, Kırım referendumunda da dikkatimize sunulmuştur.

Öyle ki, Anadolu Ajansı aslında Brexit’ten farklı olarak burada hem siyasilerin hem akademisyenlerin hem de sivil toplum örgütü liderlerinin ifadeleri ile Rusya’yı kınamış ve Türkiye’nin resmi duruşunu etkileyici enformasyon politikası ile sergilemiştir. Brexit sürecinde ise ajans daha çok sivil toplum örgütü liderlerinin endişelerini dile getirmiş, siyasilerin suskunluğunu sorgulamamıştır. Trump seçimlerinde ise daha çok istihbarat bilgilerinin sunucusu sıfatıyla sahnede gözüküyordu. Farklı üç ana başlıkta ajansın aslında devletin politik bakışlarını nasıl ifade ettiğini ve nerede vurucu, nerede sakin, nerede devletin bilgi sıfatı olduğunu görebiliriz. Keza Kırım referendumundaki enformasyon politikası aslında bu üç sıfatı taşıyor.

AzerTAC’ın yayın politikası ise aslında ABD’deki başkan seçimleri ve Brexit sürecinden tamamıyla farklılaşıyor. Tablodan da görülebildiği üzere ajans, Rusya Azerbaycan ilişkilerinin siyasi krize dönüşmemesi ve bu krizin Azerbaycan’ın dış politikalarına zarar vermemesi için çalışmıştır.

AzerTAC’ın Kırım olayları ile ilgili yayın politikası Anadolu Ajansı’ndan farklılaşmaktadır. Bunun en belirgin sebebi; Ukrayna gibi Azerbaycan’ın da separatizmden zarar görmesi ve 20 yılı aşkın süre işgal altında bulunan Dağlık Karabağ

¹⁹¹ Batı medyasında Ukrayna’daki ayrılıkçılık ve Dağlık Karabağ arasındaki paralellikleri görmek istemiyor, 2014, <https://azertag.az/xeber/65440>, (10.05.2014)

gibi büyük sorunun olmasıdır. Aynı zamanda bu işgal faktöründe Rusya'nın kilit ülke olması ajansın daha dikkatli davranması için öne çıkan faktördür.

Her iki ajansın bu süreçte hazırladığı haberlere baktığımızda Kırım olaylarından önce referendumun Kırım Tatarlarına olacak etkileri ön plana çıktığının altını çizebiliriz. Politikacıların açıklamalarının da ilk kaynak olarak devlet ajanslarında verilmesi ve buradan ülke genelindeki medyaya servis edilmesi her iki ajansın habercilik kavramlarının benzerliğini göstermektedir.

SONUÇ

Bugün dünyada içinde bulunduğumuz bilgi toplumunun daha iyi seviyeye ulaşması için haber ajansları da dahil olmak üzere medya önemli bir rol oynamaktadır. Bilgi toplumunun temel amacı, insanları farklı türden bilgiler (siyasi, ekonomik, kültürel ve diğer) vererek kamuoyunu yönlendirmektir. Bu tez, bilgi toplumunun oluşumunda önemli aktörler olarak karşımıza çıkan iki devlet ajansı – Anadolu ve AzerTAc’ın haber fonksiyonlarının karşılaştırılması ve bu karşılaştırmaların analizlerini ele almıştır. Aynı zamanda Anadolu Ajansı ile AzerTAc’ı tarihsel, evrimsel aşamalarını, kamuoyuyla çalışma mekanizmaları ve araçlarını, bilgi toplama, işleme ve yayma yöntemlerini incelemektedir. “Siyaset mi haber ajansı üzerinde etkilidir, yoksa haber ajansı mı siyaset üzerinde etkilidir?” sorusunun cevabı bu tezin son bölümlerinde karşılaştırma yöntemi ile daha somut anlatılmıştır.

Bu tezde haber ajanslarının temel görevleri arasında dünyada yaşanan, dünya kamuoyunu ve bölge halkını ilgilendiren, kamuoyunu etkileyen önemli olaylar hakkında istikrarlı, hızlı ve tutarlı bilgi verdiği açık bir dille belirtilmiştir. Haber ajansıcılığının birçok kola bölündüğü günümüzde, devlet haber ajansı ile özel haber ajansı arasındaki fark daha çok siyasi olaylarda kendini göstermektedir. Tezin başlangıç amaçlarından biri de kamuoyunu etkileme yönünde devlet haber ajansının aldığı pozisyon ve bu pozisyonun toplum üzerindeki etkisinin ölçülmesidir. Zaman zaman devletin konuşan dili, devletin enformasyon yüzü, devletin kamuoyunu yönlendirme aracı olarak gözüken devlet haber ajanslarının tarihi, ortaya çıkmasını tetikleyen nedenler, tarihte yaşanan olayların devlet haber ajansının şekillenmesi üzerindeki etkileri tezin birinci ve ikinci bölümlerinde işlenmiştir.

Genel olarak araştırma ağırlıklı olan tezin ilk iki bölümünün sonuçları şöyle özetlenebilir:

1) Dünyanın ilk haber ajansları üç temel gereksinimden ortaya çıktı: objektiflik, verimlilik ve ucuzluk.

2) Şu anda, dünyada faaliyet gösteren haber ajansları dört gruba ayrılmıştır: 1. Yerel haber ajansları; 2. Ulusal haber ajansları; 3. Bölgesel haber ajansları; 4. Global haber ajansları.

3) Haber ajanslarının tarihi 6 gelişim aşamasına ayrılmıştır: 1. Aşama: XIX. yüzyılın 30. ve 60. yılları; 2. Aşama: XIX yüzyılın 70. yılları, 3. Aşama: 1919 – 1939 arası yıllar, 4. Aşama: 1939 – 1945 arası yıllar; 5. Aşama: 1945 - 1990 arası yıllar, 6. Aşama: 1990 yılından günümüze kadar.

4) Haber ajansları gibi diğer medya türlerinin de kamuoyu üzerinde güçlü bir etkisi vardır. Bunu yapmak için özel mekanizmalar ve araçlar kullanırlar.

5) Anadolu Ajansı ve AzerTAc, 1920’de Türkiye ve Azerbaycan’ın en zor döneminde kuruldu. Anadolu Ajansı’nı Mustafa Kemal Atatürk, AzerTAc ajansını ise Memmed Emin Resulzade kurdu.

6) Anadolu Ajansı Türkiye’de, AzerTAc Ajansı ise Azerbaycan medya camiasında özel bir yere sahiptir.

7) Halkın bilinçlenmesi yönündeki haber stratejisi, haberlerin toplanması, işlenmesi ve yayılması, uluslararası ilişkiler, finansal durum gibi konularda Anadolu ve AzerTAc ajanslarının benzer ve farklı özellikleri vardır.

8) Her iki kurum bugün dünyaca ünlü ajansların ön saflarında yer almakla beraber birçok uluslararası kuruluşun da üyesidir.

Sonuç olarak tezin birinci bölümünü haber ajansılığının tarihi analizi olarak isimlendirebiliriz. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da (Fransa’da) ilk Haber ajansının (“Havas”) kurulmasının ilk nedeni olarak tüketiciye yeteri kadar objektif (nötr) bilgi vermek gerekliliği anlatılmış ve bu adımdan sonra oluşan şekillenme tezin birinci bölümünde belirtilmiştir. Objektiflik, verimlilik ve ucuzluk gereksinimden ortaya çıkan haber ajanslarının daha sonra iyi birer gelir kaynağına dönüşmesi ve bu kaynağın birçok iş insanının dikkatini çekmesi en önemli hususlardandır. “Reuter” ajansının tarihini öğrenen bilim adamı Devid Ridin söylediği gibi: “Eğer Reuters XVIII. yüzyılda yaşasaydı yün imal eden büyük fabrikaların sahibi, eğer XX. yüzyılda yaşasaydı petrol alanında zengin işadamı olurdu. Ama bu yıllarda en iyi para haber ajansları ile kazanılırdı. Onun için Reuters mantıklı adım attı.”

Tezin birinci bölümünde haber ajanslarının yerel, ulusal, bölgesel, global olmak üzere 4 bölüme bölündüğü belirtilmiştir. Burada yerel, ulusal, bölgesel ve global haber ajanslarını birbirilerinden ayıran hususlar ve bu ajansların ortaya çıkmasının nedenleri anlatılmıştır.

Araştırmaya sürecinde haber ajanslarının tarihini 5 gelişim aşamasına ayırdık. Birinci aşamada “Havas”, “Associated Press”, “Volf”, “Kontinental telegraf”, “Stefani”, “Sentro de korrespondensias” gibi haber ajanslarının ortaya çıktığı, ikinci aşamada Danimarka’nın “Ritzau”, Norveç’in “NT”, İsviçre’nin “ATS”, Bulgaristan’ın “BTA” ajanslarının ortaya çıktığı, üçüncü aşamada 1919 yılında Polonya’da “PAT”, 1920 yılında Azerbaycan’da “AzerTAc” ve Türkiye’de “Anadolu Ajansı”, 1921 yılında İsveç’te “TT”, 1922 yılında Japonya’da “Domei”, 1931 yılında Çin’de “Cinxua”, 1934 yılında İran’da “Fars” ve Hollanda’da “ANP”, 1935 yılında Avustralya’da “AAP”, 1938 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti’nde “SAPA” ulusal haber ajanslarının ortaya çıktığı, dördüncü aşamada İkinci Dünya Savaşı’nda haber ajanslarının nasıl bilgi kirliliği ile devletlerin siyasi duruşlarını destekledikleri, beşinci aşamada ise savaşı kaybeden ülkelerin haber kurumlarının (Almanya, İtalya ve Japonya’nın “DNB”, “Stefani” ve “Domen” ajansları) nasıl kendi faaliyetlerini durdular ve bu bunun ardından ABD’nin “Associated Press”, “United Press” ve Büyük Britanya’nın “Reuter”, bir süre sonraysa Fransa’nın “Frans-Press” ajanslarının nasıl dünya haber ajansları statüsünü kazandıkları belirtildi.

Aşamalara böldüğümüz haber ajanslarının tarihi şekillenmesi, araştırmamızın üçüncü ve dördüncü bölümü için önem arz etmektedir. Bunun en büyük nedeni, devlet haber ajanscılığından bahsederken, devlet haber ajanslarının ortaya çıkma şekilleri ve onların ortaya çıkışında önem arz eden sebepleri anlatmamız gerekmektedir.

İkinci bölümümüzde haber ajanslarının oluşmasının ikinci aşamasında meydana gelen AzerTAc ve Anadolu ajansları ile ilgili daha çok tarihsel konulara değindik. Türkiye’nin medya sisteminde Anadolu Ajansı’nın rolü ile Azerbaycan’daki medya siteminde AzerTAc ajansının rolünün farklı ve benzer noktaları, aynı zamanda her iki devlet ajansının kamuoyunu etkileme yönündeki çalışmaları ve bu çalışmaların somut neticelerine bu bölümde ağırlık verilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında her iki ülkenin önderlerinin (Mehmet Emin Resulzade ve Mustafa Kemal Atatürk) kurduğu devlet haber ajanslarının kuruluşunda Ahmet Ağaoğlu isminin daha çok telaffuz edildiği de belirtilmiştir. Bu tarihi şahsın AzerTAc’ın kuruluşundaki tecrübesini Azerbaycan Halk Cumhuriyeti’nin Sovyet işgaline uğradıktan sonra Türkiye’ye gelerek Anadolu Ajansı’nın kuruluşundaki yardımları tarihi faktörlerle belirtilmiştir.

Azerbaycan'ın özgürlük kazandıktan sonra (1991) yeniden AzerTAc haber ajansının çalışmaya başlaması ve modern Azerbaycan'ın gelişimi ile ilgili ilk haber kaynağına dönüşmesinin önemi aktarılmıştır. Anadolu Ajansı'nın da aynı yıllardaki çalışma şekili, dünya haber ajansları ile ilgili rekabete devamlı olması, haber politikasındaki yenilikler ikinci bölümün araştırma konusu olarak eklenmiştir.

Üçüncü ve dördüncü bölümde ise önceden 8 başlıkla listelediğimiz tarihsel ve teorik bilgiler; Anadolu ve AzerTAc ajansları tarafından yayınlanan haberlerle analiz edilmeye çalışılmıştır.

İki devlet haber ajansının timsalinde üç olaya (ABD'deki cumhurbaşkanlığı seçimleri, Brexit, Kırım krizi) yönelik genel haber bakışını ve Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın bu üç olaya yönelik siyasi yaklaşımlarından sonra her iki ajansın duruşunu gözlemledik. Sonuç olarak devlet haber ajansının siyasi krizler oluşturan olaylarda devletin iletişim dili olduğunu ve sadece kamuoyu oluşturmak için bilgi toplumu üzerinde değil, dış politikanın işleyişinde de önemli aktör olarak sahada yer aldığını gördük.

Üçüncü bölümde AzerTAc ve Anadolu haber ajanslarının ABD'de yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki habercilik kavramındaki çalışmaları değerlendirilmiştir. Seçim sürecinde her iki ajansın haber politikasındaki benzerlik belirtilmiştir. Keza her iki ajans seçim sürecinde gazetecilik prensiplerinin dışına çıkmamıştır. Haberin toplanması, haber kaynağının ABD'deki özel muhabir bürosu tarafından hazırlanarak merkeze iletilmesi, ABD kamuoyunun seçim sürecindeki duruşunu ve aynı zamanda bu ülkedeki seçim maratonunun her anını farklı analiz yazıları ile iletilmesi yönündeki çalışmaları en önemli benzerlik taşıyan unsurlardır.

Türkiye ve Azerbaycan'ın siyasi yaşamında önemli yer tutan iki devlet ajansının ABD cumhurbaşkanı seçimlerindeki haber politikası seçim sürecinden sonra değişmiş ve devlet haber ajansları ABD'nin tansiyonu yükselten politikasına uyarlanmıştır. Öyle ki, Donald Trump seçimleri kazandıktan sonra Türkiye'nin Suriye politikasına ve yerli hükümetin dış politikasına alternatif duruş sergileyerek, Türkiye'yle ilişkileri zor duruma getirmiştir. Tezimizin bu bölümünde en önemli husus olarak belirlediğimiz “Devlet haber ajansları nasıl devletin konuşma dili haline geliyor?” sorusunu somut analizlerle açıkladık. Keza ABD cumhurbaşkanı seçimlerinden sonra Anadolu Ajansı'nın seçimlerde gözlemci olarak durduğu

pozisyonu, Türkiye'nin dış politikasının en önemli enformasyon dili haline geldi. Araştırmamızda “Zeytin Dalı” operasyonun ABD cumhurbaşkanı seçimlerinden bir yıl sonra aynı tarihte Anadolu Ajansı'nın istihbarat bilgilerini kaynak olarak gösterdiği araştırma yazısının sonucu olarak başladığını belirttik.

AzerTAc ajansı da ABD'de cumhurbaşkanı seçimlerinin ilk aşamasında seçim maratonunun takipçisi olmaya ve bu takipleri haber diliyle aktarmaya uğraşırken, seçimlerden sonraki aşamada Trump yönetiminin baskısı altında olan sivil toplum örgütlerinin Azerbaycan ve Azerbaycan kamuoyunu ile ilgili ikili standartlar üzerine kurulan açıklamalarına sert tepki verdiğini söyleyebiliriz.

Anadolu ve AzerTAc haber ajanslarının ABD'deki cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonraki haber politikası arasındaki fark, Brexit ve Kırım olaylarında da benzerlik teşkil etmiş ve bu devlet haber ajansının gerektiğinde haberde gözlemci, gerektiğinde ise devletin menfaatleri için enformasyon savaşçısı olarak çalışma yürüttüğü kanatine varmamız için önemli sebep oluşturmuştur.

Üçüncü bölümde Brexit sürecinin Türkiye ve Azerbaycan için önemini daha çok masaya yatırmaya çalıştık. Bu süreçte Anadolu Ajansı'nın Birleşik Krallık'la Türkiye arasında bağlanan ve Brexit sonrası feshedilmesi beklenen Ankara Antlaşması ile ilgili haber politikasını haber başlıklarındaki tutumu ile analiz ettik. Sivil toplum örgütü liderlerinin, akademisyenlerin ve politikacıların dili ile aktarılan haberler, bize Anadolu Ajansı'nın aslında Brexit sürecinde Türkiye'nin Birleşik Krallık'a söyleyemediği sözleri haberin dili ile söylediği kanaatine varmamıza sebep oluyor.

AzerTAc ajansının ise Brexit sürecinde daha çok gözlemci rolde durduğunu söyleyebiliriz. Ajansın Azerbaycan ve Birleşik Krallık arasındaki petrol anlaşmalarına zarar vermeyecek seviyede haber politiği izlediğini gördük. Keza petrol devi BP'nin Azerbaycan petrol şirketi SOCAR'la yeni mukavele imzalaması da bu sürece tesadüf ediyor. Ajans haber başlıklarını dikkatle seçerek süreç içinde Azərbaycan kamuoyunda Birleşik Krallık'la oluşan ilişkileri anlatmaya çalışmıştır. Aynı zamanda Brexit sürecinin Avrupa için önemli olacak taraflarını da dile getirmiştir.

Üçüncü bölümde son olarak “Kırım” olaylarının patlak vermesi ve bu olayın Azerbaycan - Türkiye kamuoyuna olan etkileri ele alınmıştır. Her iki ülkenin kamuoyunda Kırım Tatarları ile ilgili başlayan belirsizlik Anadolu ve AzerTAc ajanslarının yayın politikalarına etki etmiştir. Bu yüzden her iki ajans habercilik

kuralları çerçevesinde haberin dili ile Kırım Tatarlarının separatizmin doğurduğu tehlikeden daha ağır sonuçlar alacağını belirtmiş ve Kırım Tatarlarının liderleri ile birçok röportaj yapmıştır.

Devlet haber ajanslarının Kırım olayı ile ilgili duruşu ABD cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki ve Brexit sürecinden daha çok benzerlik teşkil etmiştir. Bunun da en büyük nedeni Kırım politikasında Azerbaycan ve Türkiye'nin aynı fikri bölüşmeleridir. Keza siyasilerin fikirleri bile bu olayla ilgili daha örtüşmektedir.

Dördüncü bölümde ise üçüncü bölümde aktardığımız haber başlıklarının tablolarla ve somut fikirlerle analizini yaptık. Bu analizler sonucunda farklı bakış açılarının olmasına rağmen devlet haber ajanslarının devletin kamuoyunu yönlendirmek açısından en önemli silahdaşı olduğunu kanıtladık.

Tarihsel açıdan bir biri ile benzerlik teşkil eden iki devlet ajansının çalışma şekilleri ve enformasyon politikaları arasında farklı noktalar olduğunu söyleyebiliriz. Keza haberin hazırlanması, onun servis edilmesi, haber başlığı politikasında AzerTAc daha çok resmi dile, Anadolu Ajansı ise farklı üsluplara daha çok yer ayırmaktadır.

Enformasyon politikalarının karşılaştırılmasına ek olarak, her iki kurumun dünyada oluşan olaylara yaklaşım şekilleri, haberin hazırlanması ve sunumu için önceden kurulmuş bir sistem oluşturarak nasıl çalışma yürüttükleri ve bu çalışmaların ülkelerin siyasi ve sosyal hayatına olan etkileri tablolarla karşılaştırılmış ve çıkan benzerlikler her iki ülkenin siyasi tutumu ile örtüştüğü anlaşılmıştır.

Tez, gelecekte iki ajansın yapısı, personel politikaları, bireysel gazetecilik için hazırladıkları yaratıcı laboratuvarları konularında karşılaştırmak isteyen öğrencilerin kaynak olarak kullanabilecekleri çalışmadır.

Sonuç olarak, tüm bu çalışmaları birleştirebilir ve tüm Türkçe konuşan ve anlayabilen ülkelerden olan gazeteciler için ve gazetecilik fakülteleri öğrencileri tarafından kullanılabilecek iyi bir kitap oluşturabiliriz.

KAYNAKÇA

AB'den İngiltere'ye özel reform paketi. (2016).

<http://tr.euronews.com/2016/02/02/cameron-ab-nin-reform-onerilerini-memnuniyetle-karsiladi> (02.02.2016).

ABD'de cumhurbaşkanını kim ve nasıl seçiyor?. (2008).

<https://www.gunaz.tv/az/xeberler/arxiv/amerikada-prezidenti-kim-ve-nece-secir-secki-sistemi-ve-secki-tarixi-45576> (22.10.2008).

ABD ile PYD/PKK'dan sözde ordu hazırlığı. (2018). Anadolu Ajansı.

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/abd-ile-pyd-pkkdan-sozde-ordu-hazirligi/1026069> (09.01.2018).

Adreyeviç, Y.P. (2000). *Bilgi Ajansı: Operasyonel mesajların tarzı*, Moskova: Aspekt Press.

Afanasiev, V. (1994). **Sosyal Bilgi**. Moskova: Nauka.

Agence-Press Haber Ajansı. (2018). www.agence-press.fr (01.09.2018).

AGİT Ofis Başkanı Didier Burkhalter: Kırım'da yapılan referandum yasadışı. (2014).

<https://azertag.az/xeber/57389>, (12.03.2014).

Ağakişiyeva, F. (2018). **“Rusiya - Ukrayna ilişkilerinde Kırım problemi”**, Bakü: İktisad Universitesi.

Ahmedli, N. (2003). *Azerbaycan'ın Ortadoğuda uluslararası yayıncılığı: Tarihi, Uygulaması ve Kuramları*, Bakü: Bakü Üniversitesi Neşriyyatı.

Ahmedli, N. (2004). *Kitle İletişim Araçları yurtdışı siyasi propaganda sisteminde*, Bakü: Bakü Üniversitesi Neşriyyatı.

Ajans haberciliği. (2013). <http://insanlaraleminedir.blogspot.com/2013/10/ajans-haberciligi.html> (22.10.2013).

Aksöz, A. (2015). **Karadenizin Kilidi: Kırımın İlhak Sorunu**. İstanbul: İstanbul Medeniyet Üniversitesi.

Ali Hasanov: ABD Helsinki Komisyonu Azerbaycan'a karşı ikili politikayla yaklaşıyor. (2018)

https://azertag.az/xeber/Ali_Hesenov_ABS_Helsinki_Komissiyasi_Azerbaycana_qarsi_xususi_maragi_ile_ferqlenir-1161408 (10.05.2018).

Ali Hasanov: ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Azerbaycan'daki durumla bağlı raporu önyargıyla hazırlanmıştır. (2018).

https://azertag.az/xeber/Ali_Hesenov_ABS_Dovlet_Departamentinin_Azerbaycandaki

[veziyyete munasibeti hemiseki kimi yine de tendensioz xarakter dasiyir-1155771](#)
(23.04.2018)

Aliyev, İ. (2016). *Yeni Seçilen ABD Başkanı Donald Trump'ı aradı.*
<https://president.az/articles/21723> (17.09.2016)

Anadolu ajansının kuruluş amacı nedir?. (2011).
<https://www.facebook.com/notes/mynet-cevaplar-soru-sor-cevap-al/anadolu-ajans%C4%B1n%C4%B1n-kurulu%C5%9F-amac%C4%B1-nedir/192719457409464/>
(19.01.2011)

Anadolu Ajansı. (2018). <https://www.aa.com.tr/tr/zeytin-dali-harekati> (20.01.2018)

Ankara Antlaşması & İngiltere Vatandaşlığı. (2016).
<http://www.ingilterekonsoloslugu.net/ankara-antlasmasi-ingiltere-vatandasligi>
(04.05.2016)

Ankara Anlaşması'nın sonlanması anlamına geliyor. (2016).
<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/ankara-anlasmasinin-sonlanmasi-anlamina-geliyor/597468> (25.06.2016)

Anket: Hillary Clinton Donald Trampdan yüzde 3 önde. (2016).
https://azertag.az/xeber/Sorgu_Hillari_Klinton_Donald_Trampi_3_faiz_qabaqlayir-959071 (10.06.2016).

Analiz: İlham Aliyev'in Londra ziyareti onun siyasi "önceliklerini" anlatıyor. (2018).
<https://www.bbc.com/azeri/azerbaijan-43925992>, (2704.2018).

Arvas, İ.S. (2011) *Türkiye'de Öne Çıkan Bazı Haber Ajansları.*
<http://ibrahimsenaarvas.blogspot.com/p/turkiyede-one-ckan-baz-haberajanslar-1.html>
(02.07.2011)

Arvas, İ.S. *Türkiye'de Öne Çıkan Bazı Haber Ajansları.*
<http://ibrahimsenaarvas.blogspot.com>

Aslanov, A. (2012). **AzerTAc'ın modern dünyanın bilgi ağındaki yeri.** Bakü: Azərneşr.

Aslanov, A. (2016). **Bilgi Yaratıcılığı: Standartlar ve Yeni Yaklaşımlar,** Bakü: Şərq-Qərb.

Aslanov, A. (2016). *Enfarmasyon yaratıcılığı: Standartlar ve yeni yanaşmalar.* Bakü, “Şərq-Qərb” nəşriyyatı.

Aslanov, A., Musayev, V. ve İsmayılov, D. (2008). *AzərTAc'dan AzərTAc'a şərəfli yol,* Bakü: “Şərq-Qərb” nəşriyyatı.

Aşırlı, A. (2009). *Azərbaycan mətbuatı tarixi (1875-1920).* Bakı, Elm və təhsil, 2009.

ATƏT'in Minsk Qrupunun yaradılması və fəaliyyəti. (2013).
<http://sesqazeti.az/news/kivdf/355021.html> (04.07.2013).

Avrupa'yı uçuruma çevirmək – “Brexit” nedir?. (2016).
<http://faktor.az/news/world/3970-avropani-ucuruma-yuvarladan> (04.07.2016).

Aydınqün, İ. (2017). *Ukrayna-Kırım'da gelişen olayalar ve Türkiye.*
<http://sam.baskent.edu.tr/panel/UkraynaKirimTurkiye.pdf> (27.03.2017).

Azərbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ABD'ye gitti. (2017).
https://azertag.az/xeber/Azərbaycan_Prezidenti_Ilham_Aliyev_Amerika_Birlesmis_State_larına_sefere_gelib_VIDEO-1094442 (17.09.2017).

Azərbaycan Dışişleri Bakanlığı Kırım'daki referandum hakkında konuştu. (2014).
<https://oxu.az/politics/17451>, (14.03.2014).

Azərbaycan Dışişleri Bakanlığı. (2013). <http://mfa.gov.az/files/file/Azərbaycan%20-%20Ukrayna%20munasibetleri.pdf> (30.08.2013).

Azərbaycan-İngiltere ilişkileri. (2015). <http://lib.aliyev-heritage.org/az/7540160.html> (02.04.2015).

Azərbaycan - Ukrayna ilişkileri. (2010). <http://lib.aliyev-heritage.org/az/3134282.html> (27.06.2010).

Azərbaycan Devlet Enferyasyon Ajansının nizamnamesi, (2017).
<https://azertag.az/xeber/1122442> (19.12.2017).

Azərbaycan - ABD ilişkileri, Azərbaycan Dışişleri Bakanlığı. (2018).
<http://www.mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbycan%20-%20AB%C5%9E%201.pdf>. (01.06.2018).

Badalov, A. (2009). *Azərbaycan-ABD stratejik ilişkileri hızla gelişiyor. Bakü: “Xalq” Gazetesi.*

Bakü'de Dünya Haber Ajanslarının V. Kongresi yapıldı. (2016).
<https://azertag.az/xeber/1010915> (16.11.2016).

Batı medyasında Ukrayna'daki ayrılıkçılık ve Dağlık Karabağ arasındaki paralellikler görmek istemiyor. (2014). <https://azertag.az/xeber/65440>, (10.05.2014)

Bebler, A. (2015). **Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict**, Romanya: Romanian Journal of European Affairs.

Bengi, H. (2012) *Tarihsel Süreç İçinde Anadolu Ajansı'nın Özgün Kurumsal Yapısı (1920-2011), Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt 13, Sayı 50, s. 299.

Beşirli, A., A. Kerimova, D. Vekilova. (2007). **Habercilik**, Bakü: Oskar.

Bişkek protokolu. (2017). <https://azvision.az/news/117248/biskek-protokolu--ateskes-razilasmasindan-23-il-kecir.html> (12.05.2017).

Boyd-Barrett, O. ve Rantanen, T. (1998). *The Globalization of News*. Londra: Sage Publications.

Brexit anlaşması Türkiye'yi nasıl etkileyecek?. (2018). <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/brexit-anlasmasi-turkiyeyi-nasil-etkileyecek-41020674> (15.11.2018)

"Brexit"le ilgili neleri bilmeliyiz?. (2016). <https://www.amerikaninsesi.org/a/brexit-haqqinda-neleri-bilmelisiniz/3391214.html> (24.06.2016)

Brexit İngiltere'de Ankara Anlaşmasıyla bulunan Türkleri etkileyebilir. (2017). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/brexit-ingilterede-ankara-anlasmasiyla-bulunan-turkleri-etkileyebilir/758505> (24.02.2017)

Brexit'in Avrupa Birliği bankaları üzerindeki etkisi minimuma indirilecek. (2017). https://azertag.az/xeber/Brexitin_Avropa_Ittifaqi_banklarina_tesiri_minimuma_endirilecek-1123523 (23.12.2017).

Brexit'in tesiri minimum indirilecek. (2017). <http://www.ikisahil.com/?lang=aze&page=4&newsId=96002>, (23.12.2017).

Büyükelçi Carole Crofts: İngiliz-Azerbaycan ilişkileri sağlam temellere dayanıyor. (2017). https://azertag.az/xeber/Sefir_Kerol_Krofts_Britaniya_Azerbaycan_elaqeleri_mohkem_temel_uzerinde_qurulub-1040540 (03.03.2017).

Cornell, S. (1999). **Geopolitics and Strategic Alignments in the caucasus and central Asia**. Sweden: Journal of International Affairs.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, bir grup İngiliz milletvekiliyle bir araya geldi. (2018). https://azertag.az/xeber/Prezident_Ilham_Aliyev_Britaniya_parlamentinin_bir_grup_uz_vu_ile_gorusub_VIDEO-1157049 (26.04.2018).

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Trump'ı tebrik etti. (2016). Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanini-seciyor/cumhurbaskani-erdogan-trumpi-tebrik-etti/682399> (09.11.2016).

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Birleşik Krallık Başbakanı May ile telefonda görüştü. (2018). <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/cumhurbaskani-erdogan-birlesik-krallik-basbakani-may-ile-telefonda-gorustu/1239999> (27.08.2018).

Dışişleri Bakanlığı. (2013). <http://mfa.gov.az/files/file/Az%C9%99rbaycan%20-%20BB%281%29.pdf> (27.03.2013).

Dışişleri Bakanlığı. (2018). http://www.mfa.gov.tr/no_-75-kirimin-gayrimesru-ilhakinin-dorduncu-yildonumu-hk.tr.mfa (16.03.2018).

Dışişleri Bakanı Davutoğlu “Kırım’da emrivaki şeklinde yapılan referandum kabul edilemez niteliktedir. (2014). <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-kirim-da-emrivaki-seklinde-yapilan-referandum-kabul-edilemez-niteliktedir.tr.mfa> (17.03.2014).

Donald, R. (1992). *The Power of News: The History of Reuters*. İngiltere: Oxford.

Elmar Mammadyarov, Kırım'dan bahsetti. (2014). <http://qafqazinfo.az/news/detail/elmar-memmedyarov-krimdan-danisdi-72611>, (18.03.2014).

Erdoğan: ABD sınırlarımızda terör ordusu kuruyor. (2018). <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42692309> (15.12.2018).

Fichtelius, E. (2001). *Gazeteciliğin 10 altın kuralı*, Bakü: AJB-nin neşri.

Gazetecilik: Geleneksel medya neden ve niçin multimedya haline dönüştü. (2010). Moskova: “Fokusmediya”.

Gazetecilik, Ajans Haberciliği. (2011). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.

Girgin, A. (2001). Haber Ajansı. *Selcuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2. Sayı, s.163.

Hasanlı, E. (2017). Medya: bilgi güvenliğinin temellerinden biri. “*Geostrategiya*” Dergisi, № 03 (39), s.64.

Hasanov, A. (2015). ABD'den beklentileri “blomberg”e açıkladı. <https://axar.az/news/gundem/39922.html> (08.01.2015).

Hasanov, A. (2015). *Azerbaycanın Geosiyaseti*. Bakü: Zərdabi.

Hüseynzade, R. (2015). **Molla Nesretdin dergisi hakkında bir kaç söz ve eğitim meseleleri**. Bakü: Elmin İnkişafına Destek İB.

İbrahimova, P. (2014). *Türk toplumlarının haqq səsi*. <http://modern.az/articles/66196/1/#gsc.tab=0> (27.10.2014).

İlber Ortaylı'dan Kırım değerlendirmesi: “Türkiye'nin Putin ile konuşması lazım...”. (2015). <http://turkrus.com/64801-ilber-ortaylidan-kirim-degerlendirmesi-turkiyenin-putin-ile-konusmasi-lazim-xh.aspx> (01.03.2015).

İngiliz büyükelçisi, “İki ülke arasındaki ilişkiler genişliyor” dedi. (2018). <https://www.aznews.az/news/editorsdesk/207743.html> (25.01.2018).

İngiliz mahkemesinden Ankara Anlaşması davasına izin. (2018). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingiliz-mahkemesinden-ankara-anlasmasi-davasina-izin/1324369> (28.11.2018).

İngiltere Dışişleri Bakanlığı, Karabağ'ın ateşkes ihlali 20. yıldönümünde yaptığı açıklama. (2014). <https://www.gov.uk/government/news/fco-minister-comments-on-20th-anniversary-of-nagorno-karabakh-ceasefire.az>. (12.05.2014).

İnuğur, N., **Türk Basın Tarihi**, Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul: 1992.

Kırım Tatar Ulusal Hareketi Genel Başkanı Mustafa Jamilov, Azerbaycan'ın gösterdiği cesaret ve sağduyuya duyduğu minnettarlığı dile getirdi. (2014). <https://azertag.az/xeber/59874> (03.04.2014).

Kırım niye bu kadar tehlikeli?. (2014). https://www.bbc.com/azeri/region/2014/03/140303_crimea_background (01.03.2014).

Kırım Tatarları Rus vatandaşı olmaya zorlanıyor. (2014). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirim-tatarlari-rus-vatandasi-olmaya-zorlaniyor/163239>, (30.04.2014)

Kırım'da bölünme endişesi. (2014). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/kirimda-bolunme-endisesi/179161>, (26.02.2014).

Kohen, S. (2017). Obama dönemi sona ererken (2). *Milliyet Gazetesi*, <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/obama-donemi-sona-ererken--2--2380387/> (18.01.2017).

Kuliyev, M. (2015). “Şərki Rus” gazetesi ile ilgili yeni araştırmalar. <http://www.serqqapisi.az/index.php/humanitar/m-d-niyy-t/7903-shaergi-rus-gaezeti-ilae-baghl-yeni-arashd-rmalar> (08.09.2015).

Kuruluşundan Bugüne Anadolu Ajansı. (2018). <https://aa.com.tr/tr/p/tarihce> (01.01.2018).

Lewrenson, J.R. ve Barber, L. (1986). *The Price of Truth: The Story of the Reuters Millions*. Londra: Mainstream Publishing Company.

Lugansk ve Donetsk bağımsızlığa oy verdi. (2014). <https://ria.ru/world/20140512/1007522425.html> (12.05.2014).

Mamıyev, C. (2010). Kitle İletişim Araçlarının Kamuoyu üzerinde etkisi. *Tarih ve Sorunları Dergisi*. 2. Sayı, s. 215.

Mammadli, C. (2001). *Gazeteciliğe Giriş*. Bakü: “Bakı Universiteti” neşriyyatı.

Mammadli, C. (2006). **Gazetecilikte modern eğilimler**, Bakü: Elm.

McNair, B. (1994). *News and Journalism in the UK*. Baskı: 5. London: Routledge.

Muharremli, G Ve Şıhlı, E. (2016). *Gazetecilik Terminleri Sözlüğü*, Bakü: Altun Kitab, Yayınları.

- Mustafa Abdülcemil Kırımoglu: Rusya vahşi Türk karşıtlığı başlattı. (2015). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/mustafa-abdulcemil-kirimoglu-rusya-vahsi-turk-karsitligi-baslatti/491606> (15.12.2015).
- Mustafayeva, H. T. (2013). *Sosyoloji üzerinden seminer öğretim metodolojisi*, Bakü: ADIU.
- Mutlu, S. (2015). *AA Kutup yıldızı gibidir*. <https://www.aa.com.tr/tr/kurumsal-haberler/aa-kutup-yildizi-gibidir/61193> (02.04.2015).
- Nekrassov A. (2014). *Ukraine crisis: What's the UN doing about it?*. <https://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014/04/ukraine-crisis-what-un-doing-ab-201441761310213603.html> (21.04.2014).
- Neujoks, E. (1963). *Bismarck und das Wolffsche Telegraphenbüro, Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*. Germany.
- Oğan, S. (2009). Barack Obama Döneminde ABD'nin Avrasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri. 2023 Dergisi.
- Özdal, H. (2015). **Rus Dış Politikasında Ukrayna (1991-2014)**. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özdal, H. (2016). **Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına Rus Dış Politikasında Ukrayna**, Ankara: USAK Yayınları.
- Özmen, H.A. (2014). **Enerji Güvenliği Politikaları ve Kırım**. Kocaeli: Bilgesam.
- Petro Poroshenko wins Ukraine presidency, according to exit polls. (2014). <https://www.theguardian.com/world/2014/may/25/petro-poroshenko-ukraine-president-wins-election> (25.05.2014).
- Price, M., B. Rozumilowich ve S. G. Verhust. (2003). *Media reform: Democratizing the media, democratizing the state*. New York: Routledge.
- 'Putin, Hitler rejimi ile arasındaki zihinsel mesafeyi kısaltan bir adım daha attı'. (2016). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/putin-hitler-rejimi-ile-arasindaki-zihinsel-mesafeyi-kisaltan-bir-adim-daha-atti/557510> (19.04.2016).
- 'Putin'in de sonu Hitler gibi olacak'. (2016). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/putin-in-de-sonu-hitler-gibi-olacak/575561>, (20.05.2016).
- 'Rusya Kırım'da Tatarlara baskı yapmaya devam ediyor'. (2016). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-kirimda-tatarlara-baski-yapmaya-devam-ediyor/550582>, (06.04.2016).
- Rusya Kırım Tatarlarıyla ilgili vaatleri yerine getirmedi. (2015). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/rusya-kirim-tatarlariyla-ilgili-vaatleri-yerine-getirmedi/84403> (14.01.2015).

Sapunov, V.İ. (2016). *Yabancı Haber Ajansları*. Sank – Peterburg: Voronej Üniversitesi Yayınları.

Scheck, J. (2014). **Shell Pulls Out of Ukraine Deal Near Crimea**. London: The Wall Street Journal.

Seçmenler Koleji ABD başkanlık seçimlerinde Tramp zaferini onayladı. (2016). <https://azertag.az/xeber/1020823> (20.12.2016).

Shumylo-Tapiola, O. (2011). **Ukraine and Russia: Ever Closer Neighbors?**, London: Carnegie Endowment For International Peace.

Storey, G. (1951). *The Century of Reuters*. Londra: Max Parrish.

Şahin, M. (2008). Siyasal iletişimde Anadolu Ajansı'nın rolü, www.academia.edu/35518277 (20.09.2008).

Şahin, M. (2013). Ajans Gazeteciliği ve Medya Sektöründe Haber Ajanslarının Etkinliği. *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi* 37/Güz 2013, s. 206.

T.C Dışişleri Bakanlığı. (2014). No: 64, *Ukrayna'da Yaşanan Siyasi Kriz Hk.* http://www.mfa.gov.tr/no_-64_-26-subat-2014_-ukrayna_da-yasanan-siyasi-kriz-hk.tr.mfa, (26.02.2014).

Terzi, Ö. (22 Eylül 2013). Kamuoyu Oluşturmada Kitle İletişim Araçlarının Görevi, *Milat Gazetesi*.

Tokgöz, O. (2000). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi.

Türk, H.S. (1977). Anadolu Ajansı sorunu ve çözüm yolları. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Sayı: 1-4 ,Cilt: 34, s. 62.

Türkiye'de medya. (2018). <http://www.wikizero.info> (01.01.2018).

Türkiye'de medya. (2016). https://www.wikizero.com/tr/T%C3%BCrkiye%27de_medya (01.05.2016).

Türkiye'nin desteği sürecektir. (2014). <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-destegi-surecek/156093>, (27.05.2014).

Türkiye Dışişleri Bakanlığı, (2014). No: 86, 17 Mart 2014, *Kırım'da Düzenlenen Referandum Hk.*, http://www.mfa.gov.tr/no_-86_-17-mart-2014_-kirim_da-duzenlenen-referandum-hk.tr.mfa (17.03.2014).

Trump Clinton'dan 200 bin az oy almasına rağmen başkan oldu. (2016). <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanini-seciyor/trump-clintondan-200-bin-az-oy-almasina-ragmen-baskan-oldu/682388> (09.11.2016).

Trump Clinton'dan 200 bin az oy aldı ama Başkan oldu. (2016).
<https://www.sabah.com.tr/dunya/2016/11/10/trump-clintondan-200-bin-az-oy-aldi-ama-baskan-oldu> (10.11.2016).

Trump Clinton'dan 200 bin az oy aldı ama Başkan oldu. (2016).
<http://www.bloomberght.com/haberler/haber/1943223-trump-clintondan-200-bin-az-oy-almasina-ragmen-baskan-oldu> (10.11.2016).

Trump'ın ilk yılında ABD-Türkiye ilişkileri nasıl bir seyir izledi?. (2018).
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42619400> (20.12.2018).

Ukraine: Presidential Election OSCE Final Report. (2005).
<http://www.osce.org/odihr/elections/ukraine/14674?download=true> (11.05.2005).

Ukrayna'nın birliği ve toprak bütünlüğü korunmalı. (2014).
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-nin-birligi-ve-toprak-butunlugu-korunmali/161692> (06.05.2014).

UNESCO'nun "Gazetecilikte meslek etiğinin uluslararası ilkleri" projesi, (2008).
http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30353998 (10.05.2008).

UK and the EU: Immigration. (2016). <http://www.bbc.com/news/uk-politics-eu-referendum-35763369> (31.05.2016).

UK to take up to 20,000 Syrian refugees over five years, David Cameron confirms. (2015). <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/07/uk-will-accept-up-to-20000-syrian-refugees-david-cameron-confirms> (07.09.2015).

Vaçnadze, G.N. (1989). *Dünya Televizyonu*. Тбилиси: Ganatleba.

Vəliyev, H.A. **Xarici ölkələrin jurnalistikası tarixi**, Bakı, "Tuna", 2012.

Valiyev, H., P. İbrahimova, V. İsgenderova. (2017). *Gazetecilik: Dünyanın Dünyanın önde gelen haber ajansları...* Bakü: Nurlar.

What would Brexit mean for British sovereignty?. (2016).
<http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/19/how-does-the-eu-impinge-on-british-sovereignty-and-if-the-uk-vot> (8.06.2016).

Zemlyanova, L.M. (1999). *Bilgi toplumunun eşğinde dış iletişimcilik*. Moskova: Moskova Devlet Üniversitesi Yayınları.

2018'de "Brexit" ile ilgili neler bekleniyor?. (2018).
<https://azertag.az/xeber/2018-ci-ilde-Brexit-ile-bagli-neler-gozlenilir-1125714> (02.01.2018).

2018'de "Brexit" ile ilgili neler bekleniyor?. (2018).
<https://news.milli.az/world/613373.html> (02.01.2018).

5 soruda Türkiye'nin Afrin'e yönelik Zeytin Dalı Harekatı. (2018).
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42766283> (29.12.2018).

ÖZGEÇMİŞ

Ağalarov Efseleddin Rzavan oğlu 18 haziran 1991-ci yılında Azərbaycanın tarixi toprakları olan Dağlık Karabağa bağlı Zengilan şəhərində doğulmuşdur.

İlkokulunu Baküdə 19 sayılı ortaokulunda almışdır. 2008 senesinde Bakü Devlet Universitetinin “Gazetecilik” bölümünü kazanmış, 2012-ci yılda universiteti bitirmişdir.

Üniversite yıllarında aktif sosial-siyasal həyata atılmış bir kaç sivil toplum kuruluşlarında yönetici pozisyonlarında çalışmışdır. İlk iş yeri Azərbaycan Devlet Radyosu “Gençlik Bölümü” olmuşdur. Daha sonralar universite yıllarında “Araz FM” radiyosunda çalışmaya devam etmişdir. Bir süre Azərbaycan Ulaşım Bakanlığının “Azeryolservis” təşkilatının basın danışmanlığında çalışmışdır.

2010 senesinde Azərbaycanda öğrenci gazetecilerin ilk haber sitesi olan “Azxeber.Com” İnternet Haber Sitesini kurmuşdur. Şu anda ülkenin en büyük haber gruplarından biri olan “Azxeber Media”nın genel yayın yönetmenliyini sürdürmektedir.

Dünyanın bir çok ülkelerinde yapılan uluslararası programlarının medya panellerinde konuşmacı olarak çıkış etmişdir.

2014 senesinde Marmara Üniversitesine “Türkiyebursları” programı ile öğrenim görmeye hakk kazanan azsayılı gençlerden biri olmuşdur.

İyi derecede Rusça ve orta derecede İngilizce konuşmaktadır.